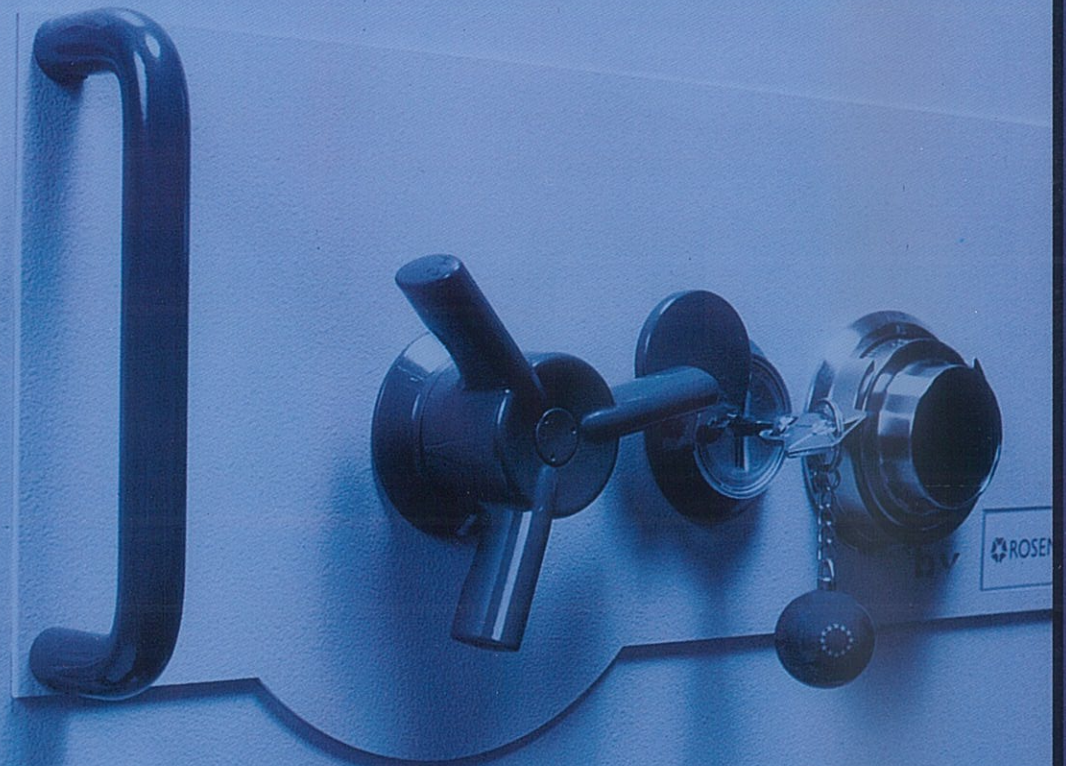

Görüş:

Doğru Hamle

I-BİMSA'nın DIŞ KAYNAK hizmet yelpazesinde tüm sektörler için, alanında ülkemizin en ayrıntılı çalışması olan **İnsan Kaynakları Sistemi** çözümü var.

I-BİMSA, İnsan Kaynakları Sistemi'ni, basit bir personel bilgi sisteminin ötesindeki geniş, işlevsel ve modüler yapısıyla, şirket içi verimliliğinizi artıracak, kullanımı kolay, bilgi güvenliğini istediğiniz düzeyde tutmaya olanak sağlayan ve çağdaş iş yaşamının ritmini yakalayan bir bilgi işlem çözümü olarak sunuyor.

Birbirleriyle bütünleşik iki ana modülden oluşan İnsan Kaynakları Sistemi, tüm organizasyonun nabzını elinizde tutmanıza olanak sağlıyor.

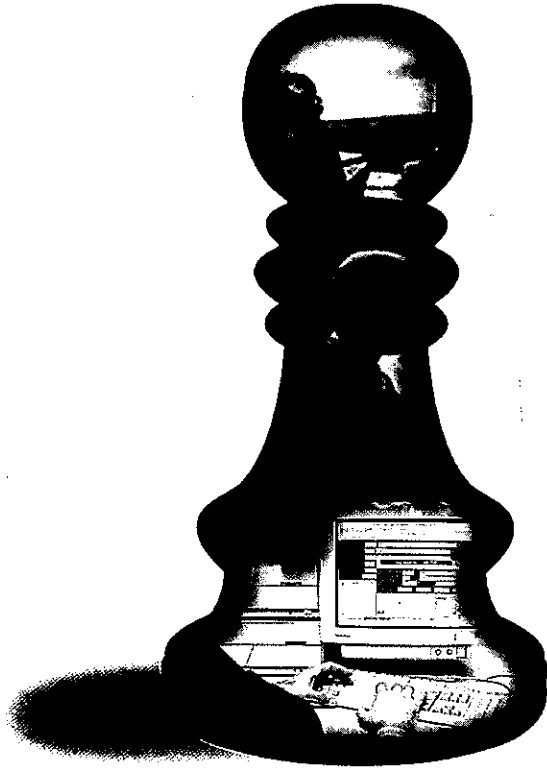
Personel Uygulaması, tüm personel bilgilerinin tutulması, analize yönelik olarak raporlanabilmesi, üst yönetime kolaylık sağlayacak organizasyon ve kadro tablolarının, kariyer planlama ve iş değerlendirme işlemlerinin yapılabilmesi, başvuru takibi, personel eğitimi, işçi sağlığı ve iş güvenliğine yönelik tüm bilgilerin takibi ve raporlanması olanaklarını sağlıyor.

Bordro Uygulaması, özel kesintilerden sendika bilgilerine, sicilden vergi iadesine, avanslardan harcırahlara kadar tüm ödeme bilgilerinin takibini ve düzenlenmesini kolaylaştırıyor; muhasebe uygulaması ile entegre edilebiliyor.

20 yılı yaklaşan deneyimin ve uzmanlaşmanın ürünü olan İnsan Kaynakları Sistemi, bir organizasyon için her türlü gereksinimin bilgi işleme aktarılmış yanıtını ve kolaylığını içeriyor.

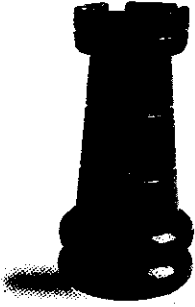
Hedefinize giderken herşeyin yolunda yürümesi için (212) 281 83 06'dan bizi arayın, etkili bir takım oyuncusuna kavuşun.

I-BİMSA
İnsan Kaynakları Sistemi
IBM ve SABANCI ortak kuruluşudur.

İnsan Kaynakları Sistemi

HAMLE/400

I-BİMSA'nın **DIŞ KAYNAK** hizmetleri kapsamında IBM AS/400 sistemleri için geliştirilen geniş bir uygulama yelpazesi var.

HAMLE/400 uygulamaları gücünü, I-BİMSA'nın değişik sektörlerin en güçlü firmalarıyla birlikte yıllardır sürdürdüğü ortak yazılım geliştirme çalışmalarının kazandırdığı geniş birikim, deneyim ve uzmanlıktan alıyor.

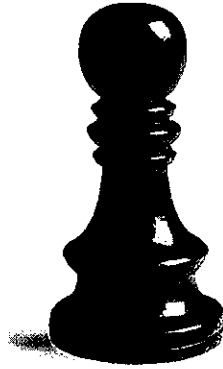
Mevcut diğer uygulamalarda örneğine rastlanamayacak '**sektör-içi bakış**', I-BİMSA'nın HAMLE/400 uygulamalarını müşterileri için vazgeçilmez kılıyor.

HAMLE/400 uygulamaları, etkin kullanımıyla verimi artırmanın yanı sıra, bilgi işlemin günlük işlerinizde **zamandan ve işgücünden tasarruf** sağlayan gücünü hergün işyerinizde yaşatacak.

Üstün fiyat/başarım oranına sahip gelişmiş HAMLE/400 Uygulamalarını satın almakla, yalnızca ülkemizin en gelişmiş uygulamalarından birine sahip olmakla kalmayacak, aynı zamanda I-BİMSA'nın çalışmalarında büyük önem verdiği satış sonrası kesintisiz kurumsal bir desteği, eğitim desteğini ve uluslararası standartta kaliteyi elde edeceksiniz.

Hedefinize giderken herşeyin yolunda yürümesi için (212) 281 83 06'dan bizi arayın, etkili bir takım oyuncusuna kavuşun.

HAMLE/400 UYGULAMALARI

- Genel Muhasebe
- Müşteri Cari Hesabı
- Senet ve Çek
- Kambyo Senetleri Defteri
- Ödemeler
- Sabit Kıymet Takibi ve Amortisman
- İnsan Kaynakları (Personel, Bordro)
- Satış
- Stok Yönetimi
- Satınalma
- Makina Bakım Yönetimi
- Üretim Maliyetlendirme

AS/400 Uygulamaları

“Onlar güvendi,

Bir kongre ya da seminer organizasyonu, herşeyden önce güven ile başlar. Bunu yüzlerce ayrıntı, doğru zamanlama ve her yönüyle gerçek bir profesyonellik izler...

20 yıldan beri önemli birçok ulusal ve uluslararası kongre, seminer ve toplantıyı başarıyla düzenleyen Setur, bir yandan da bu organizasyonlarla bağlantılı olarak incentive turlar hazırlamaktadır.

İslam Ülkeleri Merkez Bankaları Toplantısı, Asya-Pasifik Ülkeleri Kalkınma Bankası Toplantısı, Oftalmoloji Kongresi, 8. Avrupa Anayasa Mahkemeleri

Toplantısı, Uluslararası Olimpiyat Komitesi Toplantısı, IPI Dünya Basın Kongresi, NAA Kuzey Atlantik Asamblesi, NATO Kongresi, OECD Turizm Komitesi 65. Yıl Toplantısı, 2. Ulusal Sağlık Kongresi yüzlerce örneğin içinden sadece bir kaçıdır. Ama hepsi de ortak bir düşünce ile başladı: güven! Kısaca, “Onlar güvendi...

Biz de organize ettik”

setur

İSTANBUL SETUR (Genel Mtd.)
Cumhuriyet Cad. No.107 80230 Elmadag-Istanbul TURKEY
Phone: (0212) 230 03 36 (8 Lines) Fax: (0212) 231 14 87

Genel Yayın Yönetmeni'nin notu:

Üçüncü dalganın egemenliği..

Alvin ve Heidi Toffler, "Yeni Bir Uygarlık Yaratmak" adlı son kitaplarında dünya tarihini tarım devrimiyle başlayan ve binlerce yıl süren "birinci dalga"; sanayi uygarlığının yükselişi ile üç yüz yıl süren "ikinci dalga" ve yakın bir geçmişte başlayıp birkaç on yılda kendini tamamlayacağını düşündükleri "üçüncü dalga" olmak üzere üçe ayırıyorlar. Bu analizde tarih, birbirini izleyen değişim dalgaları olarak ele alınıyor ve her dalganın ön hattı, kırılma noktaları, izleyen dalgayla karşılaştığı anlar çerçevesinde olgular açıklanmaya çalışılıyor. Toffler'lar, dünya ülkelerinin bir bölümünün hala birinci dalga-da, bir kısmının ikinci dalgada, kalan bölümünün de üçüncü dalgada yaşadığına dikkati çekiyorlar ve tarım, madencilikle uğraşan birinci dalga ülkeleriyle ucuz emekle kitlesel üretim yapan ikinci dalga ülkelerine, enformasyon, buluş, yönetim, kültür, ileri teknoloji, eğitim, tıbbi bakım ile finans ve benzeri hizmet satan üçüncü dalga ülkelerinin egemen olabileceğini belirtiyorlar.

Bu analiz çerçevesinde Türkiye'ye bakıldığında, ülkemiz için 'birinci dalga, üçüncü dalga ülkesidir' gibi bir tanım getirmek gerçekten çok zor. Coğrafi konumu dolayısıyla aynı anda iki-üç iklimi yaşayan Türkiye, ekonomik yapısıyla da bu üç dalga tanımına aynı anda sığabiliyor. Çeşitli sektörlerdeki teknolojik altyapısı ve uyumu üçüncü dalga ülkeleriyle paralel giderken, bir başka alandaki yasal düzenlemeleri ya da zihniyetiyle birinci dalga ülkelerinden farklı değil. Örneğin, 1980'li yıllarda başlayan dışa açılma ve serbest piyasa düzenine özel finans kurumları çok kısa sürede uyum göstererek teknolojilerini ve alt yapılarını hemen dönüştürdüler. Bu dönüşüm devlet bankalarını da etkiledi ve onlar da bu gelişmeye ayak uydurdular. Ancak piyasa mekanizması bir türlü bu alt yapıya uygun olarak gelişemedi, piyasa derinleşemedi. Hala sığ ve dar bir alanda çalışıyor. Oysa Gümrük Birliği çok yakınımızda ve bu birliktelik Türk ekonomisini, ister istemez bir parçası olacağı Avrupa Topluluğu ülkeleri ile aynı dalga boyunda hareket etmeye zorlayacak. Bu yüzden kapak konumuzu dünya ülkeleri ile aynı enstrümanları kullandığı halde bir türlü yeterince gelişemeyen piyasaya ayırdık. Ekonomist Güven Sak ve Ahmet Demirel'in bu konudaki değerlendirmeleri ile başarılı kariyerini bir anda bırakarak finans kesimi dışına çıkan İbrahim Betil'le söyleşimiz okurlara piyasanın gelişememe nedenlerini yeterince açıklayacaktır. Boğaziçi Üniversitesi'nden Prof.Zafer Toprak'ın yazdığı Borsa tarihine bir bakmak da bu "gelişememe"nin belki de bilinçli bir "geri bırakılma" olduğunu ortaya koyacaktır.

Toffler çiftinin analizine yine dönersek, Türkiye'nin birinci dalgayı yaşayan coğrafyasında bile üçüncü dalga ülkelerine benzemek arzusu olduğunu görüyoruz. Ancak bunun yapıtaşlarını döşeyecek eğitim kurumları ikinci dalganın getirdiği kum ve çakıllarla örtülmüş, sayıları, kadroları, teknolojileri yetersiz. Onları sıkıştıkları yerden çıkarmak isteyen akıntılar ise dalgaların arasında kaybolup gidiyor. Herkes daha iyi eğitim için para harcamaya hazır, harcıyorlar da. Ancak bu paralar öğrencileri sadece sistem içinde varetmeye yarıyor, sistemi iyileştirmeye değil. Bu güncel konuyu da dosyamızda ele aldık. Üç eğitimci, Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Bener Cordan, Boğaziçi Üniversitesi'nden Ali Baykal ve ODTÜ'den Ruhi Köse, konuyu değişik yanlarıyla incelediler.

Gündem sayfalarımızda ise, Gümrük Birliği'nin zorlamasıyla da olsa nihayet kavuştuğumuz sinai tasarım, patent ve telif hakları güvencesine yer verdik. Yıllarca ithal ürünlerden esirgediğimiz tasarım güvencesi ve patent hakları artık yasal olarak ve kendi üreticilerimiz için de güvencede. Bu güvencenin gerekçeleri ve sınırları konusunda Patent Enstitüsü Başkanı Uğur Yalçınar ile Prof.Halid Kemal Elbir'in açıklayıcı yazıları ilgiyle okunacaktır diye düşünüyoruz.

Bir sonraki Görüş'e kadar saygılarımızla.

Dr. Haluk Tükel

Görüş:

EYLÜL - EKİM 1995

İÇİNDEKİLER

GÖRÜŞ AÇISI

Yayın Yönetmeninin Notu: Dr. Haluk Tükel

3

GÖSTERGE

6-7

Temel ekonomik göstergeler, yılın geri kalanında iç talep ağırlıklı büyümeye doğru bir süreç yaşanacağı düşüncesini destekler nitelikte. Ancak, siyasi belirsizlikler ve 6 Eylül kararları gibi nedenler sonucunda son üç aylık dönemde bir yavaşlama da öngörülmüyor.

GÖRÜŞ

8-9

Halis Komili, 1995'de yaşanan politik krizin politikadaki yapısal bozuklukları da gün ışığına çıkardığını belirterek çözümün sivil toplum kuruluşlarının politikaya katılımıyla gerçekleşeceğini vurguluyor.

DÜNYA

12-15

Fırtına öncesi sessizlik misali dünyada yaşanan her durulmadan sonra sorunlar başka boyutuyla öne çıkıyor. Her sarsıntı yaşı dünyamıza bir çentik daha atıyor. Soli Özel, dünyaya kuşbakışı bakarak değerlendiriyor.

KAPAK

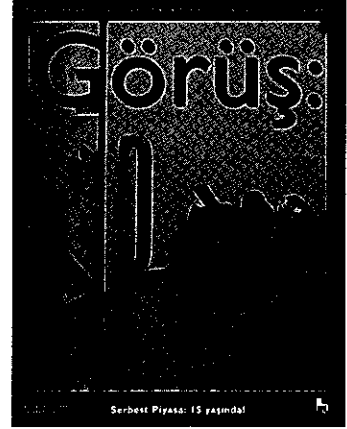
16-28

Finansal piyasalardaki hızlı değişim, Türkiye'yi de etkiliyor. Ancak, Türkiye, 15 yıl önce tanıştığı piyasa düzenini bir türlü geliştirip derinleştiremiyor. Ankara Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Güven Sak, "hâlâ başlangıç noktasında" nitelemesini yaptığı finans kesiminin bu durumda kalma nedenlerini ve geleceğini tartışıyor. Türk Sınai Kalkınma Bankası Genel Müdür Yardımcısı Ahmet Demirel ise, sanayinin gelişmesinde önkoşul olan kaynak sorununun Türkiye koşullarındaki çözüm yollarını irdeliyor.

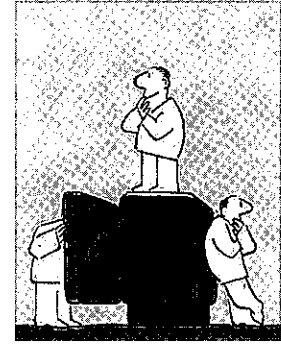
SÖYLEŞİ

30-35

Finans kesiminin popüler isimlerinden biriyken ani bir kararla sektör dışına çıkan Bankexpres eski Genel Müdürü İbrahim Betil, Soli Özel'in sorularını yanıtlarken, bankacılığın kendisini bu karara zorlayan çıkmazını açık yüreklilikle ortaya koyuyor.

Görüş: Eylül-Ekim 1995
Fotograf: Ferhat Atalay

İllüstrasyon:
Tan Oral

Söyleşi:
İbrahim Betil

Yönetim:

TÜSİAD: Meşrutiyet Caddesi 74, Tepebaşı 80050, İSTANBUL Tel: (0212) 249 54 48-249 07 23

• TÜSİAD Adına Sahibi: Halis Komili

• Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Müdür: Haluk Tükel • Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Nilgün Demirtaş

• Yayın Kurulu: Halis Komili, Güler Sabancı, Muharrem Kayhan, Haluk Tükel, Aylin Arıcan McCarthy, Nilgün Demirtaş, Necla Zarakol

Görüş; TÜSİAD'IN iki ayda bir çıkan yayın organıdır. Görüş'te yayınlanan tüm yazılar, açıkça yazı metninde belirtilmedikçe kuruluşun resmi görüşünü belirtmez. İmzalı yazılarda belirtilen görüşler sadece sözkonusu yazarların fikirlerini ifade eder.

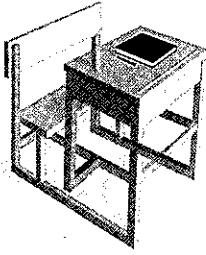
36-53 DOSYA

Altyapısızlık gibi ciddi nedenlere dayanan eğitim sorunu, umulunan aksine giderek daha çok boyutlanıyor. Kaçan ipin ucu, "eğitime değer mi" sorusuna kadar uzanabiliyor.

Bu sorunun yanıtını Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ali Baykal, "tarih diplomalı reklamcılarımıza, psikoloji bilen banka memurlarımıza" rağmen, "evet" olarak yanıtıyor.

ODTÜ'den Yrd. Doç. Ruhi Köse ise, eğitim sisteminin kanayan yarası sayılan yükseköğretime geçişteki sorunları bulgularla ortaya koyuyor. Öte yandan, eğitimde reform çalışmaları da büyük bir hızla sürdürülüyor.

Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Bener Cordan, yapılan araştırmalar sonucunda mesleki ve teknik ağırlıklı bir yapının amaçlandığına ve 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da buna ağırlık verildiğine işaret ediyor.

İllüstrasyon:
Burcu Bayram

54-61 GÜNDEM

Patent, marka ve tasarımları içine alan sınai mülkiyet haklarını düzenleyen mevzuat geçtiğimiz Haziran ayında yürürlüğe girdi. Sınai mülkiyet hakları, genel tanımları ile açıklayan Türk Patent Enstitüsü Başkanı Uğur G. Yalçınar, Türkiye'de yürütülen çalışmaları da aktarıyor. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Halid Kemal Elbir ise, mevzuata ilişkin hukuksal çekinceleri dile getiriyor.

Vakıf Han, Sirkeci

62-68 TARİH

Artık günlük hayatımızın bir parçası olan "Borsa"nın geçmişten bugüne serüvenini, mekanlarını, ilgili kararnameleri ve son durak olan İMKB'yi Boğaziçi Üniversitesi'nden tarihçi Prof. Dr. Zafer Toprak aktarıyor.

70-71 KİTAP

Fransız Kültür Merkezi'nde, geçtiğimiz Nisan ayında düzenlenen bir panelde sunulan metin ve tartışmaların yer aldığı "Avrupa'da Etik, Din ve Laiklik" adlı kitabı Soli Özel tanıtıyor.

72-73 METROPOL

Üniversite hocalığının yanında gezme tutkusuyla dünyayı turlayan Prof. Dr. Orhan Kural, dünyanın en görkemli şehirlerinden biri olan Sidney'i, Metropol'e taşıyor.

75-76 SARI SAYFA

Ruhları, yürekleri, akılları, kısaca insanı teslim alan mısraların yaratıcısı Attilâ İlhan, 70. yıldönümünde sayfamıza konuk oluyor.

Sidney

Yayın:

- Yazı Kurulu: Necla Zarakol, Soli Özel, Hülya Demir
- GrafikEvi Reklam Hizmetleri : Kore Şehitleri Cad. Yaprak Ap. 37/1 D:7 80300 Zincirlikuyu İSTANBUL Tel: (0212) 274 27 87- 272 17 42 Faks: (0212) 272 92 66
- Basım: Ofset Yapımevi
- Reklam ve Halkla İlişkiler: Roza Hatem, Binbir Çiçek Sokak 3/4 80620 Levent-İSTANBUL Tel: (0212) 269 34 16-269 11 44

İç talepte hızlı canlanma

Türkiye ekonomisine ilişkin 1995 yılı ilk yarı büyüme verileri, ekonomideki canlanmanın, beklenenden daha erken ve yüksek olduğunu göstermektedir. Beklenenin oldukça üzerinde bir büyüme hızının, yapısal önlemlerin alınmadığı bir ortamda gerçekleşmesi, varolan dengesizliklerin artmasına yol açacaktır. Yılın ilk çeyreğinde, iç talepteki daralmanın devam etmesine karşın, ihracat hacmindeki önemli artış sonucunda GSMH'daki küçülme oranı sadece % 0.3 olmuştur. Yılın ikinci çeyreğinde ise, özellikle özel sektör nihai tüketim harcamaları ve özel sektör gayri safi sabit sermaye oluşumundaki yüksek artışlara bağlı olarak GSYİH'nın % 13.9 oranında arttığı gözlenmiştir. Bu veriler, bir önceki sayıda belirtilen "1995'in ilk çeyreğinin tersine, yılın geri kalanında iç talep ağırlıklı büyümeye doğru bir süreç yaşanması beklenmektedir" görüşünü desteklemektedir.

Hızlı büyüme sürecinin yılın üçüncü çeyreğinde de devam etmesi, ancak yılın son üç aylık döneminde bir yavaşlama olması beklenmektedir.

Önemli bir eksiklik, programlanan özelleştirmele-
rin gerçekleştirilememiş olmasıdır. Özelleştirmelerin yapılamamasından doğacak gelir kayıpları, konsolide bütçe açığının, hedeflenenin oldukça üzerinde gerçekleşmesine yol açacaktır. Konsolide bütçe personel ve yatırım harcamalarında, bir yıl önceki aynı döneme göre, ilk sekiz ayda, sırasıyla, % 14.7 ve % 38.8 oranında reel gerileme gerçekleşmesi, bu kalemlerde bir tasarruf imkanını ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca, ekonomik canlanmanın etkisiyle, dolaylı vergiler kaleminde % 18.3 oranında bir reel artış gerçekleşmiş olması, bütçe açığının azaltılmasında önemli rol oynamıştır.

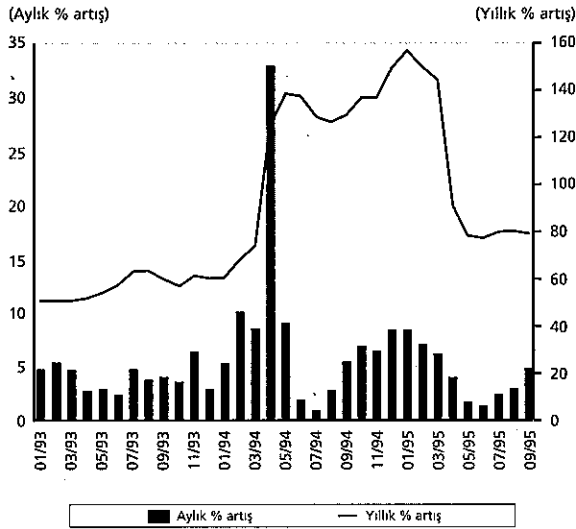
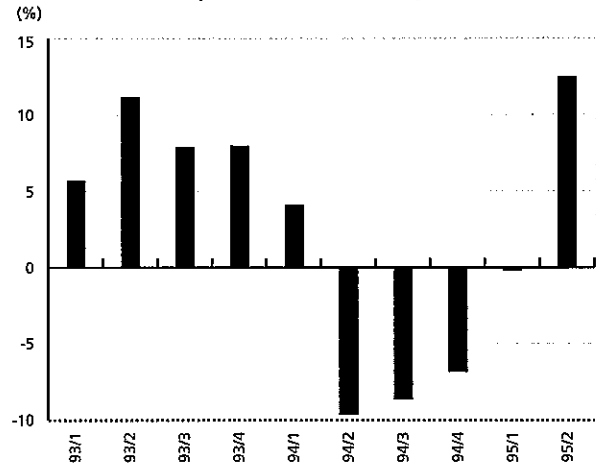
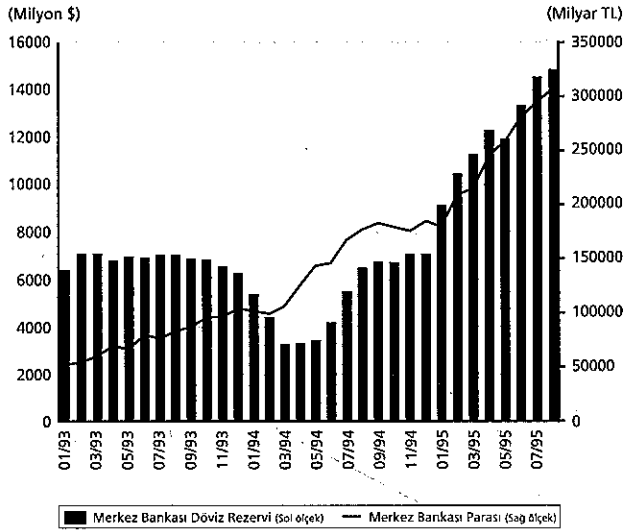
IMF ile imzalanan stand-by anlaşması çerçevesinde konulan kur hedeflerinin Eylül ayı sonu itibariyle gerçekleştirilmiş olmasına karşın, enflasyon hedefinin önemli ölçüde sapması, bu süreçte reel kurun değere-

mesine yol açmış ve bu gelişme ithalat artışını desteklemiştir. 1994 yılının özellikle ikinci yarısından itibaren, daralan iç talep ve TL'deki reel değer kaybı neticesinde, hızlı bir artış kaydeden ihracatın, yılın ikinci yarısından itibaren yavaşlayacağını ilk belirtileri Temmuz ayında gözlenmiştir. Bu gelişmeler sonucunda, dış ticaret açığının yeniden 10 milyar doların üstüne çıkması tehlikesi belirmiştir. Kur artışlarının enflasyon altında kalması reel faiz-reel kur paritesinin artmasına, kısa vadeli sermaye girişinin yeniden pozitif olmasına yol açmış ve ithalat için gerekli fonun teminine kaynak olmuştur. Ayrıca, bu gelişme kriz sürecinde hızla azaltılan banka açık pozisyonlarının yeniden artmasına neden olmaktadır.

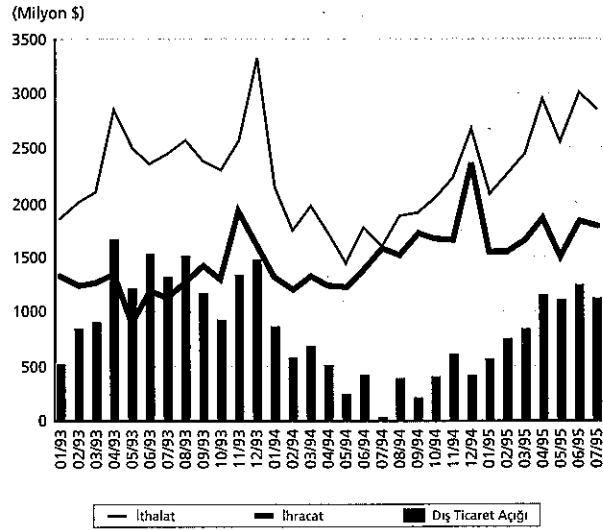
Reel faiz-reel kur paritesinin artması hem kısa vadeli sermaye girişini artırmış hem de yerleşiklerin TL cinsinden tasarruf araçlarına yönelmesini teşvik etmiştir. Bu süreç, Merkez Bankası döviz rezervlerinin hedeflenenin oldukça üstünde gerçekleştirmesine ve dolayısıyla rezerv para artışının hızlanmasına yol açmıştır. Parasal genişlemenin enflasyonist baskısı göz önünde tutularak alınan 6 Eylül kararları, dışarıdan temin edilen fonların maliyetini artırarak, özellikle kısa vadeli sermaye girişini engellemeye yönelik olmuştur.

Hükümet krizi ve grevler sonucunda artan belirsizlik ortamının da etkisiyle faizler yeniden yükselme eğilimine girmiş ve büyüme hızının yılın son çeyreği için yavaşlayacağı beklentisi oluşmuştur. Eylül ayıyla birlikte tarım fiyatlarının yeniden yükselme eğilimine girmesi sonucunda, yaz aylarında en çok % 2.9 oranında gerçekleşen aylık TEFİ artışı, Eylül ayında % 4.8 olmuştur. Mayıs-Eylül döneminde, kamu imalat sanayi fiyat artışları, özel sektör imalat sanayi fiyat artışlarının oldukça altında gerçekleşmiştir. Kamu mallarına yapılan zamların sınırlı tutulduğu ve TL'nin reel olarak değerlendirildiği bir dönemde, enflasyondaki artış eğilimi kaygı vericidir.

TOPTAN EŞYA FİYAT ENDEKSİ

GSMH YILLIK BÜYÜME HIZI
(1987 FİYATLARIYLA)MERKEZ BANKASI DÖVİZ REZERVLERİ
VE MERKEZ BANKASI PÄRASI

DIŞ TİCARET DEĞERLERİ

Politika ciddi iştir

Halis Komili

Türkiye Ekonomisi'nin 1994'te yaşadığı kriz, ekonominin yapısal bozukluklarını ortaya sermesi açısından son derece önemli işaretiler taşımaktaydı. 1994 ekonomik krizini, 1995 politik krizi izledi. Bu kriz de, politika-da hangi yapısal bozukluklarla yüzyüze olduğumuzu ortaya serdi.

Ekonomideki bozuklukların neler olduğu ve bunların üzerine nasıl gidileceği artık büyük ölçüde biliniyor, hatta bu konunun önemli bölümüne ilişkin bir genel kabul var. Gerekli önlemlerin alınmamış olması teşhis eksikliğinden ya da bilgisizlikten çok, kısa vadeli politik manevraların getirdiği farklı yönlendirmelerden kaynaklanıyor. Politika sahnesindeki yapısal bozukluklar ise henüz yeterince tartışılmış, incelenmiş değil.

Yaşadığımız politik kriz sırasında, basında yer alan bazı yazılarda, bir süredir unutulmuş olan bir kavramı yeniden gündeme getirme ihtiyacı göze çarptı: "Devlet adamı." Krizin aşılması sürecinde Türkiye'deki politikanın seviyesinin çıplak biçimde ortaya çıkmasının bu kavramı yeniden gündeme getirme ihtiyacının temel nedenlerinden biri ol-

duğunu söyleyebiliriz. Ya da bugünkü politikacı tipine duyulan güvensizliğin, "Politikacı gelecek seçimleri düşünür, devlet adamı gelecek nesilleri" sözünün tanımladığı bir devlet adamı tipine duyulan özlemin bir ifadesi sayabiliriz.

Nereden bakarsak bakalım, politikanın ve politikacının seviyesi konusu, bu alandaki birinci yapısal sorunumuz olarak ortaya çıkıyor.

Türkiye'de kamu yönetimi ve politika büyük ölçüde "merkez"den yönetilen ve "merkez"e bağımlı bir faaliyet biçimidir. Zaman zaman tartışılmış olmasına rağmen, gerek kamu yönetiminin gerekse politikanın yerleşmesi için hiçbir zaman ciddi bir çaba sarfedilmemiştir. Aksine en küçük idari birimdeki yönetim kademelerini bile merkezden atanmışlarla doldurarak, yerel yönetimleri genel yönetimin kontrolü altında tutmaya çalışarak, en basit belediye seçimini bile genel seçim havasına sokarak, yerleşme engellenmiştir. Bu anlayış, kitlelerle olan bağına en aza indirerek, politikayı, denetimden uzak dar bir alanda, küçük bir azınlığın kendi arasında belirlediği kurallarla, içe kapalı olarak

yürüttüğü, “profesyonel” bir faaliyet haline getirmiştir.

Geniş kitlelerin politikaya katılma kanallarının yeterli olmaması ve “asil” ile “vekil”in birbirinden gitgide daha fazla kopması, Türkiye’deki politika sahnesinin ikinci önemli yapısal sorunudur.

Türkiye’de demokrasi, ciddi bazı engelleri aşarak, yavaş ama geriye döndürülemez aşamalar kaydederek bugünkü noktaya gelmiştir. Geriye dönüp bakıldığında önemli merhaleler katedildiği görülmekle beraber, Batı dünyası ile entegrasyonu hedeflemiş bir ülke için daha aşılması gereken bir dizi engel bulunduğu ve alınması gereken hatırı sayılır bir mesafe olduğu inkar edilemez bir gerçektir. Ne yazık ki, bugün, politika sahnemizin aktörlerinin önemli bir kısmı, çok sesli, çoğulcu bir demokratik sistemi bir hayat tarzı olarak görmemektedir. Demokrasiyi bir varlık biçimi olarak değil, dış koşulların dayattığı, katlanılması gereken bir zorunluluk olarak algılamaktadır.

Bu da politika sahnemizin üçüncü önemli yapısal sorunu olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye, birbiriyle sıkı sıkıya bağlı olan bu üç yapısal sorunu mutlaka çözmek zorundadır. Aksi takdirde, önemli bir bölümü politikayı dar bir alana hapseden, temsil ettikleri kitleden gitgide uzaklaşan, demokrasiyi bütünüyle içine sindirememiş “profesyonel” aktörlerin rol aldığı, Batı standartla-

rına erişebilecek bir seviyeden hayli uzak bir politika oyunuyla Türkiye’nin özlediğimiz büyük hedeflere yürümesini kimse beklememelidir.

Bu yapısal sorunları aşmak için ihtiyacımız olan yalnızca farklı bir politik zihniyetle sahneye çıkacak yeni aktörler değildir. İhtiyacımız olan, düşünen her insanın kendini ifade edebileceği kanalları yaratmak ve korumaktır. Asıl işi politika yapmak olmayan sivil toplum kuruluşlarının ve sosyal kurumların politikaya

**İhtiyacımız olan
yalnızca farklı bir politik
zihniyetle sahneye çıkacak
yeni aktörler değil,
düşünen her insanın
kendini ifade edebileceği
kanalları yaratmak
ve korumaktır.
Asıl işi politika yapmak
olmayan sivil toplum
kuruluşlarının ve sosyal
kurumların politikaya daha
fazla katılmaları,
oluşturacakları katılım
kanallarını kurumlaştırmaları
gereklidir.**

daha fazla katılmaları, oluşturacakları katılım kanallarını kurumlaştırmaları gereklidir. “Sorumlu vatandaşlar” olarak, hepimize düşen görev, milletin yüce çıkarlarını tayin etme ve ülkesini sevmekle kimseye bırakmadan tercihlerimizi ortaya koymak, fikirlerimizi açıkça ve ısrarla savunmaya devam etmektir.

Yıllarca önce, de Gaulle, başarılı bir asker olarak politikaya girmesini eleştirenlere, “politika, politikacılara bırakılamayacak kadar ciddi

bir iştir” demişti. De Gaulle’ün sözünde biraz “askerce” bir tonlama var. Bizim özlediğimiz politikada bu tonlamalara yer yok. Ama, “vekil” tayin ettiğimiz politikacılar biz “asil”lere politika sahnesini kapalı tutmaya, neyi söyleyip neyi söyleyemeyeceğimizi tayin etmeye kalktığında, bu sözü sivil bir anlayışla yeniden yorumlamak gerekiyor: “Politika, sadece profesyonel politikacılara bırakılamayacak kadar ciddi bir iştir.”

Öyle bir bilgisayara

...herşeyi ya

Hem video editör

Kendi filminizi mi yapmak istiyorsunuz? Ondan kolay ne var!... Takın özel kartını Performa 5200'e, bağlayın videonuzu ya da video kameranızı, kaydedin istediğiniz görüntüleri disk sürücüyü, gerisi kolay! Montaj yapın, efekt verin, müzik ekleyin, dublaj yapın... istediğiniz gibi! Söylemesi kolay demeyin, bu bir Macintosh... keyfini çıkarın!

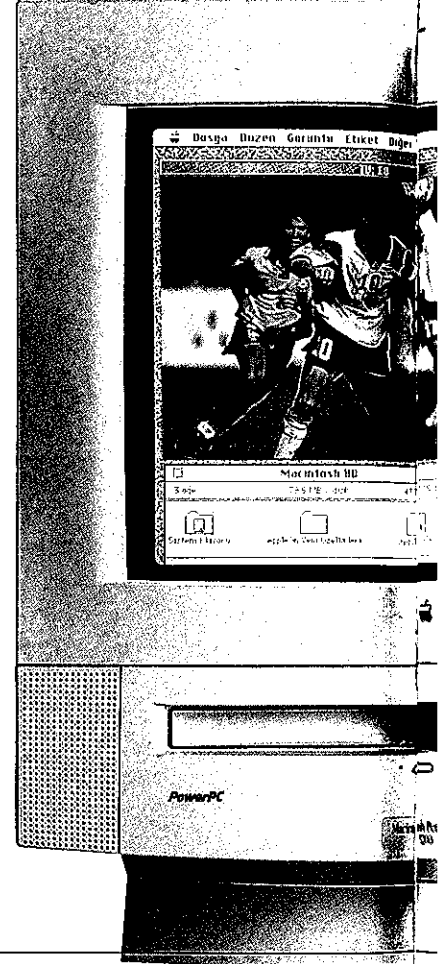
Hem internet

Ekleyin Performa 5200'e gerekli donanım ve yazılımı, dahi Internet'e... hergün 40 milyondan fazla kişinin katıldığı o yepyeni, inanılmaz dünyaya. Bu uçsuz bucaksız yeni alanda dilediğiniz gibi gezebilirsiniz, alışveriş yapabilir, yeni yeni dostlar edinebilirsiniz... Hepsi Performa 5200'le!

Hem öğretmen

Neden 1994'te Apple herkesten çok multimedia PC sattı? Bunun nedeni belki Apple'ın multimedia'ya herkes için kullanımı çok basit hale getirmesidir... belki de, özellikle öğrenciler ve okul çağına gelmemiş çocuklar için dünyada her yıl yüzlerce eğitici Macintosh yazılımı ve CD-ROM'ları üretmesidir. Ansiklopediler, sözlükler ve basılabileceğiniz her türlü kaynak... Performa 5200, çocuğunuzun özel öğretmenini olacaktır!

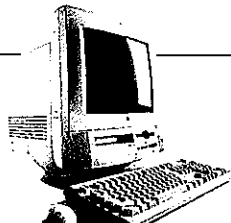

Macintosh Per "Multimedia

Hem bilgisayar

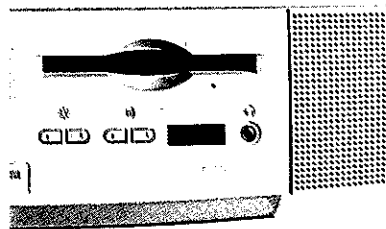
Yeni Performa 5200 her şeyden önce bir Macintosh... Tüm Macintosh'lar gibi o da 7000'den fazla yazılımı emrinize sunuyor... İster işte ister evde kullanabileceğiniz! Hatta Insignia Solutions™'in Soft Windows™ yazılımı ile DOS ve Windows uygulamalarını bile kullanabiliyorsunuz. Üstelik, güçlü RISC işlemcisiyle hızlı çalışıyor... çok hızlı!

Macintosh Performa 5200

Sabit diskte yolda, evde: Türkçe Sistem Yazılımı / Türkçe At Ease 2.0.3 / Türkçe Apple II ve Commodore Yazılımı / Spectro Supreme (İngilizce-Oyun) / Performa Clip Art (İngilizce) / Amazing Animation (İngilizce) / Sammy's Science House (İngilizce) / CD olarak: Leonardo (4D) / Grollier Encyclopedia CD / Rosetta Stones CD (İngilizce) / Paket olarak: Türkçe ClarisWorks 2.1

apabilsin!

Alın TV / Video-in kartlı
Performa 5200'ün yerleştirin
TV ekranını bir köşeye, hem
çalışın, hem seyredin! Hem
de süper net görüntüsüyle
37 ekran bir televizyondur.
Yerinizden bile kalkmadan...
Performa 5200'ün uzaktan
kumandası da var! İddia!

Hem de stereo.
Tek dikkat etmeniz gereken,
komsularınızı kızdırmamak!

Başlayan Performa 5200'e bir modem, doğruca faksılayın yazdığınız şeyi, nereye yollamak istiyorsanız... Hiç kağıda dökmeyen! Muhasebe hesaplarınız, tablolar, bütçeler, ekrandaki fotoğraflar... İsteğe bağlı donanımları ekledikten sonra, size gelen faksları ekranınızda görebilir, isterseniz yazdırınız anında kağıda dökebilirsiniz...

Macintosh Performa 5200
aldıysanız işiniz gerçekten
çok kolay... anında fişe takıp
çalışmaya başlayabilirsiniz.
Çünkü birçok yazılım
makinalarına önceden
yükleniyor... Ayrıca yazıcı,
tarayıcı, modem ve diğer
çevre birimlerini kullanmak
için de sonradan hiç
uğraşmıyorsunuz... bağlantı
kablosunu Macintosh'a
takmanız yeterli! Gördünüz
mii işiniz ne kadar kolay...
çünkü Macintosh'la
herşey çok kolay!

is Apple™

 Apple®

Apple Yetkili Dağıtıcısı: Index
İstanbul (Merkez) (212) 274 12 30
Ankara (Şube) (312) 417 29 16
İzmir (Şube) (232) 489 32 10

Gündem değişmiyor...

Soli Özel

Gücün, kullanmayı bilen elinde ne denli olumlu işlevleri olabileceği, ABD yönetiminin yaklaşan seçimlerden önce Başkan Clinton'un pısrık, başarısız ve zayıf olmadığını kanıtlama zorunluluğu sayesinde tüm dünyaya gösterildi. ABD'nin gücünün boyutları, özellikle iki buçuk yıldır kuyruğuna takıldığı İngiliz ve Chirac öncesi Fransa politikalarını elinin tersiyle iterek Pentagon kontrolünde NATO'yu Bosna'daki süre avını bitirmek üzere devreye sokmasıyla açığa çıktı. Clinton'u Soğuk Savaş sonrası döneminin en belirleyici olaylarından biri olan Bosna'da tavr almaya iten bir diğer etken de Bosnalı Sırpların zafer sarhoşluğu ile Batı'nın korkaklığına güvenerek ellerindeki kartların değerini çok aşan ölçüde küstah ve canice davranmalarıydı. Birleşmiş Milletler'in "güvenlik alanı" ilan ederek silahsızlandırdığı ve içlerinde yaşayanların can ve mal güvenliklerini bu şekilde taahhüdü altına aldığı Srebrenica ve Zepa şehirlerinin BM askerlerinin gözleri önünde saldırıya uğraması, ele geçirilmesi ve "etnik temizlik" adı verilen genel kıyım, öldürme ve tecavüzlerin burada da vuku bulması, önce Fransa'nın Sırplar'a karşı tutumunda bir değişikliğe yol açtı. Senato'nun silah ambargosunu kaldırmayı istiyormuş izlenimi veren kararı ile siyaseten kontrpiyede kalan Clinton'un devreye soktuğu yeni strateji sonucu Hırvatlar, dört yıl önce kaybettikleri Krajina bölgesini alıp yüzbinlerce Sırp göçmeni Bosna'ya doğru sürdüler. Srebrenica ve Zepa'dan sonra 3,5 yıldır esen rüzgarların yön değiştirdiğini kestiremeyen, Sırbistan'ın Krajina Sırplar'ı için kılıcı bile kıpırdatmamasından gerekli dersleri çıkaramayan ve her ikisi de uluslararası savaş suçları mahkemesince "savaş suçlusu" olarak yargılanacak olan düşman kardeşler Karaciç ve Mladic, Sırplar'ın Saraybosna pazarında bir kez daha katliam yapımlarıyla, NATO uçaklarını tepelerine davet ettikleri gibi, siyasi olarak Bosna devresinden de çıktılar. Ağustos ayında Bihaç'ı kurtaran, NATO bombardımanları ertesinde de müttefikleri Hırvatlarla birlikte önemli ölçüde

toprağı ele geçiren Bosna ordusu böylece barış görüşmelerini temellendiren haritadaki % 51- % 49 oranını fiilen gerçekleştirdi. Washington'da hazırlanan Boşnaklar, Hırvatlar ve Bosna Sırplarını temsilen Sırbistan tarafından kabul edilen bir anlaşmayla Ekim ortalarında ateşkes gerçekleşti. ABD'nin önerdiği çözümün Bosna'nın çok etnili, çok kültürlü kimliğini reddeder bir niteliği olması bu niteliklere değer verenleri öfkeliendirirken, Hırvatistan'ın ve Hırvatların her an Bosna'yı Sırbistan ile paylaşma arzularını gerçekleştirme ihtimallerinin varlığı barış müzakerelerinde dikkat edilmesi gereken çok viraj olduğunu vurgularken, özellikle Türkiye gibi özel konumlu bir ülkenin Bosna barışında etkili olabilecek stratejileri ve planları devreye sokabilmesinin önemini de gündeme getiriyor.

Avrupa... Tarihinde ilk kez muazzam silah gücünü Bosna'lı Sırlara karşı kullanan ve bu şekilde kurumsal komadan ya da ölümden kurtulan NATO, bir yandan "Barış için ortaklık" tasarımının içeriğini tanımlamaya çalışıp Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin ittifaka davet edilip edilmeyecekleri konusunu tartışırken, diğer yandan da Rusya ile ilişkilerinin ne türden bir çerçeveye oturtulacağını belirlemeye çalışıyor. Bosna'da barışı NATO'nun koruması da gündeme gelirken, soğuk savaş sonrasında İslam'ı komünizmin yerine düşman olarak ikame etmek gerektiğini düşünecek bir entellektüel "derinliğe" ve bunu söyleyecek siyasi "inceliğe" sahip olan ancak NATO'nun Bosna'daki müdahalesinde başarılı bir yönetim gösteren Belçikalı sosyalist genel sekreter Willy Claes, 1988 yılında partisiyle ilgili bir yolsuzluk olayı nedeniyle parlamenter dokunulmazlığını kaybetme ve yargılanma tehlikesiyle karşılaşınca NATO'daki görevinden istifa etti.

1996 yılında toplanacak hükümetlerarası konferansta dört yıl önce imzalanan Maastricht anlaşmasını gözden geçirecek olan Avrupa Birliği üyesi ülkeler de birliklerinin şa-

şan rotasını düzeltmeyi amaçlıyorlar. Birlik içindeki en önemli konulardan birisi özellikle büyük ülkeler ve onların kamuoyları tarafından pek de demokratik bulunmayan Avrupa Komisyonu'nun yetkilerinin kısıtlanması. Eylül sonunda Mayorka adasında toplanarak para birliğinin geleceği başta olmak üzere, çeşitli konuları tartışan üye 15 ülke 1999'da gerçekleşmesi gereken para birliği konusunda oldukça karamsar ayrıldılar. 25 yaş altındaki nüfusun yaklaşık % 20'sinin işsiz olduğu, yüksek işsizlik oranlarının yapısal bir ekonomik gerçeklik olarak sosyal kriz ve siyasal meşruiyet erozyonu yarattığı AB'de, Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe dahil edilişlerinin mekanizmaları ve değişmesi gereken karar verme kuralları da tartışma yaratan konular arasında Körfez Savaşı ve Bosna krizi sırasında sergiledikleri basiretsizlik ve siyasal irade eksikliği nedeniyle dış politika ve savunma konularında ortak karar alabilme ve uygulayabilme yetilerinin düşük olduğunu gösteren AB ülkeleri bu konularda da ABD ile ne tür bir ilişkiye gireceklerini tasarlamak zorundalar.

AB'nin rotasının şaşmasının önemli amillerinden biri de bugüne kadar Avrupa birleşmesine yönelik süreçte ana ittifakı oluşturan Almanya ve Fransa arasındaki ilişkilerin çeşitli nedenlerle gevsemeye başlaması ve hatta nükleer deneme yapma inadı yüzünden tüm dünyanın nefretini kazanan Fransa'nın İngiltere'ye gittikçe yaklaşmasıydı. Bün-

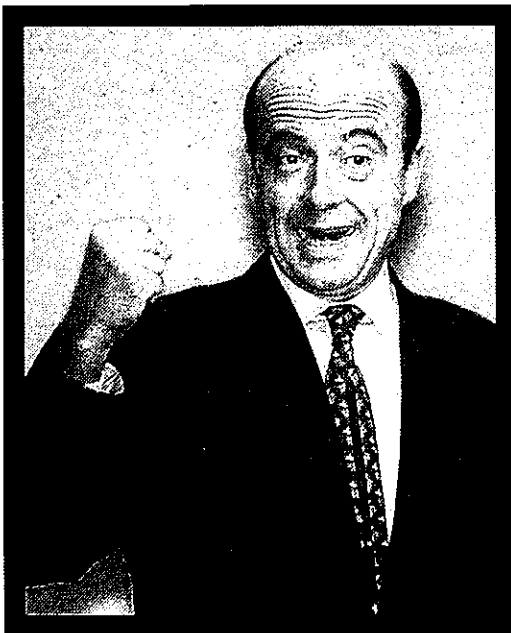
yük vaatlerle iktidara gelen Jacques Chirac'ın ve başbakanı Alain Juppe'nin gerekli yapısal ekonomik reformları yapacak siyasi iradeyi göstermemeleri, başbakanın oğluna ev kiralamada torpil kullandığının ortaya çıkması hükümeti zayıflatan olaylardandı. Tasarlanan bazı değişikliklerden etkilenecek beş milyon kamu çalışanı da protesto amacıyla greve gitti. Bunun ötesinde, yaz aylarında çeşitli bombalama olaylarıyla karşılaşan Fransa, terörle mücadelede çok sert tedbirler almaya yöneldi. Terör olaylarından sorumlu tutulan Cezayir'li islamcılardan Halid Kelkal'in Lion'da yakalandığında yargısız infaz edilmesi bir televizyon kamerası tarafından tespit edilince hükümet zor durumda kaldı.

Devletlerin ve hükümetlerin ulusal ya da uluslararası yasa ve kurallara aykırı işler yaptıkları İspanya ve İngiltere'de su yüzüne çıkan olaylarla da teyid edildi. İngiltere'de "Brüksel'in işlerimize müdahalesi" çılgınlıklarıyla karşılaşan bir kararda Strasburg'daki İnsan Hakları Mahkemesi, Cebelitarık'ta İngiliz gizli servislerince yargısız infaz edilen üç IRA militanı davasında İngiliz hükümetini suçlu buldu ve ölenlerin ailelerine üç milyar TL tutarında tazminat ödenmesini karara bağladı. İspanya'da da 1983-1988 arasında ayrılıkçı Baskların örgütü ETA sempatisini 27 kişiyi öldürdüğü anlaşılan GAL isimli örgütün, bu yasadışı işleri hükümetin ve hatta Başbakan Felipe Gonzales'in bilgisi dahilinde yaptığı bağımsız yargıçlarca ileri sürüldü. Bunun üzerine Katalonların hükümetten desteklerini çekmeleriyle iyice zayıflayan azınlık hükümetini kurmuş olan sosyalistler gene de seçimlere ilkbahardan önce gitmemeye azmettiler.

İtalya'da da ülkenin bir dönemdeki en güçlü politikacısı olan ve yedi kez başbakanlık yapan Giulio Andreotti'nin Mafya ile ilişkisi bulunduğu iddiaları ile yargılanmasına başlandı. Çeşitli nedenlerle hızı kesilen "temiz eller" döneminin bu en önemli davası İkinci Dünya Savaşı sonrası İtalyan politikasının da sicilinin ortaya döküleceği, yargılana- cağı bir süreç olacak.

ABD'nin yoğun baskısı sonucu Yunanistan'ın Makedonya'ya karşı uyguladığı ambargonun kaldırılması her iki tarafın tavizlerine dayalı olarak gerçekleşirken, adı hala belirlenemeyen bu kilit Cumhuriyet'in dengeleri iyi bilen, becerikli Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov bombalı bir saldırıda ağır yaralandı. Gligorov'un ölümü halinde Makedonya'daki siyasi dengelerin altüst olmasından ve bir şiddet sarmalının başlamasından endişe ediliyor.

Fransa Başbakanı
Alain Juppe
oğluna yaptırdığı
torpil yüzünden
zor durumda
kaldı.

Ortadoğu...

Bitmek tükenmek bilmeyen müzakereler, zaten bir yıl geriden takip edilen barış takviminin bir türlü yerine getirilemeyen şartları, anlaşmaya muhalif İslamcı hareketin Tel Aviv ve Kudüs'teki bombalı saldırıları, İsrailli dinci/milliyetçi fanatiklerin gösterileri ve yol açtıkları şiddet FKÖ ile İsrail arasında bir anlaşma imzalanmasını engelleyemedi. Filistinliler'in yarısından biraz fazlası çok beğenmeseler de Arafat'ın mümkün olan en iyi anlaşmayı yaptığı kanaatindeler. Batı Şeria'da yedi kentten çekilecek olan ancak El Halil kentindeki 415 İsrail'li yerleşiminin korunması gerekçesiyle bu şehri boşaltmayan İsraililer, Kudüs çevresindeki köylerin statüsü ve seçimle işbaşına gelecek Filistin Konseyi konusunda ise, geri adım attılar. Güçlü olmanın mağrurluğuyla, İsrail daha ilk adımda anlaşmanın kesin dille emrettiği tüm kadın mahpusların serbest bırakılması maddesine uymadı. Şimdilik zayıf olmanı altta bırakan anlaşma koşullarında Filistinliler kendilerini yönetme konusunda bugüne kadar olandan daha iyi bir sınav verebilirler, şiddete başvurarak bu anlaşmayı bözmek isteyenler etkisiz kalırlarsa, İsrail meclisi bu anlaşmaya olumlu oy verir ve bahardaki seçimlerde barış karşıtları seçilmezlerse, yüzyıla damgasını vuran Filistin/İsrail çatışması biraz haksız ancak barışçı bir sonuca varabilir.

Irak'ın acımasız diktatörü Saddam Hüseyin'in elleri çok kanlı iki damadı da sonunda eşlerini yanlarına alarak ülkeden kaçtılar. Yeni takındıkları gülümseyen barışçı kimlikleri üzerlerine pek yakışmayan iki damadın Ürdün'de yaptıkları açıklamalar Saddam Hüseyin rejiminin BM'ye kitle imha silahları konusunda sürekli yalan söylediğini de ortaya çıkardı. En yakın danışmanları iki oğlu olan Saddam Hüseyin'in rejimine muhaliflerinin pek zarar veremeyeceği şimdilik bir vakta teşkil ederken, üzerlerinde sadece evet yazan bir kartla Saddam'ın cumhurbaşkanlığını onaylayacak bir referanduma katılan Irak halkı bu demokratik sınavdan başarıyla ve can kaybı olmadan çıktı. Irak'ın kuzeyinde ellerine geçen tarihsel fırsatları birbiri ardına harcamakta usta olan Kürt grupları arasında ABD arabuluculuğuyla gerçekleşen ateşkes kırılgan bir şekilde sürüyor. Kuzey Irak'ın kuzeyini kontrol eden Barzani güçleri ile Türkiye'de şiddet eylemi yapmak için aynı yörede yerleşen PKK güçleri arasında kıyasıya bir savaş da devam ediyor.

Cezayir'de kanlı bir rejimle ondan da vahşi İslamcı gruplar arasındaki savaş, masum insanların hunharca kat-

ledilmeleriyle devam ederken, meşru partilerin çoğu, şimdiki Cumhurbaşkanı Zerval'in de aday olacağı Kasım ayındaki seçimlere katılmama kararı aldılar.

Geçtiğimiz yıl büyük vahşete sahne olan Ruanda'da Zaire'den geri gönderilen mülteciler varolan sorunlara yenilerini kattı. Hutularla Tutsiler arasındaki şiddet, artma eğilimi gösterirken, Burundi'de de yeni bir kanlı hesaplaşma ihtimali, bölgeyle ilgilenenleri korkutuyor.

İç savaşla tükenen Angola'da kalıcı olduğu izlenimi git-tikçe güçlenen ateşkes ve barış sürerken başkan dos Santos ve gerilla lideri Savimbi, dış dünyadan yardım istediler ve bir milyar dolarlık yardım sözü aldılar.

Amerika... Zayıf bir Başkan'ın ve entellektüel olarak iflas etmiş Demokratik Parti'nin yarattığı boşluktan yararlanan yeni sağın egemenliğindeki Cumhuriyetçi Parti,

**O.J. Simpson'ın
beraat kararı
A.B.D'nin kanayan
yarası ırkçılığı
yeniden gündeme
getirdi.**

ABD'de geçtiğimiz 40 yılın sosyal güvenlikle ilgili kazanımlarını yönetmek üzere harekete geçti. Cumhuriyetçiler bu arada Amerika'nın en örgütlü guruplarından olan emeklilerin sağlık sigortalarına da neşter atınca ortalık iyice karıştı. Siyasi kimliğini yeniden kazanmak isteyen Başkan Clinton bu yönelimle mücadeleye kararlı gözüküyor. Siyasal boşluk yüzünden çok erken başlayan 1996 seçim sürecinde Cumhuriyetçiler kendi araların-

da da çok sert mücadele ederlerken, geçen seçimlerde % 1 oy alan Ross Perot'un parti kurduğunu açıklaması seçimleri kızıştırarak bir etken olarak görülüyor. Demokratlara olan güvensizlikleriyle Cumhuriyetçilerin gaddarlığının yarattığı korku arasında sıkışıp kalmış ve siyasi sisteme güvenleri ciddi bir erozyona uğramış Amerikalıların adaylığı halinde eski Genel Kurmay başkanı Powell'i destekleyebilecekleri düşünülüyor.

Tüm dünyada büyük ilgi ve merakla izlenen cinayetten yargılanan eski futbolcu O.J. Simpson'ın mahkemesinde jüri beraat kararı vererek Amerikan toplumunun bir türlü kapanmayan yarası ırkçılığı yeniden gündeme getirdi. Bir seyirlik niteliği taşıdığı için Amerikan adalet sisteminin zaafılarını da gözler önüne seren dava sonucunda siyahlar ve beyazların aynı olaya ne denli farklı baktıkları ve aradaki gerginliğin ne denli yoğun olduğu ortaya çıktı. Yeni siyasi atmosferde daha önceki kazanımlarına ağır saldırılar yapılan siyahların, cemaatleşme sürecinin korkutucu bir hızla ilerlediği ve toplumsal bütünlüğü ciddi olarak zedelemeye başladığı ABD'de, yeniden toparlanmak için yaratıcı siyaset üretmeye ağırlık vermeleri gerekiyor. Buna yönelik ilk girişim İslam Ümmeti adlı kuruluşun başındaki, ırkçılığıyla bilinen Louis Farrakhan'dan geldi ve düzenlenen "Bir Milyon Erkek" mitingine dört yüz bin kişi katıldı.

Asya... Ekonomik olarak büyüdükçe siyasi iştahı kakan ve iç siyasetinde doksanbir yaşındaki önder Deng'in ölümü sonrası kimin üstte kalacağını belirleyecek sert mü-

Çin'de
yapılan
4. Kadın
Konferansı'nın
sloganı
"Eşitlik, Barış,
Özgürlük"
idi.

cadelelerin yaşandığı Çin giderek komşularını ve hatta dünya dengelerini tehdit eder tutumlar içine giriyor. Tayvan kıyılarında füze talimleri yapan, Çin asıllı ve insan hakları takipçisi bir Amerikan vatandaşını alelacele mahkum eden, ülkede yapılan büyük uluslararası Kadın Konferansında düşünce, ifade ve gösteri özgürlüklerini kısıtlamak için neredeyse her çareye baş vuran Çin son olarak da Hong Kong'un kendi denetimine geçmesinden sonra şehrin özerkliğini korumaya yönelik bazı düzenlemeleri kabul etmeyeceğini bildirdi. Yaptığı toplantıların haberini ancak toplantı bittikten sonra verecek kadar gizlilik saplantısı olan Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi'nde başkan Jiang Zemin'in gücünü artırdığı gözlemlendi. Tarihinde merkez

ile merkez dışı güçlerin çatışmaları nedeniyle çok zor dönemlerden geçen ülkede başkan Zemin özellikle ekonomik olarak palazlanan yörelere karşı merkezin otoritesini artırma yolunda da önemli adımlar atıyor.

Hiroşima ve Nagasaki'ye atom bombası atılmasının ellinci yıldönümünde Japonya 2. Dünya Savaşı sonrasının gıpta edilen mucize ülkesi olma niteliğini yitiriyor izlenimi veren bir dökülmeden geçiyor. Birkaç yıl önce borsasında balon patlayan, ciddi bir banka krizinin içinde olan, toprak spekülasyonundan sonraki gayri menkul krizinin boyutlarını kimsenin kestiremediği ülkede ömrü bitmiş bir siyasi sistem sürekli mesruluğu zayıf, idare etme ve karar alma yeteneği sifıra yakın hükümetlerin elinde vakit kaybediyor. Amerikan Merkez Bankası bir kriz halinde Japon bankalarına likidite konusunda yardımcı olacağını açıkladı. Bu arada Okinawa'da bir liseli kıza üç Amerikan askerince tecavüz edildiği iddiası milliyetçi duyguların giderek kabarmaya başladığı ülkede anti-Amerikan gösterilere de yol açtı.

Amerikan tüketicilerinin insan hakları gerekçeleri ile Miyanmar'da üretilen malları boykot etmeleriyle bazı şirketlerin ülkeden kaçmaya başlamaları ülkeyi yöneten cunta'nın aklını başına getirerek asla serbest bırakmayacaklarını söyledikleri, Miyanmar bağımsızlık mücadelesinin kahramanı Aung San'ın kızı, Nobel Barış Ödülü sahibi Suu Kyi'yi serbest bırakmalarına yol açtı.

Pakistan'da İslamcı generallerin darbe hevesleri tutuklanmalarıyla kursaklarında kalırken, önümüzdeki genel seçimlerde partisini iktidarda tutacağı düşünülen başbakan Rao'nun aşk, cinsellik ve erotizm deneyimlerini ve tanıdığı siyasetçiler hakkındaki görüşlerini yazdığı henüz yayımlanmayan kitabı büyük ilgi uyandırdı.

Bosna'da Batılılar'ın gölgesinde kaldığını düşünen, Çeçenistan sorununu bir türlü çözemeyen, Azerbaycan petrol rollerinin taşınacağı boruhattı güzergahı konusunda isteklerinin tümünü elde edemeyen Rusya'da genel siyasi söylem iyice sağa kayarken, eski generaller ve milliyetçi siyasetçiler önümüzdeki seçimlerde ve yazın yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimlerinde güçlü adaylar olarak öne çıkıyorlar. İçkiyi çok seven Başkan Yeltsin çok batıcı diye tanımladığı dışişleri bakanı Kozirev'i görevden alacağını söylerken, Rusya, Ukrayna, Belarus ve Kazakistan Kasım ayında yürürlüğe girecek AKKA sınırlamalarının tümüne uymayacaklarını açıkladılar.

Finansal piyasa hâlâ çok küçük. Çünkü...

Güven Sak

Finansal piyasalar açısından geçtiğimiz on beş yılı bakıldığında hızlı bir değişim sürecini tespit etmek mümkün gözüküyor. Bu değişim süreci bir bütün olarak ele alındığında iki temel tespitte bulunulabilir: Bir taraftan, finansal piyasaların dünya ölçeğinde giderek yakınlaştığından, hatta global ölçekte faaliyet gösteren bir piyasanın varlığından daha fazla bahsedilebilir. Diğer taraftan ise, risk yönetimini etkinleştiren yeni finansal araç ve tekniklerin ortaya çıkması anlamında bir finansal yenilikler süreci söz konusudur. Tüm dünyayı etkileyen, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan piyasa ekonomilerini aynı anda ve benzer biçimlerde etkileyen bu sürecin kaynağında ise, esas olarak, artan belirsizliklerden kaynaklanan ihtiyaçların ötesinde, bilgisayar ve telekomünikasyon alanlarındaki gelişmeler ve yeni finansal araç tasarımı uygulanabilir kılan finans teorisindeki ilerlemeler bulunmaktadır. Ortaya çıkan yeni araç ve teknikler, eskiden beri bilinen ama yaygın olarak kullanılmayan araçlardır.

Bu yazının amacı, finansal piyasalardaki değişim sürecinde geline nokta ile ilgili birtakım değerlendirmelerde bulunmak ve bu arada sürecin bundan sonra alabileceği biçim ile ilgili tespitleri tartışmaktır. Sürecin kendisi ve arkasında yatan etkenlerle ilgili değerlendirmeler ise bu yazıda ele alınmamaktadır.

Yukarıda, bu sürecin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan piyasaları aynı anda etkilediği vurgulan-

ıydı. Dolayısıyla, geline nokta ile ilgili değerlendirmelerde bulunurken, genel olarak gelişmiş piyasa ekonomileri ile ilgili tartışmalar üzerinde durmanın yanı sıra, Türkiye'nin de sürecin hangi aşamasında olduğu hususuna özellikle değinilmektedir. Bu açıdan sorulan soru zaten başlıkta verilmektedir: Türkiye'de ve dünyada finansal piyasalar değişim sürecinin hangi aşamasında bulunmaktadır?⁽¹⁾

Globalleşme sürecinin neresindeyiz?

Öncelikle finansal piyasaların global ölçekte faaliyet göstermesi ile ilgili ilk önermeye bakmak gerekirse, yapılan çalışmalar, finansal piyasaların global ölçekte fon dağıtım açısından daha başlangıç aşamasında olduğunu göstermektedir. OECD ülkeleri açısından ele alındığında, ortalama olarak, 100 birimlik her ek yurtiçi tasarrufun 80'inin hâlâ yurtiçi finansal piyasalarda değerlendirildiği görülmektedir. Büyüme süreci ise, yurtiçi tasarrufların ve yurtiçi finansal piyasaların önemini vurgular düzeydedir. Bu çerçevede, yurtiçi tasarrufların, yurtiçi toplam yatırımların temel belirleyicisi olduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıda ortaya konulan tespit, uluslararası piyasaların artan önemini gözardı etmemekte, yalnızca gelişme sürecinin varlığı aşamasının, yurtiçi finansal piyasaların önemini ortadan kaldırmadığını vurgulamaktadır. Bu koşulda, özellikle Türkiye benzeri gelişmekte olan piyasa ekonomileri ve globalleşme

çerçevesinde sürdürülebilir bir büyüme süreci amacıyla, yurtiçi finansal piyasaları geliştirme ve düzenleme çabalarının ihmal edilmemesi gerekmektedir.

Bunun yanı sıra, yurtiçi finansal piyasaların sağlıklı bir biçimde gelişiyor olması, globalleşme sürecinin yaygınlaşması için de önemli görülmektedir. Fonların uluslararası akışkanlığının sağlanabilmesi için, fonların akabileceği kanalların oluşturulması, benzer finansal kontrat hükümlerinin ve kontrat güvenliği koşullarının tüm sınırlar içinde sağlanması gerekmektedir. Örneğin, American De-

pository Receipts (ADR) benzeri saklama makbuzlarının, en serbest olarak nitelenebilecek ABD'de hâlâ kullanılıyor olması, aslında fonların global düzeyde

hareket serbestisinin fazla olmadığını göstermektedir. Saklama makbuzları vasıtasıyla zaten belli bir ülkede belli kurallara göre ihraç edilmiş olan menkul kıymetlere ek bir güvence sağlanmaktadır.

Bu çerçevede, değişik ülkelerde ihraç edilen menkul kıymetlerin başka ülkelerde hareket serbestisi ciddi biçimde kısıtlanmış durumdadır. Global hisse senedi ihraçları ve bir menkul kıymetin birden fazla ülkede aynı anda ihraç edilip satılabilmesi, 1990'lı

**Önümüzdeki dönemde
yeni finansal araçların ve tekniklerin
ortaya çıkmasından çok, kurumsal yapıların,
finansal piyasaların geldiği noktaya adapte
olacak biçimde değişmesi
beklenmektedir.**

daha homojen araç ve bunlara dayalı kontratlara baktığında durum değişmektedir. Üzerinde çok durulan globalleşme süreci, örneğin, döviz piyasaları veya ülke borçlanmaları ele alındığında, ortada risklilik açısından daha homojen özelliklere sahip bir araç bulunduğu anlam kazanmaktadır.

Globalleşme sürecinin gerçekten global özelliklere sahip piyasaları yaratabilmesi, ayırım gözetmeksizin tüm ülkelerde mukim şirketlerin dünya-

yıllarda başlamıştır. Halen bu tür ihraçlar oldukça karmaşık bir düzenleme sürecine ihtiyaç duymaktadır. İhracın yapılacağı her ülkenin düzenlemeleri dikkate alınarak, her ülke için farklı prosedürlere tabi olarak hazırlıklar yapılmakta ve ihraçlar yüksek değişim maliyetleriyle gerçekleştirilebilmektedir.

Dikkat edilirse yukarıda verilen örnekler risklilik açısından heterojen özellikler taşıyan kontrat ve işlemler için geçerli olmaktadır. Belli bir ülkede yerleşik belli bir şirkete ait bir finansal araç sözkonusu olduğunda bunun başka

bir ülkede yerleşik başka bir şirkete ait menkul kıymet ile karşılaştırılabilmesi sürecinde problemler ortaya çıkmaktadır. Ancak, risklilik açısından

nın herhangi bir tarafından fonlarının serbestçe ve güvenle piyasaya(örneğin, İMKB'ye) iletebilmesi için de sözkonusudur. Piyasaların ülkeler arasında karşılıklı olarak tanınması çalışmaları yukarıda bahsedilen güven ortamını karşılıklı olarak tesis etmeye yöneliktir. Bu çerçevede, gelişmiş piyasa ekonomilerinde önemli bir ağırlığa sahip olan emeklilik fonlarının her ülkeye yatırım yapmasına engel oluşturmaktadır. Bu durum, gelişmekte olan piyasa ekonomilerindeki emeklilik fonları için de geçerlidir. Örneğin, Şili'de emeklilik fonlarına ve belli sınırlar dahilinde yabancı menkul kıymetlere yatırım yapma imkanı, daha 1990'ların başında tanınmıştır.

Bu ne anlama gelmektedir? Uluslararası piyasalar halen her tasarruf fazlasına sahip olanın fonlarını değerlendirmek için girebileceği güvenli bir alan olarak görülmemektedir. Her süreci hedefleri ile birlikte değerlendirmek, farklı düzenleme, uygulama ve risklilik derecelerini getirdiği için, globalleşme süreci finansal piyasaların bütünü açısından bakıldığında, dünya çapında tek piyasaya ulaşma hedeflerinden henüz çok uzakta görünmektedir. Bu durumda, fon akımlarındaki etkinliği global düzeyde artırmak için daha pek çok imkan bulunmaktadır. Konu, bunun araçlarının ve çerçevesinin çizilmesidir.⁽²⁾ Globalleşme süreci bu biçimiyle tartışma odağında kalmaya devam edecektir. Bu süreçteki kullanılabilir imkanlar kullanılmadığı müddetçe de yurtdışı finansal piyasaların, yurtdışı politikaların önemi ve ağırlığı etkisini sürdürmeye devam edecektir.

Buraya kadar globalleşme sürecinde ulaşılan noktanın hedefle kıyaslandığında, ancak, başlangıç olarak nitelenebileceği vurgulanarak, geleceğe yönelik kullanılabilir imkanlar olduğu belirtilmiştir. Bir noktanın daha altını çizip, globalleşme çerçevesinde bir de bağımsız ulusal iktisat politikası izlenip izlenmeyeceği meselesine de değinmekte yarar var. Uluslararası finansal piyasaların gelişmesi, fonların yaratıldığı piyasalarda yeterli getiri oranlarını yakalayamamaları ile yakından ilintili görünmektedir.

1995 yılında ve 1996'da gelişmiş piyasa ekonomileri, iktisadi problemlerini beklendiği gibi tam

olarak aşamazlarsa, gelişmekte olan piyasa ekonomilerine yönelik fon akımlarında artış veya azalış beklememek gerekmektedir. Bu, globalleşme sürecinin gelişmekte olan piyasa ekonomilerine fon aktararak sürmesini temin edecektir. Ancak fon aktarımının ihtiyaçlara göre değil, getiri oranlarına göre olacağı da açıktır. Dünya Bankası benzeri kuruluşların yeterli getiri oranlarını sağlayamayan ülkelere yönelik yardım programları da herhalde önümüzdeki dönemin artarak etkisini sürdürecektir trendlerinden birini oluşturacaktır.

Bağımsız ulusal iktisat politikalarının izlenme tartışması ne kadar anlamlıdır?

Finansal değişim sürecinde gerek ulusal, gerekse de uluslararası düzeydeki piyasalar giderek egemenlik kazanmaktadır. Bakışların, doğrudan dışarıdan fon akımlarına ve bunların etkilerine çevrilmesi, ayrıca dışarıdan fon akımlarının, bağımsız iktisat politikalarının belirlenmesini güçleştirdiğinin öne sürülmesi doğru görünmemektedir. Yalnızca uluslararası değil, ulusal düzeyde bakıldığında da piyasaların egemenlik alanlarını genişletmesi, elbette kamu politikaları alanının daralması sonucunu vermektedir. Ortaya çıkan yeni durumda, kamu politikalarının yönlendirilmesi, politikaların tasarlanması aşamasında, piyasaların kollektif iradesinin tepkilerinin de düşünülmesi gerekmektedir. Piyasalar bir değişim süreci içindeyse, kamunun politika belirleme süreci de politika araçları da buna paralel biçimde değişmek durumundadır.

Burada vurgulanması gereken noktayı biraz abartarak belirtelim. 1994 krizi, Türkiye'de finansal liberalizasyon sürecinin, finansal piyasaları belli bir düzeyde oluşturmakta ne kadar başarılı olduğunun bir göstergesidir. Kamunun politika hataları, piyasaların anında yükselen tepkisi ile karşılaşmıştır. Faiz oranlarını masa başında indirme denemesi iç borçlanma piyasasının ortadan kalkmasına neden olmuş, iç borç stokunun net olarak geri ödenmesi sonucu oluşan fazla likidite, kendisini absorbe edebilecek tek piyasa olan döviz piyasasına yönelmiştir.

Akbank'ta yok yok!...

Akbank'ta hepsi var !

Her Akbank şubesi, tepeden tırnağa çağdaş bankacılık hizmetleriyle donanmıştır. Akbank, bireylerin ve kurumların yararlanabileceği "gerçek" hizmetlerin tümünü sunar. Türkiye'de yaşamı kolaylaştırmanın yolu Akbank'tan geçer.

Akbank'tan Bireysel Bankacılık

Yaşamınızın her alanında, ihtiyaç duyduğunuz her zaman kolaylıklar sunan banka Akbank'tır.

- AkMatik • Akkart Extra • J. Kart • Düzenli Ödeme • Fatura Ödeme • Kartlı Alışveriş
- Aktel • MasterCard • Visa Kart • Visa Premier
- Akhesap Ekstre • Müşteri Hizmet Merkezi*

Akbank'ta hepsi var!..

Akbank'tan Yatırım Olanakları

Her Akbank şubesi, paranızı değerlendirebileceğiniz tam yetkili bir yatırım merkezidir.

- Akhesap • Vadeli Mevduat Hesabı • Repo
- Döviz Tevdiat Hesabı • Hazine Bonosu
- Devlet Tabvili • Yatırım Fonu • Hisse Senedi
- Varlığa Dayalı Menkul Kıymet

Akbank'ta hepsi var!..

Akbank'tan Bireysel Kredi

İhtiyaç duyduğunuz her an, bireysel kredileriyle size destek veren banka Akbank'tır.

- Akkredi/Konut Kredisi • Akkredi/Otomobil Kredisi • Akkredi/İhtiyaç Kredisi
- Acil İhtiyaç Kredisi • Kredi Kartı Nakit Avansı

Akbank'ta hepsi var!..

*Akhesap ve tüm bankacılık işlemleriyle ilgili bütün sorularınız, uyarılarınız için (0212) 282 44 44'ü arayabilirsiniz.

Akbank'tan Bankacılık Hizmetleri

Akbank'ta yapacağınız tüm işlemlerde, gerçek masraf ve makul komisyon ödersiniz.

- Havale • Provizyon • Kişisel Çek • Akçek
- Hediye Çeki • Seyahat Çeki • Çek Tahsili
- Senet Tahsili • Sigorta • Kiralık Kasa
- Döviz-Efektif Alım Satımı

Akbank'ta hepsi var!..

Akbank'tan Kurumsal Bankacılık

Mali gücünü dünyanın tanıdığı Akbank, gücünüze güç katar, çağdaş hizmetler üretir.

- Ticari Mevduat Hesabı • Ticari Kredi
- Dış Ticaret Finansmanı • Çek • Aklink
- Doğrudan Ödeme Sistemi • Doğrudan Borçlandırma Sistemi • Çek/Senet Tahsilat Sistemi • Maaş Ödeme

Akbank'ta hepsi var!..

Siz de hemen bir Akbank şubesine gelin...

Göreceksiniz; Akbank'tan bir banka dolusu hizmetle çıkacaksınız...

AKBANK
Güveninizin Eseri

Dikkate alınması gereken bir diğer nokta da, bu tepkide yurtiçinde yerleşik yatırımcıların taşıdığı önemdir. Bankalardan çekilen yabancı para mevduatı bunun örneğini oluşturuyor. Meksika ile ilgili olarak yapılan çalışmalar, ilk tepkinin yurtiçi yatırımcılarından geldiğini, ancak daha sonra yabancı yatırımcıların tepkisinin alındığını göstermektedir. Bu çerçevede, yurtiçinde yerleşik olanlara, yabancı menkul kıymetler değil, portföylerinde yabancı para bulundurma hakkının verilmesi, kamunun politika alanını sınırlandırmaktadır. Burada problem olan, sonunda krize yol açan hakkın verilmesi değil, hakkı verenlerin finansal piyasalarda fiyatları kolaylıkla kontrol edebileceklerini sanmalarıdır.

Finansal yenilikler sürecinin neresindeyiz?

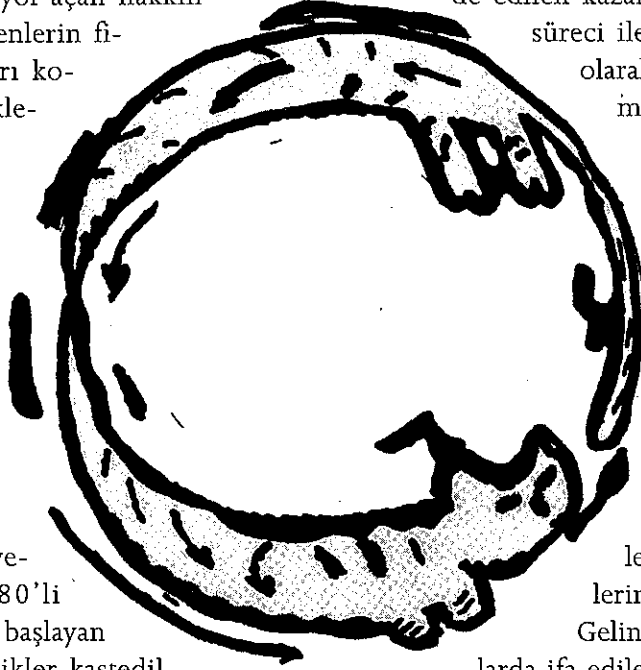
Başlangıçta belirlediğimiz ikinci önerme, finansal değişim sürecinin ikinci unsurunun risk yönetiminde etkinliği artıran finansal yenilikler olduğu idi. Finansal yenilikler dendiğinde, 1980'li yıllarda birden çoğalmaya başlayan yeni finansal araç ve teknikler kastedilmektedir. Yeni finansal araç ve tekniklerin temel özellikleri olarak risk aktarımını, risk paylaşımını sağlamaları ve risk yönetiminde maliyeti azaltarak iktisadi etkinliğe katkıda bulunmaları sayılmaktadır. Son dönemde hızla gelişen her tür vadeli işlem sözleşmeleri (futures, options vd.) swap anlaşmaları, menkul kıymetleştirme (securitization) gibi yenilikler bu çerçevede değerlendirilmektedir.

İktisadi yaşamdaki belirsizlikler ve değişim devam ettiği müddetçe risk aktarımına, risk paylaşımına imkan veren araçların varlığını sürdürmesi, hatta çeşitlenmesini beklemek gerekmektedir. Fon aktarımında menkul kıymetlerin artan önemi de

bu açıdan ele alınmalıdır. Risklilik açısından heterojen özellikler taşıyan banka kredilerinden menkul kıymetleştirme vasıtasıyla risk açısından homojen özellikler taşıyan araçlar türetilmesinin de devamı beklenmektedir. Böylece fon aktarımını değil, esas olarak, risklerin fiyatlanarak aktarımını hedefleyen vadeli işlem piyasaları da çeşitlenerek varlığını sürdürecektir.

Finansal yenilikler süreci açısından baktığımızda geline nokta neresidir? Literatürdeki tartışmalar geline noktayı, yeni finansal araç ve tekniklerle elde edilen kazanımların kurumsal değişim süreci ile konsolide edilme aşaması olarak ifade etmektedirler. Önümüzdeki dönemde yeni finansal araçların ve tekniklerin ortaya çıkmasından çok, kurumsal yapıların finansal piyasaların geldiği noktaya adapte olacak biçimde değişmesi beklenmektedir. Bu kurumsal değişim süreci yalnızca özel kesimi değil, kamu kesimini de, daha doğru bir ifadeyle, kamu düzenleyici otoritelerini de içermektedir.

Geline noktada, finansal piyasalarda ifa edilen, risk aktarımı, risk paylaşımı gibi fonksiyonlar, daha önce bunları yerine getiren kurumların önüne geçmiş gibi görünmektedir. Bu durumda, bir sigorta şirketi ile aynı işlevi gören bir opsiyon borsasını ayırdedebilmek ve ayrı kurumsal birimler olarak hayat sigortası şirketleri ile emeklilik fonlarını ayırdedebilmek zorlaşmaktadır. Bunların herbiri benzer fonksiyonları belirtmekle beraber ancak farklı kurumsal yapılara sahiptirler. Böylece, piyasalarda belli fonksiyonları yerine getirebilmek için artık alıştığımız, veri olarak alınması zorunlu olan bir kurumsal çerçeve gerekmemektedir. Rekabet, değişimi, kurumsal örgütlenmede getirecektir.

Kurumsal değişim gereği, burada da kalmamaktadır. Barings ve Orange County benzeri kriz ve skandallar, vadeli işlem piyasalarının tehlikelerinden çok, gerek finansal, gerekse de finansal olmayan şirketlerin iç kontrol mekanizmalarının zayıflığına işaret etmektedir. Risk kontrolüne ilişkin mekanizmalar, önümüzdeki dönemde, her iki tür (gerek kullanıcı, gerek aracı) kurumsal yapının da içine yerleştirilmek durumundadır. Üstelik deneyimler göstermektedir ki, bunun statik bir risk kontrolü olmaması, anlık, günlük durumu değil, risk sürecinin gelişimini gösterebilmesi açısından gerekmektedir.

Bu durum, tartışmayı, muhasebe standartlarına ve düzenleyici otoritelere getirmektedir. Finansal değişim sürecinde, artan bilanço dışı işlemlerin, bilanço dışında kalmasının nedeni, esas olarak bunların bilanço içinde nasıl gösterileceğine ilişkin kuralların ortada bulunmamasıdır. Bilanço ve hesap düzeninin mevcut duruma ilişkin değerlendirmeye imkan tanırken, risk sürecinin değerlendirmeye imkan tanımamasının nedeni, finansal yeniliklerin getirdiği yeni ortamın, bilanço düzenine, hem gelişmiş piyasa ekonomilerinde hem de gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde, aktarıl(a)mamış olmasıdır. ABD’de vadeli işlem piyasalarına ilişkin olarak halen tartışılan konu bu tür risklerin açıklanması ile ilgili düzenlemelerdir. Ancak önemine karşın, finansal piyasalardaki değişim henüz bir kurum olarak muhasebe sistemlerinde bir dönüşümü getirmiş değildir.

Bunlara paralel olarak değişmesi gereken bir diğer kurum da, düzenleyici otoriteler ve bunların çalışma biçimidir. Bunlar, merkez bankaları ve sermaye piyasalarının denetimi ve gözetimi ile ilgili kuruluşlardır. Yukarıda sayılanların dışında, örneğin sermaye yeterliliği koşulları yeni finansal araç ve tekniklerin getirdiği imkanlar gözönüne alınarak yeni-

den ele alınmak durumundadır. Ağırlığın kurumların düzenlenmesinden, piyasalarda gerçekleştirilen fonksiyonların düzenlenmesine doğru kaydırılması gerekmektedir.

Gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde değişim sürecinin özellikleri nelerdir?

‘Türkiye’de finansal değişim sürecinin neresindeyiz’, sorusuna geçmeden önce gelişmiş piyasa ekonomileri ile temel bir farklılığı belirlemekte yarar bulunmaktadır. Gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde finansal değişim genellikle kamunun öncülüğünde başlatılmaktadır. Piyasa yapılarının ortaya çıkması ile birlikte karşılıklı etkileşime dayanan bu süreç, Türkiye’de benzer bir biçimde işlemiştir. Sözkonusu süreci, finansal sistemin kurumsal altyapısının tamamlanması, finansal sistemin derinlik kazanması ve finansal sistemin fon aktarımı açısından genişlemesi olarak üç aşamaya ayırmak mümkündür.

Piyasa bir kurumlar bütünü olduğuna göre, öncelikle gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde başlangıçta eksik olan kurumsal altyapının tamamlanması gerekmektedir. 1982’de bankerler krizi, finansal piyasalarda faiz oranlarının serbest bırakılmasının, otomatik olarak kurumsal altyapıyı geliştirmedini Türkiye’ye öğretmiştir. İkinci aşamada, kurumsal yapısı tamamlanan piyasalardaki aktörlerin karşılıklı etkileşimi ile etkinliği artıracak, risk paylaşımını ve risk aktarımını sağlayacak araçlar ortaya çıkmaktadır. Ancak, fiyatlamada etkinlik sağlandıktan sonra piyasaların fon aktarımı açısından genişlemesini beklemek gerekmektedir.

Piyasa bir kurumlar bütünü olduğuna göre,

**Türkiye’de piyasaların
nüveleri ortaya çıkmış, ancak
kurumsal altyapı tamamlanmamıştır.
Bu aşamada yapılması gereken,
öncelikle yurtiçindeki yatırımcılara
finansal piyasaların güvenli
ve düzenli olduğu hissini vermek için
tedbirler almaktır.**

öncelikle gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde başlangıçta eksik olan kurumsal altyapının tamamlanması gerekmektedir. 1982’de bankerler krizi, finansal piyasalarda faiz oranlarının serbest bırakılmasının, otomatik olarak kurumsal altyapıyı geliştirmedini Türkiye’ye öğretmiştir. İkinci aşamada, kurumsal yapısı tamamlanan piyasalardaki aktörlerin karşılıklı etkileşimi ile etkinliği artıracak, risk paylaşımını ve risk aktarımını sağlayacak araçlar ortaya çıkmaktadır. Ancak, fiyatlamada etkinlik sağlandıktan sonra piyasaların fon aktarımı açısından genişlemesini beklemek gerekmektedir.

Türkiye’de finansal değişim sürecinin neresindeyiz?

Türkiye, halen kurumsal altyapısını tamamlama süreci içinde görünmektedir. Piyasaların daha etkin ça-

lışabilmesi için devreye sokulabilecek pek çok kullanılabilir imkan bulunmaktadır. Ancak, bunların çalışabilmesi için öncelikle piyasaların tüm kurum ve kuralları ile işler halde bulunması gerekmektedir. Burada verilebilecek pek çok örnek bulunmaktadır. Örneğin, kamunun sabit getirili menkul kıymetler piyasasındaki ağırlığı, özel kesim sabit getirili menkul kıymetler piyasasının gelişme imkanlarını daraltmaktadır. Buna ek olarak, kamunun özel kesim menkul kıymetleri için faiz oranlarını fiilen kontrol altında tutması, derecelendirme şirketlerinin de ortada bulunmaması, bu tür piyasaların gelişme imkanlarını daha da daraltmaktadır.

Ortada vadeli işlem piyasalarının gelişmesine müsait bir ortam bulunmakla birlikte, repo piyasası örneğinde olduğu gibi, çok daha yalın finansal mekanizmaların sağlıklı işletilmesinde karşılaşılan güçlükler, daha karmaşık mekanizmaların olası işlerliğini şüpheli kılmaktadır. Spot piyasaların sağlıklı olarak işletilemediği bir ortamda vadeli piyasaların olası etkileri ciddi bir tartışma konusudur.

Türkiye'ye finansal piyasalar açısından bakıldığında, değişim sürecinin en başında bulunmaktadır. Piyasaların nüveleri ortaya çıkmış, ancak kurumsal altyapı tamamlanmamış görünmektedir. Bu aşamada, yapılması gereken finansal piyasaların güvenli ve düzenli olduğu hissini öncelikle yurtiçindeki yatırımcılara vermek için gerekli tedbirleri almak olmalıdır. Kontrat ve işlem güvenliğinin tartışılmaz bir biçimde temini yurtiçi finansal piyasaların büyümesine ve yurtdışından fon girişlerinin artmasına yol açacaktır. Bu çerçevede, tüm menkul kıymetler için takas ve saklama işlemlerinin düzene kavuşturulması, yalnızca hisse senedi piyasalarının değil, tüm piyasaların gözetimi ile ilgili çalışmalara hız verilmesi gerekmektedir. Finansal piyasalarda son yıllarda yaşanan skandalların ortasında bulunan kamu menkul kıymetleri şeffaflaştırılarak, izlenebilir hale getirilmelidir.

Türkiye'de finansal piyasalar benzer gelir düzeyindeki ülkelerle kıyaslandığında bile büyük değil, çok küçüktür. Dolayısıyla finansal altyapının

kurulmasına paralel, hızlı bir büyüme beklemek kuvvetli bir ihtimaldir. Tasarrufların finansal piyasalarda toplanmasının, finansal tasarrufların büyümesinin, finansal piyasalardaki fiyatlar (örneğin faiz oranları) üzerinde olumlu etkileri olacağını unutmamak gerekmektedir.

Sermaye piyasası düzenlemelerinin neresindeyiz?

Finansal altyapının tamamlanması ile ilgili yetkiler esas olarak, 1992 yılı değişiklikleri sonrasında sermaye piyasası mevzuatına girmiş bulunmaktadır. Finansal yenilik süreci açısından bakıldığında ise, Anglo Sakson hukukuna paralel olarak, Sermaye Piyasası Kurulu'na, araç çeşitlendirmesini teşvik edebilmesi için gereken imkanlar, 1992 yılı değişiklikleri ile sağlanmıştır. Ancak Türkiye örneği, kamu zoruyla, teşvik tedbirleri ile finansal araç geliştirilemeyeceğini de ortaya koymaktadır. Özendirim önlemleri ile gündeme getirilen araçlar, ihtiyaçtan değil, özendirimin satın alınması için ihraç edilmektedir. Bu gelişme ise yeni araçların, finansal sistemdeki aktörlerin davranışlarında bir farklılık yaratmasını önlemektedir. Türkiye'de yatırım fonları, yatırım ortaklıkları ve varlığa dayalı menkul kıymetler deneyimleri özellikle bu açıdan değerlendirilmelidir. Önümüzdeki dönemde kamunun görevini altyapının tamamlanması olarak görmek ve yeni araç ve kurum yaratmak konusundaki inisiyatif piyasalara bırakmak yararlı olacaktır.

Dipnotlar:

- 1- Yazının sınırları dikkate alınarak tartışma dışında bırakılan bir diğer husus ise piyasaların kendilerinden beklenen etkin fon dağıtımını ve doğru fiyatlamayı, enformasyon problemleri çerçevesinde, ne kadar gerçekleştirebilecekleridir. Piyasalarda devletin rolü ile ilgili uzun parantezler açarak, finansal değişim süreci ile ilgili argümanı anlaşılabilir kılmamak için bu konu üzerinde durulmamıştır.
- 2- Bu çerçevedeki çalışmalar Uluslararası Sermaye Piyasası Kurulları Birliği (IOSCO) bünyesinde sürdürülmektedir. Ulusal düzenlemelerin harmonizasyonu uluslararası düzenleyici ve denetleyici bir kurumun oluşturulması gibi alanlarda çalışmalar yürütülmektedir.

Yrd. Doç. Güven Sak

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

markamızın sorumluluğunu biliyoruz...

Inoksan, 1980 yılından beri endüstriyel mutfak sektöründe her zaman öncü, her zaman yenilikçi olmuş bir marka... Toplu beslenmede, insan sağlığı ile doğrudan ilgili olan bu konuda, üstüne düşen sorumlulukların bilincinde.

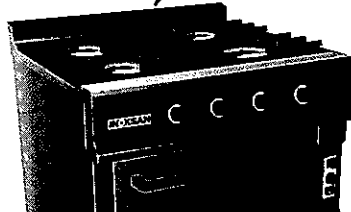
Bugün Inoksan, hazırlıktan pişirmeye, fast food ve servis arabalarından, bulaşikhane ekipmanlarına kadar herşeyi uluslararası kalite standartlarında üretiyor. Bunu da DIN normlarında TÜV GS-CCA-DEMKO-NEMKO-

FIMKO kalite standart belgeleriyle kanıtlıyor. Inoksan eksiksiz mutfaklar kuruyor...

Inoksan, 2000'li yıllara dünya standartlarında, yarını yakalayan, verimli, modernleşme yolunda emin adımlarla ilerleyen, uluslararası bir kuruluş olarak girecek... Inoksan bunun için gerekli olan tesis ve donanım, bilgi birikimine, deneyime, insan gücüne sahip.

İNOKSAN

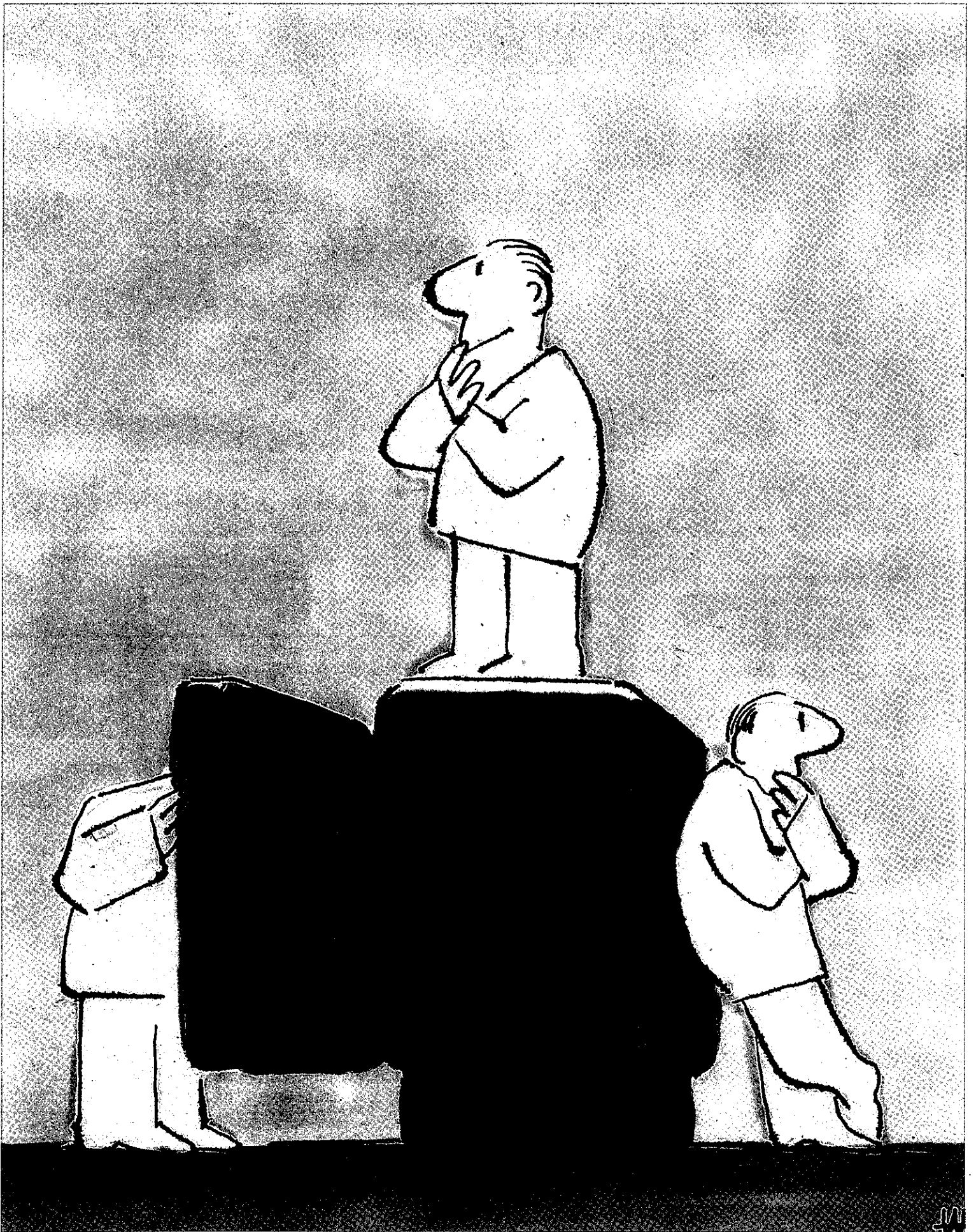
"Profesyonel Mutfak"

M A G A Z A L A R
BURSA/ Tel: (0224) 254 35 35-252 99 77 Fax: (0224) 253 45 87
İSTANBUL/ Tel: (0212) 256 06 77-235 14 48 Fax: (0212) 253 52 34
ANKARA/ Tel: (0312) 232 18 66-232 18 67 Fax: (0312) 231 04 29
İZMİR/ Tel: (0232) 254 55 28 (2 Hat) Fax: (0232) 237 23 08

TAAHHÜT MÜDÜRLÜKLERİ
BURSA/ Tel: (0224) 242 00 10 (10 Hat) Fax: (0224) 243 44 09
İSTANBUL/ Tel: (0212) 275 59 93-288 32 10 Fax: (0212) 275 79 72
ANKARA/ Tel: (0312) 428 50 05 (2 Hat) Fax: (0312) 428 50 07
ANTALYA/ Tel: (0242) 243 36 76 (2 Hat) Fax: (0242) 243 36 78

Finans kurumları ve sanayinin uyumu

Ahmet Demirel

Türkiye'nin kalkınması için sanayileşmesi gerektiği, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana tartışılmaktadır. Sanayileşmenin önündeki sorunlar içinde yeterli ve uygun nitelikli finansman kaynağı eksikliği (girişimcilik, teknoloji ve vasıflı işgücü gibi diğer eksikliklerin yanı sıra) çok uzun yıllardan bu yana incelenen ve değişik çözümler getirilmeye çalan bir konudur.

1980'li yıllara kadar konu sürekli olarak "kapalı ekonomi" kavramları ve kalıpları içinde ele alınmış, ancak finansman sorunu sanayileşmenin (ve dolayısıyla kalkınmanın) önde gelen darboğazını oluşturmaya devam etmiştir.

Son 10-15 yıl, bu açıdan, sorunun temelini ve çerçevesini değiştiren değişimlere şahit olmuştur. Dünyada da hızlanan serbestleştirme akımlarına paralel olarak ve iletişim teknolojisinin yarattığı olanaklardan da yararlanılarak Türk mali sistemi (bütün kurum ve kurallarıyla) dünya mali sistemine açılmış ve onunla bütünleşmiştir. Gerek para piyasalarında, gerek sermaye piyasalarında faaliyet gösteren Türk mali kurumları (bankalar, aracı kurumlar ve diğerleri) neredeyse hiç bir kısıta tabi olmadan her türlü işlemi yapma olanağına kavuşmuşlardır. Diğer bir ifade ile Türk mali sisteminin evrimi ve dünya ile bütünleşmesi, sanayi sektörünün evrimi ve serbest ticaret koşullarına açılmasının önüne geçmiş bulunmaktadır.

Bu anlamda artık Türkiye'deki mali sistemin, sanayinin gelişmesi önünde (eski anlamda) bir darboğaz teşkil ettiği söylenemez. Somut olarak ifade etmek gerekirse, çapı ve saygınlığı yüksek olan Türk sanayi kuruluşları bugün Türkiye'de veya yurtdışında bulunan çok sayıda yerli veya yabancı bankanın pazarladığı finansal ürün ve hizmetlere serbestçe ulaşmak imkanına sahiptir. Bu nedenle, bazı durumlarda yurtdışında bulunan bankalar daha da avantajlı koşullar sağlayabilmektedirler. Artık, sanayinin ve daha geniş bir deyimle iş dünyasının finansman gereklerini "açık ekonomi" kavram ve kalıplarıyla ele almamız söz konusudur.

1996 yılı başında yürürlüğe girmesi beklenen, AB ile Gümrük Birliği anlaşması, sanayi sektörünü de tamamen dış rekabete açık hale getireceğinden, Türk ekonomisi önemli bir değişim ve dönüşüm hareketini tamamlamış olacaktır. 1996 yılı başında doğması beklenen bu yeni ortam, ülkemizdeki sınai firmaları doğrudan, mali kurumlarımızı da dolaylı olarak bir "uyum" sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Türk girişimcilerinin dinamik niteliği ve sanayi kuruluşlarımızın uyum kabiliyeti 1994 yılında ortaya çıkan ciddi kriz ortamında denenmiş ve kanıtlanmıştır. Üretimi hızla dış pazarlara yönlendirmek ve firmaların borçluluk düzeyini azaltıcı, öz kaynakları güçlendirici önlemleri hızla almak etkinliğini ve esnekliğini gösteren sanayimiz, yaklaşan 1996 başı "şok"una da bir anlamda hazırık yapma olanağı bulmuştur.

Geleceğe yönelik tespitler

Önümüzdeki birkaç yıllık dönemin Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne uyum ve alışma süresi olduğunu kabul ederek, bu dönemde sanayinin finansman gereklerini incelerken aşağıda yer alan bazı tespitleri yapmakta yarar görmekteyiz:

1. Global finans piyasalarının hacmi ve derinliği ile karşılaştırıldığında Türk sanayiinin fon talebi çok küçük düzeylerde kalmaktadır. (%1'in altında) Bu anlamda, gerekli ortam ve koşullar var olduğu takdirde, Türk sanayi sonsuz sayılabilecek bir fon arzı ile karşılaşma olanağına sahiptir.

2. Türk sanayiinin sonsuz gibi görünen bu fon kaynağından yararlanmasını kısıtlayacak unsurlar ise; ülke, piyasa ve firma riskidir.

3. Ülke riski açısından 1995 yılı ortası itibarıyla temel sorun makro ekonomik stabilite eksikliğidir. Konunun somutlaştırılması açısından, Türkiye eğer bu yıllarda % 10'un altında bir enflasyona, denk bir kamu bütçesine ve sağlam bir cari işlemler dengesine sahip olabilseydi, makro ekonomik stabilite eksikliğinden doğan bir

"ülke riski"nden söz etmeye yer olmazdı.

4. Piyasa riski açısından önem taşıyan husus yurtiçi tahvil ve hisse senetleri piyasalarında görülen "yetersiz derinlik", "volatilité" ve "altyapı yetersizlikleri" olarak belirtilebilecek hususlardır. Özellikle, yurtiçi kurumsal yatırımcıların yok derecede az olması, sözkonusu piyasaların gelişimini kısıtlamakta ve bu piyasaları dış yatırımcılar açısından da yetersiz ve aşırı riskli hale getirmektedir. Bu nedenle dış yatırımcıların Türk sanayiine finansman desteği kısıtlanabilmektedir.

5. Firma riski konusu, yukarıda sözü edilen iki risk unsuruna göre çok daha mikro düzeyde bir husustur. Son yıllarda, Türk firmalarının yurtdışında daha iyi tanınmalarına paralel olarak, dış mali piyasalar ve kurumlar açısından "firma düzeyinde analiz ve risk" kavramları daha öne geçmeye başlamış bulunmaktadır. Gümrük Birliği sürecinde bu hususun önemi artmaya devam edecektir.

Değişik tür firmalar ve farklı ihtiyaçlar

A. Firma riski konusuna daha yakından eğildiğimiz zaman, Türk sanayiini ve iş dünyasını oluşturan firmaların boyut, nitelik ve özellik açısından çok büyük farklar taşıdığı hemen göze çarpmaktadır. Çok kalın çizgilerle firmalarımızı üç ana grup altında toplamamız mümkündür:

1. Grup: Uzun yıllardan beri faaliyet gösteren, değişik sektörlerle yayılan, holding türünde üst örgütlenme içinde yer alan, veya bir bankanın iştiraki olan, veya yabancı sermayeli ve/veya dış yatırımcılar tarafından yönetilen, oturmuş, güven veren, sağlam firma ve gruplar,

2. Grup: Son 5-10 yıl içinde kurulan veya eskiden küçük çaplı olarak faaliyet gösterirken son yıllarda atılım yapan veya sanayi dışı alanlardaki birikimlerini imalat alanında değerlendirmek üzere yatırım yapan, gelişme hızı yüksek, kurumlaşma düzeyi yeterli olmayan, dinamik özellikleri ile dikkati çeken firma ve gruplar,

3. Grup: Esas itibariyle kurulu olduğu bölgenin yerel pazarına hitabeden, boyut itibariyle küçük veya orta boyda, kendi dalında yoğun rekabetle karşı karşıya bulunan, daha çok aile işletmesi veya dar kapsamlı ortaklık şeklinde örgütlenmiş, gelişme hızı fazla yüksek olmayan, teknolojik düzeyi geliştirilme gereği yüksek olan firmalar,

B. Yukarıda da görülebildiği gibi Türk iş alemini oluşturan firmalar birbirinden her açıdan çok farklı yapısal ve niteliksel özellikler taşımaktadır. Önümüzdeki perspektif, döneme ilişkin olarak firmaların durumlarını ve finansal

ihtiyaçlarını da sözkonusu gruplar itibariyle ayrılmış olarak ele almak açısından yararlı olacaktır:

1. Grup: Bu gruptaki firmaların, genellikle öz kaynakları yeterli; mevcut kısa vadeli likidite fazlalarını repo/tahvil piyasasında değerlendirdikleri biliniyor. Yurt içindeki ve dışındaki yatırımlarının finansmanı için iç ve dış sermaye piyasalarından yararlanma olanakları var, stratejik dış ortak alabiliyor, dış yatırım kredisi açısından makul risk olarak görülüyorlar, ticari banka kredi olanakları çok ama, az kullanılıyorlar.

2. Grup: Bu gruptaki firmalarda tipik olarak hızlı büyüme sonucu iç fon yaratma gücü yüksek, bankalardan ticari kredi kullanımı daha yüksek, sermaye piyasalarına henüz açılma aşamasında değiller. Yatırım kredisi temini için satıcı kredisi, leasing veya orta vadeli döviz kredilerini kullanan bu firmalar sermayeleri ile büyüme hızlarını iyi dengelemek durumundadırlar.

3. Grup: İçinde bulunduğu rekabet koşulları ve düşük büyüme hızı nedeniyle yeterli iç fon üretemeyen, istisnalar dışında banka kredilerinden yararlanmayan veya yararlanamayan, kronik olarak işletme sermayesi sıkıntısı çeken, işe yeni ortak almakta zorlanan, bu nedenle tesislerini yenilemekte geciken ve rekabet gücünü zaman içinde yeterince artıramayan veya koruyamayan bu grup firmalar açısından finansman sorunları sürekli olarak gündemde kalmaktadır.

C. Mali sistemde yer alan bankaların ve diğer mali araçların, yukarıda sayılan üç grupta ilişkilerinin ve bu gruplardaki firmaların ihtiyaçlarına cevap verebilme biçimlerinin de değişik olması kaçınılmazdır:

1. Grup: Bu gruptaki firmaların istisnai haller ve geçici (mevsimlik) ihtiyaçlar dışında banka kredisi kullanımı yanlısı olmadıkları ölçüde "ikraz" faaliyetine ağırlık veren Türk bankalarından önemli bir beklentileri kalmamaktadır. Bu tür firmalar artık doğrudan iç ve dış mali piyasalara erişme olanağına kavuşmaktadır. Geçmişte ileri sanayi ülkelerinde yaşanan "disintermediation" (yani fon aktarımında bankaların devreden çıkarılması olayı) Türkiye'de de yaşanmaya başlamaktadır. Bu gruptaki firmaların orta vadeli yatırım kredisi ihtiyaçlarına Türk mali sisteminin cevap vermekte yetersiz kaldığı oranda, bu alanda da dış bankalar ve satıcı firmalar, 1. gruptaki firmaların riskini almaya giderek daha arzuolu olacaklardır.

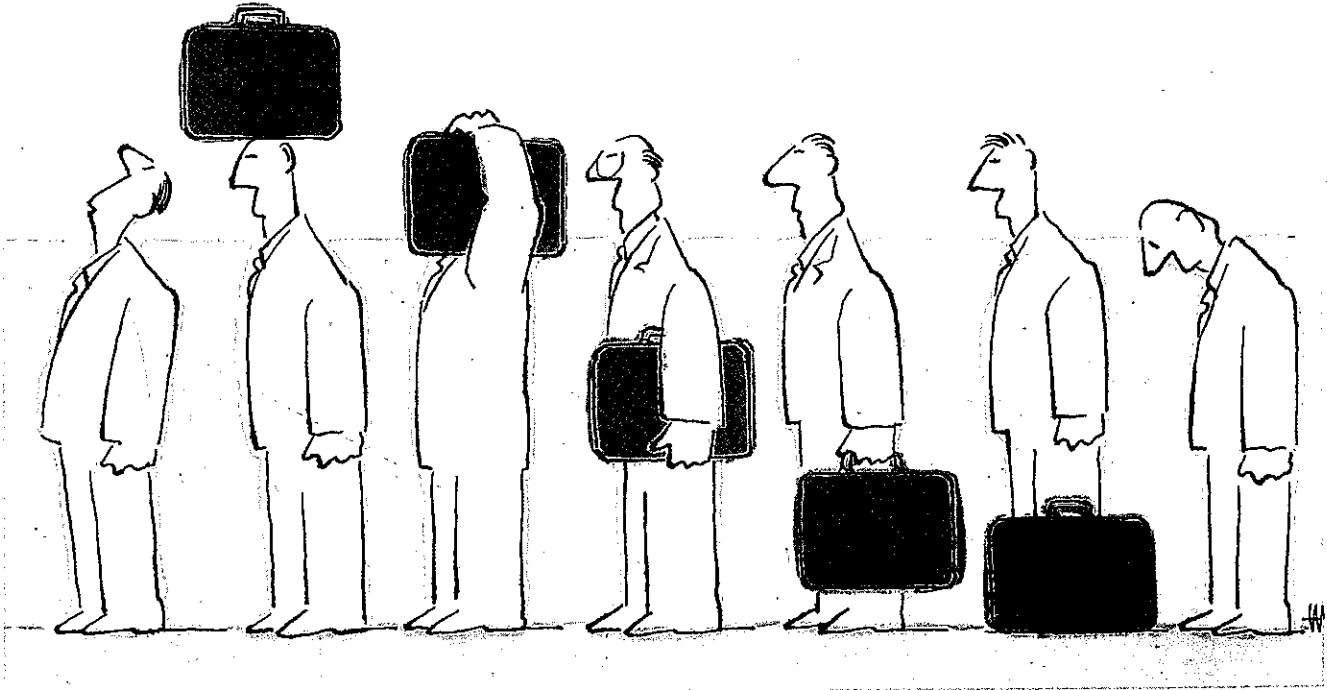
Diğer taraftan, bu tür firmaların artan ihtiyaçları, önümüzdeki dönemdeki Gümrük Birliği ortamına uyum açısından teknolojik olarak yenilenme ve gelişme, uluslara-

rası düzeyde rekabet gücü sağlayacak üretim ölçeğine ulaşmak için kapasite artırıcı yatırım yapma, bu ölçekteki üretimi dış pazarlara yönleltebilme ve bu pazarlarda kalıcı bir yer edinme amacıyla yabancı ortaklıklara girme veya stratejik ittifaklar yapma olarak özetlenebilir. Bu tür ihtiyaçlar, ülkemizde de yeni yeni tanınmaya başlayan "yatırım bankacılığı" fonksiyonunun ilgi alanı içine girmektedir. Danışmanlık yapma, akıl verme, yol gösterme, şirket birleşmeleri ve devirleri, stratejik ittifaklar tesisi, iç ve dış sermaye piyasalarda hisse senedi ve tahvil ihracına aracılık etme, bu amaçla kesin yüklenimlere girme, büyük projelere fon sağlanmasında aracılık hizmetleri verme gibi alanlarda yoğunlaşan "yatırım bankacılığı" ihtisası ülkemiz mali sisteminde anlamlı düzeylerde, ancak 1990'lı yıllarda yer almaya başlamıştır. Türk bankacılık sistemi, Kıta Avrupası kavramları içinde hem ticaret, hem yatırım bankacılığı fonksiyonlarının aynı hukuki çatı altında yapılmasına olanak tanıdığı için, ülkemizde birçok bankanın bu yeni alana ilgi gösterdiği bilinmektedir. Gerek "üniversel" nitelikteki bankaların, gerekse de ihtisas kurumunu niteliğindeki "kalkınma" ve "yatırım" bankalarının bu alanda sanayiye, geliştirilmiş hizmetler sunmaları beklenir. Dünyanın en büyük yatırım bankalarının son yıllarda Türkiye'ye yönelik ilgilerinin artışının da bu alanda

ciddi bir rekabet doğuracağı düşüncesindeyiz.

2. Grup: Bu gruptaki firmalar, hızlı gelişme aşamasında olan ve henüz mali piyasaların bakış açısına göre "olgun" sayılmayan kuruluşlardır. Bu nedenle bu gruptaki firmaların Türk bankacılık sisteminden beklentileri yüksektir. Tanım icabı, bu tür firmaların "risk profili" ancak sağlıklı bilgi temini ve yakın ilişkiler kurulması sonucu belirlenebileceği için alışlagelmiş bankacılık yöntemleri ve yaklaşımları bu tür kurumlar açısından geçerliliğini korumaktadır.

Öte yandan yurtdışı mali kurumlar da bu firmalarla ilişkiye girdikleri hallerde Türk bankalarının aracılığını veya garantörlüğünü talep etmektedirler. Bu açıdan da bu gruptaki firmaların Türk bankacılık sistemi tarafından yeterli araçlarla desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Gümrük Birliği'ne uyum sürecinde Avrupa Yatırım Bankası'ndan sağlanması söz konusu olabilecek proje bazındaki yatırım kredilerinin, bu gruptaki firmaların kullanımına sunulması, kendi olanaklarıyla iç ve dış mali piyasalara henüz açılma aşamasına gelmemiş bu grup firmalara zamanlı ve anlamlı bir katkı olacaktır. Hatırlanacağı gibi, 1. grupta yer alan firmaların büyük çoğunluğu, 1950-1995 döneminde Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası kredileri ve benzeri dış mali desteklerden yararlandırılmış ve

ileride iç ve dış mali piyasalarda "kendi kanatlarıyla uçabilmeleri" için güç kazanmaları sağlanmış idi.

Orta vadede, ekonomide makro stabilite sağlandığı ölçüde, iç tasarrufların bir bölümünü orta vadeli yatırım kredilerine dönüştürücü mekanizma ve piyasaların geliştirilmesi önem kazanacaktır. Bu açıdan kalkınma bankalarının ve orta vadeli ikraz faaliyetinde bulunan ticari bankaların işlevleri 2. grup firmalar açısından şu anda ve yakın gelecekte yaşamsal niteliktedir.

3. Grup: Bu gruptaki firmaların finansal ihtiyaçlarını ne ölçüde doğrudan bankalardan karşılayabildikleri tartışmalıdır. 1995 yılında küçük ve orta boy işletmeler (KOBİ'ler) üzerine yapılan bir araştırma, KOBİ'lerin banka kredilerinden yararlanma düzeyi hakkında ilginç sonuçlar vermiştir. TOSYÖV tarafından yaptırılan araştırmada bu tür firmaların % 64'ünün, bankalardan kredi kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

Bu gruba giren firmaların boyutlarının küçük, kayıt ve bilgi sağlama düzenlerinin kısıtlı olması, bankaların bu firmalarda doğrudan risk almalarını zorlaştırıcı ve işlem maliyetlerini artırıcı hususlardır.

Bunun yanı sıra, ülke çapına yayılmış bulunmaları, sayıca çok olmaları, istihdam açısından önem arzetmeleri ve yeni girişimcilerin yetişmesinde rol oynamaları gibi açılardan birçok ülkenin yanı sıra Türkiye'de de bu tür firmaların desteklenmesi sosyal politika açısından yararlı görülmektedir.

3. gruptaki firmaların finansal ihtiyaçlarının giderilmesinde; kredi kefalet kooperatifleri, leasing ve factoring şirketleri ve küçük sanayinin finansmanı için kurulu ihtisas bankalarının daha fazla rol almaları gerekebilir. Bankacılık sistemi bu gruptaki firmalarda doğrudan risk almak istemediği takdirde, yukarıda sayılı kurumları fonlamak suretiyle dolaylı katkı sağlayabilir. Özellikle leasing şirketleri halen bu tür bir dolaylı katkıya aracılık etmektedirler.

Kamunun da bu alanda yapması mümkün ve yararlı bazı işlevleri arasında şunları sayabiliriz:

- Mali sistemin bu grup firmalarda algıladığı riski azaltıcı her türlü önlemler, bu kapsamda yakın zamanda kurulan "kredi garanti fonu"nın geliştirilmesi,
- Bu gruptaki firmalardan doğan ve yukarıda sözü edilen fon vs. gibi mekanizmalarla güvenceye kavuşturulan mali enstrümanlara likidite sağlanması (Reeskont veya para piyasalarında alınıp satılabilmeyi kolaylaştırmak suretiyle)
- Gümrük Birliği süreci içinde sağlanacak hibe veya ta-

vizli kredi kaynaklarının, çoğunluğunu KOBİ'lerin oluşturduğu bu gruba mali destek veya hizmet sağlama gibi yollarla tahsis edilmesi.

1996 yılı başında başlayacak dönemin temel özellikleri, rekabetin yoğunlaşması, ülkenin, kendi dışında oluşmuş bulunan Avrupa normlarına uyma zorunda kalması ve teşvik, sübvansiyon, kamu desteği gibi "devlet yardımları"nın asgari düzeye inmesi olacaktır. Böyle bir ortamda sanayinin, mali sistemin ve bir bütün olarak Türk ekonomisinin bu yeni koşullara uyumu yaşamsal önem kazanacaktır.

Bu bağlamda, uyum konusunu iki değişik perspektiften ele almak mümkündür. Bunlardan birincisi, 1996 yılı başı itibariyle mevcut Avrupa Birliği mevzuatına ve standartlarına uyum ve serbest ticaret ortamında Avrupa ve 3. ülkelerden gelecek rekabete dayanabilme olarak tanımlanacak "statik" bakış açısıdır.

En az bunun kadar önemli olan diğer perspektif ise, teknolojinin, iletişimin ve ticaret akımlarının dünyada hızla değiştiğinin bilincinde olarak önümüzdeki yıllarda bu değişime sürekli olarak ayak uydurma gereği olarak ifade edebileceğimiz daha kompleks ve dinamik bakış açısıdır.

Globalleşme ve bölgeselleşme paralel akımlarının ışığında Türk sanayi ve mali sistemi açısından:

- Bir yandan entegre olmayı öngördüğü Avrupa'nın bugünkü durumunu, Avrupa'nın dünyanın diğer bölge ve ülkeleriyle nisbi rekabet düzeyini, güçlü ve zayıf noktalarını ve Avrupa'nın önümüzdeki 5-10-15 yıllık dönemdeki gelişimini ve dünyadaki teknolojik ve ticari değişimlere nasıl uyum göstereceğini, dinamik bir perspektiften izlemesi,

- Diğer taraftan, gerek Türkiye'nin gerek Avrupa'nın bugün ve/veya gelecekteki rakiplerini oluşturan, özellikle Doğu Asya ve Pasifik bölgesindeki üçüncü ülkelerin ve ülke gruplarının gelişimini yakından izlemesi ve öngörmeye çalışması önem arz etmektedir.

Türk mali kurumları, yukarıda sözü edilen iki boyutu ile "uyum" sürecinde başarı göstermeleri için sanayimize destek olabildikleri, onların global ve yerel faaliyetlerine "değer" katabildikleri oranda kendi "uyum" süreçlerini sağlıklı olarak tamamlama olanağı bulabileceklerdir.

Ahmet Demirel

Türk Sınai Kalkınma Bankası Genel Müdür Yardımcısı

Audi A8

Otomobil tarihinde devrim

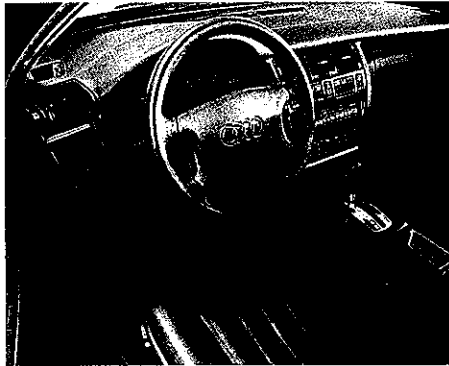
Artık Türkiye yollarında geleceğin otomobili dolaşıyor: Audi A8. Bugüne kadar böyle bir otomobil daha üretilmedi.

Yeniliklerin yaratıcısı Audi'nin sınır tanımayan araştırmacıları bu kez de uzay teknolojisinden etkilenecek Audi karoserinde otomobil dünyasını sarsacak bir devrim yarattılar. Ve ilk defa A8'lerde Audi Space Frame (ASF) adı verilen alüminyum karoser kullandılar.

Üstelik, galvaniz saç gövdeli rakiplerine oranla %40 oranında hafif bir gövdeye karşın çok yüksek bir güvenlik düzeyi sağladılar.

Yapılan standart emniyet testleri alüminyum gövdenin standart galvaniz saç gövdeden çok daha dayanıklı ve sağlam olduğunu ortaya koydu. Çünkü ASF çarpma sırasında bir "emniyet kafesi" görevi yaparak darbeyi anında absorbe etmekte

ve tüm çatıya yayarak daha az deformasyona uğramaktadır. Alüminyum gövdenin sağladığı hafiflik, A8'e olağanüstü bir sürüş dinamikmi ve sürüş keyfi sağlar. Hafif gövdesi nedeniyle çok daha az yakıt tüketen A8 çevreyle de dosttur.

A8'in görkemi sadece olağanüstü teknolojisinde değil başarının stilini yansıtan dış hatlarında ve iç tasarımındaki ince ayrıntılarda da hissedilir. Hem otomatik hem de manuel kullanım imkânı sağlayan tiptronik vites, güneş ışınlarının şiddetine göre ısıyı ayarlayan otomatik klima sistemi, zararlı ışınlardan koruyan cam, deri koltuklar, ahşap kaplama A8'in rahat bir yolculuk için sunduğu özelliklerden sadece birkaçı. Görkemli dış hatları, eşsiz iç tasarımı, olağanüstü performansı ve devrim yaratan teknolojisıyla Audi A8 kıyaslanmayacak kadar üstün.

Otomobil tarihinde bir dönüm noktası oluşturan bu otomobille tanışın. Geleceğe doğru yol alın.

Türkiye Genel Distribütörü Doğuş Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Eski Büyükdere Caddesi Ayazağaköyü Yolu
No: 23 80670 Ayazağa-Maslak/İstanbul
Tel: (0212) 276 50 27-29

Yetkili Satıcılar

Ankara

Akman Otomotiv
Tel: (0312) 447 15 12

İstanbul

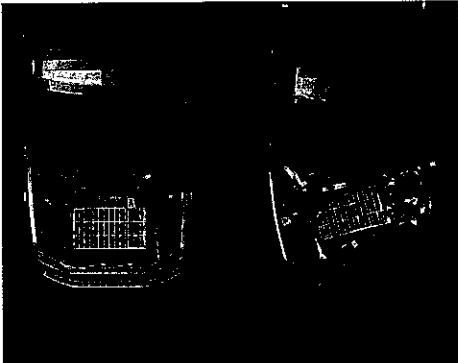
Ersay A.Ş.
Tel: (0216) 411 62 79-80

Çorlu

Ünal Otomotiv
Tel: (0282) 651 22 32

DOĞUŞ OTOMOTİV BİR DOĞUŞ HOLDİNG KURULUŞUDUR.

Audi
Vorsprung durch Technik

İbrahim Betil:

“Bankacılıkta devletin sistemden çıkması lazım”

Solİ Özel

1994 krizi, bazı çevrelerce ekonominin değil de finans kesiminin bir krizi gibi yorumlandı. Kriz sürerken, devletin bankacılık sistemine müdahalesi bu kesimdeki sorunu fazla büyümeden engelledi. Ama sorun çözüldü mü, yoksa ertelendi mi? Sektörde görülen yüksek karlılık oranları finans kesiminin sağlam bir yapıya kavuştuğunun işareti mi? Bütün bu soruları ve bankacılık sektörünün bugünüyle geleceğini tartışmak üzere “1994 Krizi”nde bankasını satmayı, devlet korumasına alınmaya tercih ederek kendisini bankacılıktan emekli eden Bankexpres eski Genel Müdürü İbrahim Betil ile bir araya geldik.

- Para nedir, "milli para" nedir? 1980'lerden itibaren piyasadaki gelişmeler bağlamında sermaye hareketlerindeki serbestiye baktığımızda milli para deyince ne anlıyoruz? Bunun unsurları nelerdir? Ekonomi politikalarında para politikalarının yeri nedir?

- Para temelde satınalma gücünün ölçüsüdür. Satınalma gücünün ölçüsü olan para, kendi başına reel değildir, bir gücün ifadesidir. Gücün de sürekli olabilmesi, bir anlam ifade edebilmesi için en önemli kistası güvenilir olabilmesidir. Güvenilir olmayan bir kavramın güçlü olmasını ifade etmek bana zor geliyor. Güvenin temelinde istikrar ve tahmin edilebilirlik olmak üzere iki şey var. Dolayısıyla milli para bir ülkenin, bir toplumun kendi sınırları içinde bir satınalma gücünü ifade eden herhangi bir birimdir. Ama bunun güçlü olabilmesi, güvenilir olabilmesi ve geleceğinin ne olacağı konusunda önceden tahmin edilebilir bir durumda olması, paranın değerini belirliyor. Türk lirasının diğer ülkelerin paralarıyla arasındaki temel fark da buradan ileri geliyor. Türk lirası son on yıl içinde hızlı bir şekilde, hatta belki onbeş yıldan bu yana hızlı bir şekilde yıpranmaya uğradı. Çünkü, güvenilir olma yeteneğini kaybetti. Bu yeteneğini kaybetmesi de ağırlıklı olarak 1980'lerden itibaren kambiyo rejiminde yapılan birtakım değişikliklerle ortaya çıktı. Türk lirasının zannedildiği kadar güçlü bir para olmadığı bir rekabet ortamı açılınca, rahatlanınca birdenbire ortaya çıkıverdi.

- Yani serbestlikten önceki dönemde biz Türk lirasının değerli olduğunu vehmediyorduk..

- Evet, değerli olduğu zannediliyordu. Daha doğrusu, Türk lirasının değeri 80'li yılların başlarına kadar bir merkezi otorite tarafından tayin edili-

yordu ve topluma satınalma gücünün değerinin ne olduğu konusunda yurkardan fiyat biçiliyordu. 80'li yıllardan itibaren bu değer piyasa koşulları rekabet ortamına bırakılınca gerçek değerinin ne olabileceği konusunda daha gerçekçi gelişmeler oldu. Bu gerçekçi gelişmeler de Türk lirasının değerinin zannedildiği kadar yüksek olmadığını, değerli olabilmesi veya değerinin muhafaza edilebilmesi için ne gerektiğini ortaya koydu. Diğer yabancı paralarla karşılaştırıldığı zaman, Türk lirasının değerine etki yapan birkaç tane unsur var. Bunlardan ilki, herhangi bir şeyin değerli olabilmesi için güvenilir olması gerektiğidir. Oysa, Türk lirasına güven kayboldu. Türk lirasının piyasada bazı dönemlerde bol, bazı dönemlerde az, yani istikrarsız olması, miktar yönünden tahmin edilebilirliğinin olmaması Türk lirasına olan güvenin giderek düşmesine neden oldu. Bence bugün Türk lirası, değeri olmayan, satınalma gücü ancak günlük olarak geçerli ve ülke sınırları içinde kullanılması çok tercih edilmeyen, yaygınlığı dolayısıyla kullanılan, insanların çok itibar etmediği bir noktaya gelmiştir.

- Böyle bir durumda ekonomi yönetiminde para politikalarının rolü ne oluyor?

- Ekonomi politikasında güdülen politikasızlıklar veya para politikasında izlenemeyen bazı ilkeler Türk lirasını bu kadar güvenilmeyen, değersiz bir para birimi haline getirdi. Esas itibarıyla bizim politikamızı yönlendirenlerin tercihleri daha uzun vadeli ve istikrarlı kararlar yönünde olabilseydi o zaman Türk lirası da çok kolaylıkla güvenilir bir noktaya gelecekti. Mali politikalarındaki ciddiyetsizlik paranın değerini bu noktaya getirdi diye düşünüyorum.

- Öyleyse, para politikalarının bu

durumu düzeltmekte de çok etkili olamayacağını mı düşünüyorsunuz?

Para politikaları tek başına ekonomiyi düzeltme anlamında başarılı olamaz. Ancak geçici olarak bir takım köprü başarılar sağlanabilir. Para politikalarından daha önemli olan mali politikalar- dır. Ondan daha önemli olan da iktisadi tercihlerin oluşturduğu iktisadi politikalar- dır. Türkiye temel iktisadi tercihle- rini yapamıyor. Onu yapamadığı için iktisadi politikalarını doğru olarak oluş- turamıyor. Onu yapamadığı için de ma- li politikaları doğru olmuyor. Sorun da ülke ekonomisinde kalıcılığı olmayan para politikalarıyla çözülmeye çalışılı- yor. Para politikaları ile tek başına işi idare edemezsiniz. Para politikaları ile kısa vadeli, köksüz uygulamalar yapabi- lirsiniz. Orada önemli olan iktisadi po- litikalarınızın ve mali politikalarınızın doğru tercihi ve tesbitidir.

- Artık, para dünyanın her tarafında serbest bir şekilde akıyor, her ülkeye girip çıkabiliyor. 80 sonrası liberali- zasyon sonucu Türkiye'de de bu böy- le. Bu durumda milli para ülke için- de kullanılan yegane para olma özelli- ğini yitiriyor. Sermayenin bu kadar akışkan olması, yabancı paraların de- ğer ölçüsü olarak kullanılır olması, para politikalarının etkili olmalarını engelleyen bir faktör olabilir mi?

- Yok, dünyada para politikalarının sermaye hareketlerinin bu denli ser- bestçe olduğu ülkelerde de etkili ola- rak uygulanabildiğini görüyoruz. O ül- kelerin paraları, oluşturulan para politi- kaları ile değerini, istikrarını koruyabi- liyor. Önemli olan, Türkiye'de iç para politikaları. Devletin uyguladığı temel tercihler. Bunlar olmadığı için, insanlar içerdeki paraya güvenlerini kaybediyor- lar ve bu güvensizlik ortamında yabancı paralar iç paranın yerini alıyor. Vitrin- lere mallar dolarla markla satılıyor, ki-

Türkiye'de uygulanan devletçi politikaların insana hizmet etmediğini, insanı sömürdüğünü düşünüyorum.

ralar, mülk satışları dolar üzerinden yapılıyor. Bir süre sonra başka işlemler de yapılacak ve bu daha da yaygınlaşacaktır.

- "94 krizi" kendini önce bir para krizi gibi gösterdi. Ancak daha sonra bunun çok daha derin bir şey olduğu anlaşıldı. Sizce 94 krizinin yapısal öğeleri nelerdi? İktisadi politikalar ve mali politikalarla ilgili belirsizlikler olmasaydı, Türkiye böyle bir krizden yine de geçer miydi ve asıl önemli yeniden böyle bir kriz yaşanması ihtimali var mıdır?

- 94 krizinin temelinde, Türkiye'de devletin kamu açıklarını finanse etmek amacıyla giderek mali piyasaları hegemonyası altına alması ve mali piyasalarda en büyük satıcı, en büyük alıcı kısaca en büyük oyuncu haline gelmesi gibi yapısal olaylar var. Bu yapısal bozukluğu, mali piyasalardan daha fazla pay alarak tırmandırması bence krizin en büyük ve en temel nedenidir. Eğer 1994 krizi öncesi -ki bu 93 Ekimi'nden başlayarak 94 krizinin belirtileri ortaya çıkmış ve tırmandırılmaya başlanmıştır. 93 Ekimi'nden itibaren her şeye rağmen para politikalarında piyasa güçlerine ve piyasanın tercihlerine ve beklentilerine uygun kararlar alınarak bu kriz belli bir noktada kontrol altına alınabilirdi. Fakat 93 Ekimi'nden itibaren piyasanın beklentilerinin ve piyasa dinamiklerinin tersine bazı yaklaşımlara gidilmeye başlandı. Bunun temelinde faizleri aşağıya çekmek gibi bazı zorlama olaylar yatıyordu. O zaman ekonomi yönetiminden sorumlu en üst düzeyde

siyasilerin ülkeyi bu krize sürüklemekte önemli sorumlulukları vardı. 93 Ekimi'nden başlanarak 94 krizine ulaşmak için adım adım her şey yapıldı. 1994 krizinin altında yapısal gerçek nedenler var. Ama yönetememe gibi, yanlış kararlar almak gibi hatalar da var.

- Neydi bu hatalar?

- Önce Merkez Bankası, döviz piyasasındaki gelişmelere duyarsız kaldı. Ekim'den itibaren.... Onun ardından faizlerle ilgili baskılı bir politika izlendi. Kamu açıklarını azaltabileceği zannıyla kamunun borçlanma faizlerini düşürme gibi bir gayret içine girildi. Bunlar bu krizin tetiğini çeken en önemli hazırlayıcıları oldular. 94'de mali kriz olarak yaşanan bu sıkıntı, ekonomiye de çok büyük yükleri getirdi. Bu kriz yaşandıktan sonra 94 Nisanı'nda hükümet bir gerçeği kabul etti ki, ekonomi herhangi bir inatlaşmayı kaldırmıyor, kendi kurallarını dikte ediyor ve hiç bir güç de ekonominin karşısında duramıyor. Geçici zaferler kazanılmış gibi duruyor ama daima bu gücün karşısında durmaya çalışanlar mağlup oluyor. Türkiye bütçesine yük getiriyor gerekçesiyle faizleri aşağıya çekme zihniyeti, 1994'de yaşanan mali krizden sonra kat be kat fazla faiz ödeterek kamu bütçesine bu cezayı çektirmiştir. Dolayısıyla da Türkiye'de yaşayanlara bu cezayı çektirmiştir. 1994'deki mali krizi yaşamamıza rağmen, bugün yapısal sıkıntılar bitmedi. Türkiye'de değişen hiç bir şey yok. Enflasyon % 160'a çıktı. Bu krizi iyi yönetemedikleri için tekrar % 90'lara geriledi. Enflasyon % 90'lar seviyesinde gidi-

yor. Devlet hala mali piyasalarda en büyük alıcı, en büyük borçlanıcı. Tabii bankaların yönetimi de büyük ölçüde devletin elinde olduğu için, bence, yönetim Türkiye'yi yeni bir krize doğru daha hızla tırmandırıyor. Bunun nedeni de temelde bazı kararları almakta gecikmesidir.

- Bankacılık sistemi 1994 krizinde çok ciddi bir özkaynak erimesine uğradı. Bu, önümüzdeki dönemde ne gibi sonuçlar getirebilir. Yeni bir kriz yaşanması durumunda bunun sektöre etkisi ne olabilir? Son zamanlarda dünyada bankaların birleşmesi gibi eğilimler görülüyor. Türkiye'de ise son zamanlara kadar bunun tam tersi gelişmeler yaşandı, bir amipleşme oldu. Bunun sebepleri nelerdir? Türkiye'deki gelişmelerin zararları, yararları nelerdir?

- Öteden beri Türkiye'de de bankaların mali bünyelerin sağlamlaştırılması yolunda ciddi çabalar var. Ama bu çabalar beklenen sonucu bir türlü vermedi. Şu anda bir sıkıntı yok. Çünkü devlet hepsini kendi kanadının, garantisinin altına almış durumda. Ondan dolayı bir güvence yelpazesi altında götürüyorlar. Bu "güvence yelpazesi" -turnak içinde söylüyorum- devletin gücü bunu götürmeye ne kadar yeter ne kadar yetmez bilmiyorum ama, toplumda herkes devlete güvendiği için şimdilik bunu bir sıkıntı olarak görmüyor. Bana sorarsanız, arkasında maddi gücü olan bir güvence değildir. Bankacılar olarak güvencenin arkasındaki imzanın, kefaletin ne olduğuna bakmak önemlidir

ama maddi güç de önemlidir. Ben manevi desteği veriyorum ama maddi gücü veremiyorum. Ama toplum manevi güce daha çok değer verdiği için şimdilik bu kefaleti yeterli görüyor. Geçen dönem içinde bazı bankalar bu güvencenin verildiği dönemde kendi güçlerini, sermayelerini arturabildilerse devletin sırtından para kazananlar güçlendiler, diye düşünüyorum. Çünkü devlet bu bankalara piyasadaki en büyük alıcı olması dolayısıyla ve kendi kağıtlarının pazarlanmasında önemli fırsatları sağlamış olmakla bu olanağı tanıdı. Ancak, galiba Türkiye'de dünyadaki bahsettiğiniz trendin görülebilmesi, Türkiye'deki bankaların bu trendi yakalayabilmesi için yine piyasadaki güçlerin değil, devletin güçlerinin burada rol oynaması gerekecek. Geçmişte bunlar oldu. Dünyada bankalar zor duruma düştüklerinde bunu kendileri hallediyorlar, güçlerini birleştiriyorlar, birbirlerini satın alıyorlar. Fakat, Türkiye'de devlet nasıl olsa bu işi bizim adımıza halleder düşüncesi olduğundan yumurta kapağı dayanana kadar kimse gerekli adımı atmıyor. Ve devlet de bu güvenceyi veriyor. Gerçekten de zor duruma düşen bankalara sahip çıkıyor. Devlet sahip çıkmasa bu iş kendiliğinden hallolacak. Nitekim, 1994 Nisanı'nda bakıyoruz, devlet 2-3 tanesini bıraktı, ondan sonra daha fazlasına cesaret edemedi ve birden bütün sisteme güvence verdi. Halbuki o dönemde devlet bunu yapmayıp bu güvenceyi vermeseydi, daha başka birleşmeler olacak, belki sistem büyük ölçüde silkelenecek, ama daha sağlıklı bir noktaya gelebilecekti. Devlet daha önceki örneklerde şunları yaptı; devlet bankaları bazı bankaları kendi bünyelerine aldı. Ziraat Bankası, İstan-

bul Bankası'nı, Hisar Bankası'nı sorunlarıyla devraldı. Halbuki dünyadaki sistem, bunu devletin bankalarıyla değil, özel bankaların kendi aralarında çözmesiyle kuruluyor. Çünkü piyasa koşulları orada doğru çalışıyor.

- TÜSİAD'ın "Türkiye için Yeni bir Orta Vadeli İstikrar Programına Doğru" adlı derlemesinde Rüşdü Saracoğlu, şöyle bir değerlendirme yapıyor; "Türkiye'de herkes ortamın serbestleşmesinden yana ama hiç kimse bunun bedelini ödemek istemiyor. Enflasyon düşün ama benim sektörüm zarar görmesin" diyor. Herhalde, diğer sektörlerdeki bu mantık, bankacılıkta da geçerli oluyordur. Tabii bu da piyasaların vermesi gereken disiplinin verilmemesi sonucunu doğuruyor. Devlete sözünü geçirebilen ya da kısa vadeli zararları öne sürerek, baskı unsuru olarak kullanabilenler kurtarıncı bankacılık sektörü de 21'nci yüzyılda gelmesi gereken yere gelemeyecek gibi bir sonuç çıkıyor mu?

- Ben bunun sorumluluğunu, hatayı yine devlette ve devleti yönetenlerde buluyorum. Çünkü devleti yönetenler sabırsız davranıyorlar. Veya devlet ve yönetenler serbest piyasada sistemden medet umanlara çabuk boyun eğiyor. Burada ne tür bir alışveriş ve bir baskı bu sonucu veriyor, ondan emin değilim. Bunun piyasa koşullarına bırakılması lazım. Piyasa koşullarında batanlar da olacaktır veya batmamak için bir

miktar zararı göze alıp kendi yolunu bulanlar da olacaktır. Ama bunun yaşanıp görülmesi lazım. Bunun yaşanmasına izin vermiyor devlet. Onun için hatanın devleti yönetenlerde olduğunu düşünüyorum.

- Devlet piyasa mekanizmalarının çalışmasına izin verdiği takdirde bu kısa, orta ve uzun vadede ne tür bir finans kesimi yapısı ortaya çıkaracak?

- Türkiye'de mali piyasalar son derece sık, bütün ağırlık devletin yönetiminde ve kontrolünde. Eğer, biz bir gelişme bekliyorsak, devletin bu piyasalardan çıkması lazım. Önce kendi borçlanma disiplini oluşturup, borçlanmaktan çıkması veya borçlanmayı kontrol altında tutacak şekilde bir disipline sokması lazım. Ondan sonra bankacılık kesiminden çıkması lazım. Bankaların özelleştirilmesi lazım. Bankaların özelleştirilmesinin yolunu açması lazım. Türkiye'de bankacılık kesiminin devletin kontrolünde ve devletin mülkiyetinde olmasının çok farklı yansımaları da oluyor. Siyasetin finansmanı nerdeyse buralardan yapılıyor. Son koalisyon görüşmelerinde de şahit olduğumuz gibi, siyasi parti liderleri, muhtemel bir seçim finansmanını yapabilmek veya muhtemel bir seçim finansmanının yapılmasını engellemek için, bunu masaya getirip bankaların kontrolünü talep edebiliyorlar. Ama her nedense bu yöne bir talep var. Devletin sistemden çıkması lazım. Devletin iç borçlanma disiplini bir

şekle bağlaması lazım. Ancak bunlar olduktan sonra Türkiye'de mali piyasalarda, sermaye piyasalarında bir gelişmeden, evrenselleşmeden sözedilebilir. Aksi takdirde sınırlar ötesindeki alışverişler, para piyasalarındaki serbesti yalnız ve yalnız iç-

deki faizlerle kur farkı arasındaki karlılık hesaplarına dayanan kısa vadeli, vurkaç ve devlet sırtından kar etme, devletin borçlanmasıyla kar etme çabalarından ibaret kalacaktır. Para hareketlerinin en temel dürtüsü buradan gelecektir.

- Geçenlerde de bir mülakatta bankacılık devletin hakimiyetinde demiştiniz. Şimdi her ilişkinin iki tarafı var. Devletin sorumluluğu malum. Ama devletle bu sistem içinde çalışmayı kabul edenler de bankalar. Kısa ve uzun vadede bankalarda 21'nci yüzyılın gelişmelerine ayak uyduralım, devlete rağmen şunları da yapalım, gibi bir yaklaşım var mı?

-Devlet, mali piyasalarda rekabetini sürdürdüğü ve en büyük aktör olduğu sürece bankalar da çok rahat hareket etme olanağını bulamıyorlar. Bunu kabul edelim. Devlet, bir iç borçlanma talebinde en yüksek faizi vererek ve bankaların verecekleri faizi de aşağıda tutmalarını zorlayarak alıma geçiyor. Şimdi burada serbest piyasadan bahsetmek mümkün mü? Dolayısıyla devletin bir kere kendi iç borçlanma disiplini kendisine getirmesi ve daha sonra da bankacılık sistemini de bu anlayışa itmesi gerekiyor. Bunun eşanlı olarak yapılması gerekiyor. Yani bir taraftan bankaları dünya standardında çalışmaya zorlayacaksınız, bir taraftan da haksız rekabetle iç piyasalara girerek bankaların boğazına basacaksınız. Burada bir tutarsızlık var. Devlet doğru olanı yaptı sonunda. İstikrarlı bir karar aldı. Nasıl olsa bu piyasalar benden sorulur, en büyük alıcı benim, dedi. Bankaların da ağırlıklı ola-

rak % 65'i kamu bankasıdır, dedi. Geriye kalan % 35'i de kefalet vererek kendi kontrolüne alayım, dedi. Bu devletin uygulamaları açısından istikrarlıdır ama sistem açısından sağlıklıdır. Yoksa bu bankaların içinde gerçekte dünya bankalarında yöneticilik yapabilecek, dünya bankacılık sistemi içinde rekabet edebilecek çok değerli insanlar var. Ama devletin haksız rekabeti karşısında onların da yapabilecekleri birşey yok. İyi niyet yetmiyor bu işte. Yapılabilecek şeyler çok sınırlı.

- Bir yerde finans sisteminde oluşabilecek derinliğin ve kullanılabilecek yaratıcılıkların devletin kendi mantığı içinde kalmak ısrarı yüzünden gerçekleşemediğini söylüyorsunuz...

- Evet, evet..

- Gazetelerin en iyimser yazarlarının sütunlarında bile son zamanlarda paylaşılan bir kaygı var. İç ve dış borç ödemeleri neredeyse ayda 10-15 milyar dolarlık bir yüke doğru gidiyor. Sizce bu durumun en az kriz yaratacak biçimde aşılması nasıl mümkün olur?

- Devletin yeni bir müdahalesi söz konusu olursa burda aşınma ve hırpalanma yine fazla olacaktır. Ben önümüzdeki dönemde yine bir kriz bekliyorum. Ama bu krizin zamanlamasına yönelik herhangi bir falcılık yapamam. Altı ayda mı olur, üç senede mi olur bilemem. Fakat, Türkiye'nin 1994 krizine benzeyen hatta ondan daha şiddetlisi yeni bir krizle karşı karşıya kalacağını tahmin ediyorum. Çünkü 1994 krizinden sonra yapısal hiçbir önlem alınmadı. Mak-

yaj ve vitrin düzenlemeleriyle bir buçuk yıl feda ettiğimizi düşünüyorum ve gelinen rekor düzeydeki döviz rezervlerini güvenilir bulmuyorum. Biraz başımızı ülkenin dışına çıkartıp etrafa bakarsak, Meksika'da 1994 yılında yaşananların bize örnek olması gerektiğini, bundan ders alınması gerektiğini düşünüyorum. Ama bütün bunlar yapılmıyor, rekor üstüne rekor kırılıyormuşçasına bir havada herkese bir rehabet yayılıyor. Devlet müdahale ederse bu kriz daha şiddetli yaşanacak, müdahale etmezse, piyasa koşulları içerisinde dengeler daha üst seviyede oluşacak ama yine çok insanın canı yanacak.

- Türkiye'nin bir ulusal iktisat politikasına ihtiyacı var mı? Şu anda piyasa sistemi içinde çalışan ülkelerde dahi bir sınıai politikanın gerekliliği tartışılıyor. İyi kötü stratejiler geliştiriliyor. Şimdi Türkiye'nin de böyle bir stratejiye ihtiyacı var diye düşünülürse, bunu DPT mi, Hazine mi, hükümetler mi belirlemeli?

- Türkiye'de önce siyasilerin kesin kararlılıkları olması gerekir, diye düşünüyorum. Ben Türkiye'nin iktisadi stratejisinin olabileceğini ama bunun kararının ne DPT'nin ne Hazine'nin elinde olduğuna inanmıyorum. İktidar kimdeyse yetki birinci planda ondadır. Bu da bir kararlılık olmasını, bir tercih yapılmasını gerektiriyor. Bu tercih, Türkiye'de yeni bir enflasyon düzenine yönelik bir tercih olabilir, yeni bir büyüme modeline yönelik bir tercih olabilir, ihracata, sanayinin gelişmesine, tarımın gelişmesine yönelik olabilir. Tercih neye

Para politikaları tek başına ekonomiyi düzeltme anlamında başarılı olamaz. Para politikalarından daha önemli olan mali politikalar.

yönelik olursa o tercihin gereklerini yerine getirecek bir sadakat gerekir. Bunda ciddi bir kararlılık ortaya çıkacak olursa, bunun uygulama planları DPT tarafından da Hazine tarafından da yapılabilir. İktidarda olanların, siyasilerin böyle bir kararlılık içinde olduğunu görmüyorum. Görmediğim için de DPT'nin, Hazine'nin yapacağı tercihlerin de uygulanabilir olacağını düşünüyorum. Temelde uygulanabilir olması kararlılık gerektiriyor. Bunu görmediğim için de bu konuda yapılacak çalışmaları, yapılanları egzersiz olarak değerlendiriyorum.

- Devlet günün birinde bu mantığın dışına çıkmaya karar verirse, finans sektörü Türkiye'deki müteşebbise yeterli kaynak sağlayabilir ve bunu eşitlikçi bir şekilde yapabilir mi?

- Türkiye'deki müteşebbisin finansman ihtiyacını iç kaynaklarla sınırlı olarak görmemek lazım. Özellikle dünyanın geldiği yeni çağda ben sermayenin, finansmanın ulusal sınırlarla kısıtlandığına inanmıyorum. Ayrıca, istikrar ve temel tercihlerde kararlılık olduğu sürece Türkiye'deki sanayicinin hiçbir zaman finansman sıkıntısı çekeceğine de inanmıyorum. Bu güvenin sağlanabilmesi için istikrar ve siyasi kadrolarda kararlılık, niyet, temel tercihlerin olması lazım. Bir yere finansmanın da sermayenin de gelmesi için iki tane unsurun istikrar ve güvenin sağlanması lazım. Türkiye'ye yabancı sermaye yeteri kadar gelmiyorsa, siyasi istikrarı ve güveni görmediği için gelmiyor. Güneydoğu'ya bizim yerli sermayemiz gitmiyorsa, güneydoğuda siyasi ve ekonomik istikrarı görmediği için, güvenmediği için gitmiyordur. İstikrar ve güven sağlandığı takdirde içerdeki sanayici de finansman sıkıntısı ile karşılaşmaya kalmayacak, dolayısıyla yerli

finansman kuruluşlarının gücü bunu karşılamaya yeterlidir veya değildir, diye anlamsız bir tartışma da olmayacak.

- Devlet kendi kontrolündeki % 65 bankacılığı özelleştirmeye karar verdiği takdirde, sizin kafanızda bunun için bir model var mı?

- Türkiye'de kredi mekanizmasına ulaşmak isteyip, ulaşmakta güçlük çeken çok sayıda küçük ve orta işletme var, Anadolu sermayesi var. Bu yüzden bankacılıkta özelleştirme, -özelleştirilecek kurumların büyüklüğü de gözönüne alınarak- yapmak çok kolay olmayabilir diye düşünenler var. Onların da işini kolaylaştırmak için bölgesel özelleştirme bence Türkiye için geçerli bir model olabilir. Kamu bankalarının belirli bölgelerde konsantrasyonunu sağlayıp, o bölgelerdeki kamu bankalarını o yörenin sermayesinin kontrolüne açabiliriz. Böylece hem bölgenin yerel finansman ihtiyaçlarını karşılayacak bir kurum haline gelebilir, hem de büyüklüğü dolayısıyla özelleştirilemeyen bankaların satışı sağlanabilir. Özel sektörde de bunu karşılayabilecek sermaye olduğuna inanıyorum.

- Gümrük birliğine girildiğinde Türkiye'nin kazancı ve kaybı finans sektörü açısından ne olacaktır? ABD Ticaret Bakanlığı, Türkiye'yi yükselen piyasalar arasında saydığına göre diğer yükselen piyasalara göre artuları eksileri ne olacaktır?

- Rekabete açılmada, her yerde olduğu gibi işin nihayetinde gelişmeyi tayin edecek olan insangücüdür, teknolojidir. Türkiye'nin bu açıdan Avrupa ülkeleriyle, üye ülkelerle karşılaştırıldığı zaman dışardan görüldüğü kadar zayıf olduğu kanısında değilim. Özellikle bankacılıkta. Bankacılıkta 1980 sonrası kısmen de olsa bir rekabete açılmanın

getirdiği ortama bakarsak, pek çok yabancı banka Türkiye'ye geldi. Ve Türkiye'deki bankalarla rekabete girdiler. Türkiye'deki bankalar bu rekabetten çok şey öğrendi. İnsan gücü de birikti ve yetişti. Ancak bankacılığı son birkaç yılda devletin rehavete ittiğini ve bundan dolayı bir zorlanma olabileceğini düşünüyorum. Türkiye'de özel bankacılık kesimi çok yaratıcıdır. Özellikle yeni teknolojilerin, yeni sistemlerin uygulanmasında çok yetenekli gençler var. Bazı kurumlar zorlanabilir, içlerinde her sektörde olduğu gibi zorlanmalar olabilir ama genel olarak sektörün zorlanacağını sanmıyorum. Bugüne kadar kendilerini dış piyasalara açmayı becermiş olanlar daha az zorlanacak, devlete sırtını dayayarak, devletten birşeyler koparak gelişmesini ön planda tutmuş olanlar daha çok zorlanacaktır. Ama ben bunu da sağlıklı buluyorum. Devletin kanadını seçmiş olanların fazla semirmiş olduklarını, organlarının yağla kaplanmış olduğunu düşünüyorum, onlar da fazla yağlarından arınıp yaşamayı öğrenecekler, rekabete alıacaklar. Rekabet çok sağlıklıdır. Bir an önce Türkiye'nin gümrük birliğine girmesini, sanayi kesimi açısından, finans kesimi açısından değil, Türkiye'de yaşayan insanlar açısından çok yararlı buluyorum. Bu rekabetin eninde sonunda Türkiye'yi çok olumlu etkileyeceğini düşünüyorum. Çıkış noktamız veya varmak istediğimiz nokta insan ise, insana en iyi hizmet edebilecek ekonomik sistemin arayışı içinde olmamız lazım. Türkiye'de uygulanan devletçi politikaların insana hizmet etmediğini, insanı sömürdüğünü düşünüyorum. Rekabetin bundan dolayı Türkiye'ye bir an önce gelmesinin sokaktaki tüketiciyi kalkındıracağına, doğru yönlendireceğine onun menfaatine olduğuna inandığım için gümrük birliğini savunuyorum.

Mesleki ve teknik kalite için

Her yerde, her zaman eğitim

Bener Cordan

Bilindiği üzere, dünyada meydana gelen hızlı gelişme ve değişimler sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda yeni bir hayat biçimi ve anlayışı oluşturmuş, dünyada globalleşmeyi meydana getirmiştir. Bu durum kalkınmış ülkelerde ekonominin hizmet sektöründe yoğunlaşmasına, kalkınma sürecini tamamlama evresinde olan ülkelerde ise, tarım sektöründen sanayi sektörüne geçişin yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Mal ve hizmet üretimi ile teknoloji kullanımındaki standartların hızla yükselmesi, bu alanlardaki eğitim ve yetişmiş insangücü ihtiyacını da aynı oranda artırmaktadır.

Bu değişim aşağıda sıralanan nedenlerden dolayı Milli Eğitim sistemimizi de etkilemektedir:

- Ferdin ve toplumun gelişmesini sağlamak,
- Ekonomik kalkınmayı desteklemek,
- Maddi ve manevi kültür değerlerini koruyup, geliştirerek gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak,
- Bilim ve teknolojik yenilikleri takip eden, yorumlayan ve kullanan bilgi ve teknoloji üretebilen insan tipinin yetiştirilmesine imkan vermek,
- Kendisini, ailesini mutlu kılan, aynı zamanda toplumun mutluluğuna katkıda bulunabilen,
- Vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan milli, laik demokratik, çağdaş bir dünya görüşüne sahip,
- Ülkesinin, çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı olmasına inanan ve bunun gerçekleşmesi için her türlü gayreti gösteren insanları yetiştirmek,

Türkiye'nin de sözkonusu olumlu değişimlerin dışında kalması düşünülemez. Toplumumuzun bir yan-

dan gelişen teknolojiyi takip etmesi, yorumlaması, bunu mal ve hizmet üretimine yansıtması, teknoloji üretmek ve satmak sureti ile gelişimini daha da hızlandırması, böylece gelişmiş ülkeler arasında, hatta onların ilerisinde haklı yerini alması zorunludur.

Bu durumun bilinciyle Türkiye, hızla kalkınmakta ve gelişmektedir. Buna paralel olarak, iş hayatımızın yeter sayı ve kalitede orta kademe insangücü ihtiyacı, bu insangücünü yetiştirmekle görevli mesleki ve teknik öğretim kurumlarına olan talebi artırmaktadır.

Çağın gereklerine ve ülkemizin ihtiyaçlarına uygun olarak yapılan araştırmalar, mevcut bilgi birikimi ve becerilerle desteklenerek Milli Eğitim sistemimizin mesleki ve teknik eğitim ağırlıklı bir yapıya kavuşturulması gerektiğini göstermektedir.

Ülkemiz, çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin ve vazgeçilmez bir ortağı olmak azim ve kararındadır. Bunun için ekonomik kalkınmasını sanayileşmeye dayandırmayı hedeflemiştir. Bu hedefi gerçekleştirmek için bilim ve teknolojiadaki çağdaş gelişme ve değişimleri çağın gerekleri ve toplumumuzun ihtiyaçları doğrultusunda mesleki ve teknik eğitim alanında değerlendirecek kaliteli insangücünün yetiştirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Bununla birlikte, hızlı nüfus artışı Kalkınma Planlarında ve Hükümet Programlarında yer alan ilke ve politikalar doğrultusunda eğitimle ilgili hedeflerin gerçekleştirilmesini olumsuz yönde etkileyen en önemli faktör olarak görülmektedir.

Mesleki ve teknik eğitim için Kalkınma Planlarında verilen hedeflerin gerçekleşme durumu incelendiğinde planlı kalkınma döneminde 15-17 yaş grubu çağ nüfusunda mesleki ve teknik eğitimde okullaşma oranının çok düşük olduğu, mesleki ve teknik ortaöğretim ağırlıklı eğitim sistemi yerine, genel ortaöğretim ağırlıklı bir eğitim sistemi uygulaması yapıldığı görülmektedir.

Ancak, mesleki ve teknik ortaöğretim için belirlenen okullaşma oranlarına önemli ölçüde yaklaşıldığı da ortaya çıkmaktadır.

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin son uygulama yılı olan 1993-1994 ders yılı itibarıyla 15-17 yaş grubu çağ nüfusunun okullaşma oranı % 45.2'dir. Bunun da % 24'ünün genel, % 21.2'sinin mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında olması hedeflenmiştir.

Sözkonusu hedefler doğrultusunda; 1993-1994 ders yılında 15-17 yaş grubuna ait 4.071.000 gencimizin % 24'ünün (977.040) genel liselerde, % 21.2'sinin (863.052) mesleki ve teknik liselerde öğrenim görmesi gerekmektedir.

Ancak, bu dönemde sözkonusu yaş grubu çağ nüfusunun okullaşma durumu incelendiğinde, % 28'inin (1.154.367) genel liselerde, % 19.6'sının (800.383) mesleki ve teknik liselerde öğrenim görmekte olduğu görülmektedir.

Son 10 yılda mesleki ve teknik okul ve kurumlarına başvuran öğrencilerden, özellikle endüstri meslek liselerinde, yaklaşık % 50'sine bu okullarda öğrenim gör-

'95-'96
ders yılı ile
birlikte
"tam gün,
tam yıl eğitim"
uygulamasına
geçiliyor.

me imkanı sağlamıştır.

1994-1995 öğretim yılında endüstri meslek liselerine 270.494 öğrencimiz başvurmuş, bunların ancak % 45.5'inin (123.258) bu okullara yerleştirilmesi mümkün olmuştur. Diğer öğrencilerimize bu imkan verilememiştir.

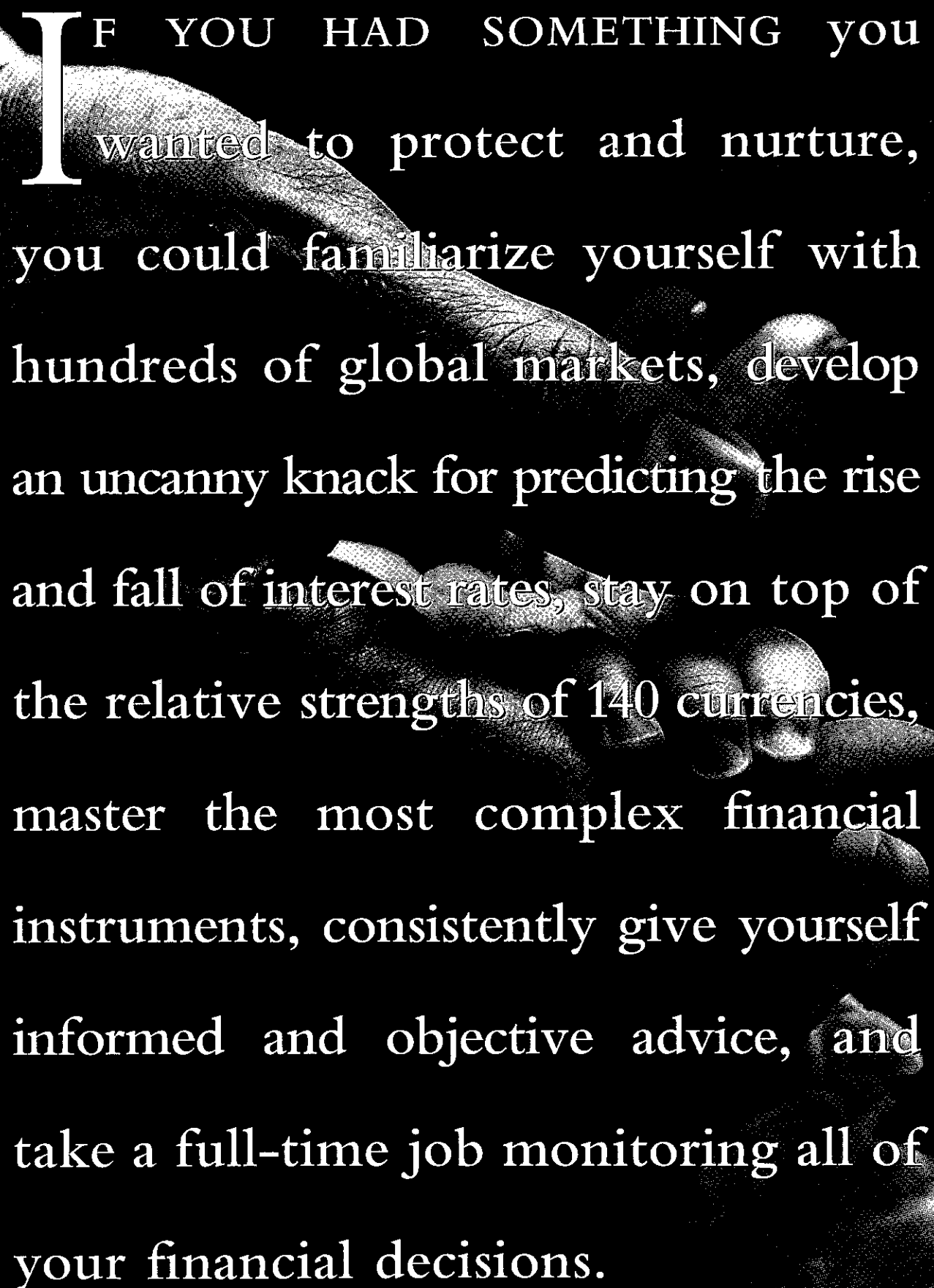
1993-1994 ders yılı itibarıyla ilkokuldan mezun olup, bir üst öğretim kurumuna devam edemeyen ancak, çıraklık eğitimin-den yararlanabilecek 326.022 öğrenciyle, ortaokuldan mezun olup bir üst öğretim kurumuna devam edemeyen ancak, mesleki ve teknik öğretim-den yararlanabilecek 68.814 çocuğumuz sistem dışında kalmıştır.

Yine ortaöğretileri bitirip yükseköğretime gide-meyen ve herhangi bir mesleki ve teknik öğretim-

den geçmemiş olan 184.490 gencimizle, ortaöğretime devam etmesi gereken 15-17 yaş grubu çağ nüfusu olan 4.071.000 gencimizden ortaöğretim kurumlarına devam edemeyen 2.116.250 gencimizle birlikte, 1994-1995 ders yılında mesleki ve teknik öğretim ihtiyacı olan 2.694.576 gencimizin sistem dışında kaldığı tahmin edilmektedir.

DPT ve Birleşmiş Milletler Dünya Nüfus Artışı Raporu Verileri de dikkate alındığında, 12-17 yaş çağ nüfusunun 2000 yılında yaklaşık 8 milyon, 2025 yılında ise yaklaşık 9 milyon olacağı beklenmektedir.

Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, 12-17 yaş grubu çağ nüfusunun okullaşma oranının % 75 olması hedeflendiği takdirde, 2000 yılında bu çağ nüfusunun 6 milyonunun ortaöğretim kurumlarına, bunun % 71'inin

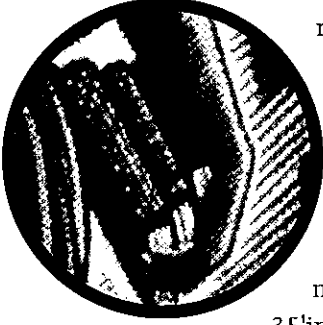
IF YOU HAD SOMETHING you
wanted to protect and nurture,
you could familiarize yourself with
hundreds of global markets, develop
an uncanny knack for predicting the rise
and fall of interest rates, stay on top of
the relative strengths of 140 currencies,
master the most complex financial
instruments, consistently give yourself
informed and objective advice, and
take a full-time job monitoring all of
your financial decisions.

OR YOU COULD JUST TALK TO YOUR PRIVATE BANKER.

At a time of increasing volatility, a Citibank Private Banker offers the reassurance you've been looking for. A skilled financial advisor who's committed to thoroughly understanding you and your needs, your Private Banker is backed by a global team of investment experts. Drawing on Citibank's unrivaled presence and capabilities in markets and currencies around the world, they pinpoint opportunities that are right for you. You'll receive informed, objective advice about the proper allocation of your assets, and about entering and exiting appropriate markets. And you'll benefit from risk management solutions that help reduce your exposure to the hazards of fluctuating markets. As long as you are a client you have on your side specialists on six continents to help you manage your investments in line with your goals, and, in good times and bad, help you make the right financial decisions. To further explore the rewards of a relationship with The Citibank Private Bank, please call: in Istanbul, Sibel Coskuner, 90-212-2123951 or 2123952; in London, Helen Knapp, 44-171-409-5070; in Geneva, John T. Kennedy, 41-22-317-5488.

THE CITIBANK PRIVATE BANK

CITIBANK

(4.500.000) mesleki ve teknik eğitime, % 25'inin (1.500.000) genel lisele-re yerleşeceği, 2 milyon gencimizin ise sistem dışında kalacağı anlaşılmaktadır.

7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 2001 yılına kadar ortaöğretimde okullaşma oranı % 75 olarak öngörülürken, bunun % 40'ının genel eğitim, % 35'inin ise mesleki ve teknik eğitim olarak gerçekleşmesi hedeflenmiştir. 2025 yılında ise 9 milyon olan 12-17 yaş grubu çağ nüfusunun % 75'inin (6.750.000) ortaöğretim kurumlarına devam edeceği, bunun % 75'inin (5.062.500) mesleki ve teknik öğretim kurumlarına, % 25'inin (1.687.300) genel liselere yerleştirileceği ve 2.250.000 gencimizin ise sistem dışında kalacağı tahmin edilmektedir.

Yeni uygulama: Tam gün, tam yıl eğitim

Eğitim sistemi dışında kalan gençlerimizin mesleki ve teknik eğitim görmelerine imkan sağlayabilmek için, eğitim ekonomisinin gereği, en az kaynak kullanarak en fazla fayda sağlanması ilkesinden hareketle, mevcut insangücü (yönetici, öğretmen ve diğer personel), bina, tesis, zaman, para, her türlü donatım, üretim ve eğitim aracı gibi kaynakların kamu ve özel kurum ve kuruluşlarda personel ve mesleki eğitim imkanları ile desteklenerek planlı ve programlı bir şekilde ilgili kurum ve kuruluşlar ile işbirliği ve koordineli çalışma esasına dayalı olarak kullanılması gerekmektedir.

Bu amaçla, 1995-1996 ders yılından itibaren daha çok gencimizin meslek eğitimi görmesine imkan sağlamak üzere, öğrenci başvurusunun yoğun olduğu illerdeki mesleki ve teknik öğretim okul ve kurumlarında "tam gün, tam yıl eğitim" uygulamasına geçilmiştir.

Bu uygulama ile; mesleki ve teknik öğrenim görmek üzere mesleki ve teknik öğretim okul ve kurumlarına başvuran ortaokul mezunu, lise ara dönemlerinden ayrılan ve halen lise ve dengi okullara devam eden ve gerekli şartları taşıyan öğrencilerden meslek alanlarına göre belirlenen kontenjanın en az iki katı kadarının bu okul ve kurumlara alınması sağlanacaktır.

Bu uygulama ile herhangi bir nedenle eğitim sistemi dışında kalmış ve öğrenimini tamamlayamamış, lise ve diğer ortaöğretim kurumlarını bitirmiş ancak, üniversiteye girememiş, yükseköğrenimini bitirdiği halde istihdam imkanı bulamamış gençlerimizle, öğrenim durumu uygun olan herkese meslek kazandırılması imkanı sağlanacaktır.

Ayrıca bir meslek sahibi olup mesleğini değiştirmek veya mesleğinde ilerlemek isteyenler de bu uygulamadan yararlanabileceklerdir.

"Tam gün, tam yıl eğitim" uygulamasına talep olması halinde, yeni okul, bina, tesis ve donatım yapılmadan sağlanacak 522.152 öğrencilik ek kapasite ile trilyonlarca liralık tasarruf da hedeflenmektedir.

Diğer taraftan, ortaokul mezunu olup çeşitli sebeplerle meslek eğitimi imkanı bulamayanlara bu eğitimlerini tamamlama fırsatı vermek, ortaöğretimini tamamladığı halde bir yükseköğretim kurumuna giremeyenlere mesleki bilgi ve beceri kazandırmak amacıyla, 1994-1995 öğretim yılı güz döneminden itibaren okul dışından bitirme sınavları kaldırılarak "Mesleki Açıköğretim" uygulamasına geçilmiştir.

Çok ortamlı eğitim diyebileceğimiz bu uygulama ile Açık Öğretim Lisesi ders çizelgesinde yer alan genel bilgi dersleri ile bazı teorik meslek derslerinin eğitimi uzaktan eğitim yöntemi ve diğer teorik meslek dersleri ile, uygulamalı meslek derslerinin eğitimi ise, yüz yüze eğitim yöntemi ile okullarda yapılacaktır.

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 14. maddesinde, "Milli Eğitimin gelişmesi iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak Eğitim-İnsangücü-İstihdam ilişkileri dikkate alınmak sureti ile sanayileşme, tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir..." hükmüne yer verilmiştir.

7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın "Eğitim Reformu" bölümünde ise şöyle denmektedir: "Eğitim bu plan döneminde en öncelikli sektör olacaktır. İyi eğitilmiş genç nüfus 21. yüzyılda gerek ülkemizin rekabet gücünün artmasında, gerekse de AB'ye entegrasyon bakımından Türkiye'nin en büyük avantajı olacaktır. Bu çerçevede, laik, evrensel, cumhuriyetçi, ulusal kültürü

geliştirici düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, yeni fikirlere açık, kişisel sorumluluk duygusu gelişmiş bilim ve teknoloji üretimine yatkın ve beceri düzeyi yüksek insangücünün yetiştirilmesini sağlayacak bir eğitim politikası izlenecektir."

Ayrıca sözkonusu Kalkınma Planı; insangücünün niteliğinin yükseltilmesi amacıyla eğitim düzeyinin uluslararası alanda rekabet gücünü artıracak şekilde geliştirilmesinin esas alınacağını da öngörmüştür.

Bu plan gereği, eğitim programları, öğretim yönetimi ve teknikleri ile eğitim araç ve gereçleri, kalkınma amaçları ve teknolojik gelişme açısından ele alınarak evrensel ölçülerde, demokratik ve özgürlükçü bir anlayışla yeniden düzenlenecektir. Her kademedeki eğitimin kalitesi yükseltilecek ve her kademedeki eğitim yaygınlaştırılarak fırsat eşitliği sağlanmasına çalışılacaktır.

7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda;

- Okul öncesi eğitimin tedricen yaygınlaştırılarak, AB ülkelerinde asgari norm olan 9 yıllık hedef ve Eğitim Birliği Yasası çerçevesinde en az 8 yıllık zorunlu eğitim sistemini ülke düzeyine yaymak için yasal düzenlemeler gerçekleştirileceği ve yüksek öğretime girişte yığılmaları önlemek için ortaöğretimde yeni bir yapılanmaya gidileceği,

- Toplumsal faydanın büyük olduğu zorunlu eğitimin devlet tarafından üstleneceği, bu yapının, fırsat eşitliği açısından ödeme gücü olmayan öğrencilerin hizmetten yararlanabilmesini sağlamak üzere özel kesimin de katkısı ile dar gelirli aile çocuklarından başlanarak kredi ve burs sistemi ile destekleneceği,

- Devlet gözetiminde özel kesimin eğitim hizmeti sunma faaliyetlerinin teşvik edileceği, kamu ve özel kesimde düzenli, yaygın mesleki eğitimin teknik ve finansman yönünden desteklenmesine önem verileceği,

- Toplumun temelini oluşturan ve geleceğin güvenesi olan gençlerin eğitim, sağlıklı çalışma hayatı, sosyal güvenlik ve istihdam alanlarındaki sorunlarının çözümüne yönelik önlemler alınacağı ifade edilmiştir.

Görüldüğü üzere;

- 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı stratejileri doğrultusunda ekonomik kaynaklarımızın en önemli itici güçlerinden biri olan mesleki ve teknik eğitim alanında,

- Eğitim proglamlarının çıraklık eğitimi'ni de kapsa-

yacak şekilde bir sistem bütünlüğü anlayışı ile hazırlanması ve uygulanması,

- Eğitim yapacak kurumların tür ve kademelerinin belirlenmesi,

- Kaynakların etkili ve verimli bir şekilde kullanılması,

- Yönetim, eğitim-öğretim ve üretim hizmetlerinin daha sağlıklı ve verimli olarak yürütülmesi,

- Devlet, işçi ve işveren kesimlerinin işbirliği ve koordinasyonunun geliştirilerek kurumsallaştırılması,

- Devletin sağladığı imkanların, iç ve dış kaynaklarla desteklenmesi amacıyla yeniden yapılanmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç olarak çağın gereklerine ve ülkemizin ihtiyaçlarına göre, mesleki ve teknik eğitimimizin bir sistem bütünlüğü anlayışı ile geliştirilerek yaygınlaştırılması, bunun için de Milli Eğitim sistemimizin mesleki ve teknik eğitim ağırlıklı bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir.

Bu amaçla; 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu hükümleri ve 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda belirtilen eğitim reformu ile ilgili stratejiler doğrultusunda;

- 15. Milli Eğitim Şurası çalışmaları,

- Eğitim programlarının hazırlanması ve geliştirilmesi,

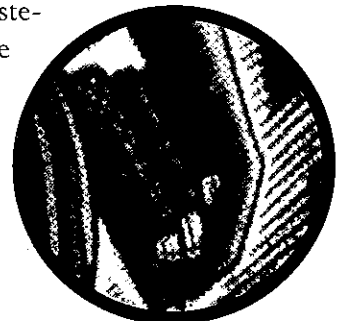
- Gerekli mevzuat düzenlemeleri,

- Eğitim için ayrılan mevcut kaynakların iç ve dış kaynaklı projelerle desteklenerek etkin ve verimli şekilde kullanımı ile ilgili yapılan çok önemli çalışmalardan bir kısmı belirtildiği üzere tamamlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Bazıları ise yasallaşması amacı ile ilgili makamlara sunulmuştur. Bir kısım üzerinde de çalışmalar sürdürülmektedir.

Eğitimde reform çalışmalarındaki asıl hedefimiz, eğitim sistemimizi "her yerde, her zaman eğitim" anlayışına göre yeniden yapılandırmaktır.

Bu yapılanmada mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilecek, kalite unsuru öne alınacaktır. Sonuç olarak ulaşılması istenen hedef, "öğrenen birey ve toplum"dur.

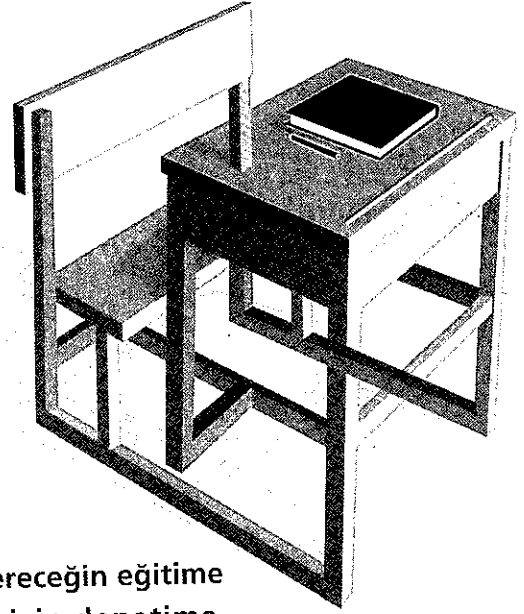
Bener Cordan
Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı

Eğitime değer mi?

Ali Baykal

Hey!
Öğretmen!
Çocukları rahat bırak
Karışma onlara
İhtiyacımız yok senin vereceğin eğitime
İhtiyacı yok düşüncemizin denetime
Yetti artık
Hergün sınıfın ortasında aşağılanmak
Hiç durmaksızın
Önümüze duvar örüyorsun
Her geçen gün
Her ders
Önümüzdeki duvara
Bir tuğla daha koyuyorsun.

Yukarıdaki dizeler, Pink Floyd grubunun "Duvar" adlı albümündeki bir şarkının sözlerinden yorumlanmıştır. Yozlaşan toplumsal kurum ve süreçlere başkaldıran bu şarkılar, daha 1979 yılında dillere saplandı. Aynı şarkılar, 13 yıl sonra da Berlin duvarının yıkılış gürültüsünü bir ses şölenine çevirecekti.

"Okul Öldü" ise, Everett Reimer tarafından yazılan bir kitabın adıdır. Reimer, kitapta dünyada pek çok çocuğun okula gidemediğini, pek çok ülkenin olabilecek en düşük düzeyde eğitimle yetindiğini belirtir. Okullaşmanın pahası, her yerde, okullaşmadan ve ulusal gelirden hızlı yükselmektedir. Okullar, Reimer için "ayrıcılık için yaratılmış kurumsal payandalardır." Toplumsal hareketliliğin başlıca aracıdır.

Toplumlar varlıklarını sürdürmek için gerçek öğrenme, gerçek yaratıcılık, gerçek demokrasi pa-

hasına bu aracı kullanırlar.

John Holt'a göre de eğitim eylemin yerine geçemez. Dolayısıyla, insanların daha iyi şeyler yapmasına yardım etmenin eğitimden başka yolları bulunmalıdır.

Illich, oldum olası toplumu okullardan kurtarmayı düşünmüştür. Ünlü düşün adamları Paulo Freire, Bertrand Russell ve Louis Althusser de eğitime ve okullara yüklenirler.

Eğitimi zorlayan dış etkenler

Eğitim, etkili ve önemli bir süreç olmasaydı bu kadar karşı çıkılmazdı. Zaten ne kadar başkaldırılsa kaldırıl-sın eğitimi zorunlu kılan dış etkenler bulunur. Bunların başlıcaları, bilgi patlaması, hızlı nüfus artışı ve bunlara bağlı olarak değişen değer yargılarıdır.

Bilgi ekonomisi: Fakirin ekmeği

Nakit para fakirlerin kredi kartıdır.

Marshall McLuhan

Tarım çağında toprak, endüstri devriminden sonra da sermaye, ekonominin belirleyici ve sınırlayıcı etkenleriydiler.

Bilgi çağı nitelemesi, atom çağı ya da uzay çağı deyimleri gibi edebi bir söylem değildir. Bilgi, epistemolojik kapsamı ve ekonomik değeri ile betimleyici, açıklayıcı bir kavram olmuştur. Bilgi, toprağın değerine değer katabilir ve toprağın yerine geçebilir. Gökdelenler, kurutulan bataklıklar, deniz çiftlikleri ve Hollanda bilginin yarattığı topraklardır.

Bilgisiz işgücünün yerini robotlar kapatmıştır. Çiftlikleri ve fabrikaları ne soylular, ne sahipleri ne de parmak hesabı ile seçilenler yönetiyor. İşletmelerde, demokrasi aristokrasiyi; meritokrasi de demokrasiyi çöktürmüştür. Sıra devletlere de gelecektir.

Kısacası, bilgi, kendisi de katma değer yaratan dördüncü üretim faktörüdür. Eğitim de, bilginin üretimi, dağıtımını, kullanımını, paylaşımını örgütleyen bir süreç olarak önemli ve etkilidir.

Değer yargılarının kapışması: İnanç ve bilinç

İlim ilim bilmektir

İlim kendin bilmektir

Sen kendin bilmezsin

Ya nice okumaktır.

Yunus Emre

Bilinç eğitimi, eninde sonunda inanç eğitiminin etkisini denetleyecektir. Bundan 30 yıl önce, tarikatların "gavur icadı" fen ve teknolojinin eğitimine yatırım yapacağı kimin aklına gelirdi? Dindarların da dinbazlardan kurtuluşu, ancak bilim ve sanat eğitimi ile gerçekleşebilir. Evrensel erdemlerin yaygınlaşmasına uzak duran, hatta düşman olan güçlerin egemen olduğu ülkeler ibretle izlenmelidir.

Demokrasi eğitiminde iktidara oturanlara da görev-

ler düşüyor. Demokrasinin 51'in 49'u ezmesi demek olmadığını, Sokrat'ın oy çokluğu ile idama mahkum edilmesinin demokrasi olmadığını, evrensel çekim yasasının parlamentoda keşfedilmediğini önce iktidarlara sindirmesi gerekiyor.

Makyavelist fırsatçılıklarla kazanılan başarıların sürekli ve kurumsal olduğunu gösteren hiçbir örnek yoktur. Eğitim, bilim ve sanat örgütlerinde uyumculuk ve kurnazlık sayılan kadrolaşma, önce kendine bu yolu seçen ülkü ve inançlara zarar verir. Çünkü, uyumculuk ve kurnazlık becerisi pekiştirilenlerin, bunu herkese karşı ve her zaman kullanacakları kesindir. Meziyeti yetersiz yetkililer önce mazerete sonra da eziyete sığınacaklardır.

Nüfusun değişimi: Nicelik ve nitelik

Yarabbi! İnsanoğullarından çektiğim yeter
Gökyüzünden benim hisseme düşeni ver
Altına dilediğim gibi ömrümü sereyim
Mendil kadar olsun tarlamı ayır
Beni doyuracak ağacı göster.

Bedri Rahmi Eyüboğlu

Türkiye nüfusu yılda %2 dolayında bir hızla artmaktadır. Öyle ki, nüfusun beşte biri okul çağındadır. Türkiye bazı ülkelerin toplam nüfusundan fazlasına eğitim hizmeti götürmek zorundadır. Toplum, gerektiği kadar olmasa bile daha uzun ve daha nitelikli eğitim talep etmektedir. Ancak, devlet eğitim hizmetini sağlamak görevinden istifa etmiştir. Eğitim arzı, eğitim talebini karşılayamadığı için her düzeyde, okullara seçme sınavları ile öğrenci alınması zorunlu olmaktadır. Eğitim programları ve süreçleri bu sınavlara göre tasarlanıp, uygulanır hale gelmiştir. Nüfusun hızlı artışı, toplumsal yapılanmayı da etkilemektedir.

Türkiye, artık tarım ekonomisine dayalı saf köylü toplumu değildir. Köylerden kentlere göç Türkiye'yi bir gecekondu toplumu yapmıştır. Köy Enstitülerini yok edenler kına yakabilirler. Artık, Köy Enstitülerinin yerini "getto kolejleri" almaktadır.

Bu geçiş dönemini yaşayan kitlelerin bunalımlı, güvensiz, hırçın gençlerinin, kentin sağlam, fakat gizli

değerlerini benimsemeleri güç ve pahalıdır. Oysa, kentin gösterişli fakat yoz değerlerinin -doyumluk maliyeti değilse bile- ilk tadımlık maliyeti düşüktür ve sunumu yaygındır. Alkol, uyuşturucu, şiddet, futbol, arabesk, mafya ve tarikatlar gençlere kucak açmaktadır.

Eğitim sisteminde yapısal sorunlar

Eğitim, çevresindeki her değişimden etkilenen, her buluttan nem kapın duyarlı bir sistemdir. Sorun, eğitimin davranış duyarsızlığında değil eylemsizliğindedir. Durağan bir eğitimin dev kütlesini devindirmek de, şu ya da bu yönde kapıp koyvermiş bir eğitimi durdurmak da zordur.

Eğitimin konut sorunu:

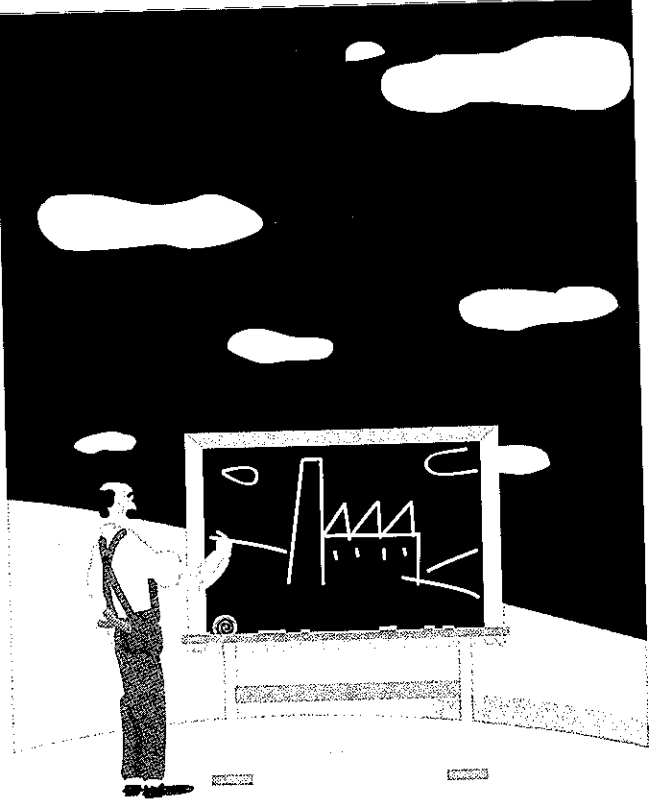
Okulda iman, ahrette mekan

**Önce, biz binalarımızı inşa ederiz,
sonra binalarımız bizi inşa ederler.**

Sir Winston Churchill

Tüm evrende herhangi bir yer şu ya da bu eğitim olayı için fizik ortam olabilir. Keşke, coğrafya dersini bir okul gemisinde, müzik dersini konser salonunda, beden eğitimini çim sahalarda yapabilseydik. Okullarımızda kışın donmasak, yazın bunalmasaydık. Gerçek araştırmadan vazgeçtik, laboratuvarlarda göstermelik deneyler de yapılamaz mı? Okula kantin gerekince neden resim atelyesinden, sınıf gerekince de müzik odasından vazgeçilir? Okulların tuvaletleri girilemez durumdayken, nasıl oluyor da "yurttaşlık bilgisi" dersinden herkes sınıfı geçebiliyor? Sınıflardaki sandalyeler kırıkken, lambaları bozukken, bir okul müdürü, odasındaki maroken koltukların, kristal küllüklerin, duvardan duvara hahların keyfini sürebilir mi?

John Dewey, 1924 yılında Türkiye'ye çağrıldığında yazdığı raporda okul binası yapım ve donatımının ünlü mimarlara değil bu alanda uzmanlaşmış mimarlara yaptırılmasını öğütledi. Bu öğüdün ilk yarısı dinlenmiş olabilir, ama ikincisi asla uygulanmadı. Muğla'daki okul yapısı ile Erzurum'daki okul yapısı arasında hiçbir fark yoktur. Zaten, okul yapımında devlet, gücünün

bittiğini ilan etmiştir. Vatandaşların hamiyetleri de yeterince özendirilememiş ve örgütlenememiştir.

Afrika ülkelerinden Gana, 1970'li yıllarda UNESCO'dan aldığı yardımla, okullarını kendi etnik ergonomisine uygun sandalyelerle donatmıştı. Türkiye ise "çifte tedrisat" yapan okullarında sabah, 6 yaşındaki beyaz yakalı minik kızın oturduğu sıraya, öğleden sonra ceketinin içinden taşan orta üç delikanlısını sığdırmayı başarmıştır. Dünya Bankası'nın verdiği borçlarla daha önemli kişilere mobilya almak gerekmiş olabilir.

Eğer, Churchill haklıysa, bahçeleri yeşilsiz, koridorları resimsiz, dersaneleri sevimsiz, altyapıları yetersiz okullardan; duygulu, güzelliğe duyarlı, çevresini seven, yaşama ve yaşatma sevinci duyan bir kuşak yetişemez.

Toplumsal doku: Olaylar ve insanlar

**Gözlerimde parıltısı bakır bir tasın,
Kulaklarım komşuların ayak sesinde;
Varsın bir yudum su veren olmasın,
Başucumda biri bana: "Su yok!"**

desin de!

K. Kami Kamu

Televizyonunuz mükemmelse,

en iyi yönetmen sizsiniz...

Üstün renk ve ses performansı... Bütün işlemlerin kolayca yapılmasını sağlayan menü sistemiyle...

Tüm kontrolleri elinizin altında tutan olağanüstü yeni uzaktan kumandasıyla, Arçelik mükemmel televizyon, siz en iyi yönetmensiniz!

Eğitim insanın insan tarafından değiştirildiği bir süreçtir. İnsanın hayatını, başka insanların cehenne-me çevirdiğini söyleyen Sartre bile kimsesiz ve yalnız yaşamamıştır.

Amitai Etzioni, örgütlerde katılım türleri ile güç türle-ri arasındaki ilişkinin örgütün niteliğini belirlediğini be-lirtir. Etzioni'ye göre örgütü yöneten güç zora dayalı, çı-karlara dayalı ve değerlere dayalı olabilir. Örgütte katılım da düşükten yükseğe doğru üç aşamada değerlendirile-bilir: Uzak durma, hesaphı katılım, gönüllü adanma...

Örgüt, katılım türü ile güç türü birbirleri ile uyumlu olduğu oranda yapısal tutarlılık gösterir. Kimse, tutuk-ludan cezaevine gönüllü adanmışlık bekleyemez. Gü-cünü değerlerden alan ve adanmışlık düzeyinde katılım gerektiren eğitim kurumlarında hesaplar, değerler ve ilişkiler, doğası gereği oldukça karmaşıktır. Ancak, zora dayalı otokratik yönetimler, öğretmenlerin gönülsüzlü-ğü, öğrenciler arasındaki değer çatışmaları yüzünden oluşan uyumsuzluklar, zaman zaman can güvenliğini bile tehdit eder düzeylere ulaşabilmektedir.

Üst yönetim, okul yönetimleri, öğretmenler, veliler ve öğrencilerin kendi içlerindeki ve karşılıklı ilişkilerin-deki töreleri gelişmemiştir. Çeteler, mafyalar, casuslar ve inanç simsarlarının cirit attığı okullar, basında manşet olmaktadır. Özellikle, seçme sınavlarının yarattığı reka-betin, özendiricilikten bezginleştiriciliğe dönüştüğü noktaya varmadan önlemler alınmalıdır. Yılgınlığa kapı-lan yığınlar yarıyı bırakıp döğüşe kalkışabilirler. Öğren-ciler arasında doğal olarak oluşabilen akran dayanışma-sından yararlanılarak okullar yaşanılabilir yerler yapılabilir.

Öğretim donanımları: Silahsız talim

**Gelecekte robot kölelerin hizmete
amade beklediği
bahçelerinde yan gelip yatacaklarını
düşleyenler yanılıyorlar.
Geleceğin dünyasında, her geçen gün
yetersizliğini daha çok anladığımız
zekamızın sınırlarını genişletmek için
savaşacağız.**

Norbert Wiener

Medya, bilgiyi ses ve görüntü olarak kitlelerin aya-ğına taşır. Eğitimde de gerçekleşecek amaçları, kullanı-lan araç belirler. Öğrenme olayı eninde sonunda bir iletişim sürecidir. Algıyı kolaylaştıran, bilgiyi taşıyan araç-gereçlerden okullarda da yararlanmak zorunludur.

Ne var ki, okullarımızda ders araçları ya yoktur, ya bozuktur ya da göstermelik olarak vitrinlerde saklanır. Okullarda iletişim kulakla dudak arasındadır. İnsan gö-zü saniyede beş milyon tane, evet-hayır, var- yok, yazı-tura, doğru-yanlış gibi, iki seçenekli bilgiyi algılayıp ayırtedebilmektedir. İnsan beyni bu bilgilerin ancak beşyüz tanesini işleyip yorumlayabilir. Öğretmenin eli ve dili ise, ancak saniyede beş birimlik bilgi iletebilir.

İkide bir iki katına çıkan bilgi, okullarda ancak eği-tim teknolojisi uygulanarak dizginlenebilir. Ama, dün-yaya örnek bir sınav endüstrisi kurulmasına karşın, ders araç-gereçleri yapımında büyük boy bir atelyeden ileri gidilememiştir. Eğitimcilerin medyayı en az poli-tikacılar ve reklamcılar kadar iyi kullanabilmeleri gere-kir. Oysa, okullarımızda bilgi, kitap-karatahta-defter döngüsünde kilitlidir.

Bu tür araçlar durağan ve kalıcı uyarıcıları korurlar, ama eylemi de dondururlar, üçüncü boyutu ezer, za-manı durdururlar. Ne yazık ki, eğitim programı anlayı-şımız ders kitabıyla özdeşleşmiştir. Okul radyomuz mo-nolog ve müsamere ile yetinirken, televizyon, resimli radyo, bilgisayar da elektronik teksir kağıdı olarak kul-lanılınca başarısızlık bilerek göze alınmaktadır. Çağdaş bir eğitim teknolojisinin yaygınlaşması bir yana, ör-nekleri bile seyrek görülmektedir. Bu donanımların hiçbirisi diğerinin seçeneği değildir. Her düzeyde ve ko-nuda bu donanımların birbirini bütünleyen bir karması her okulda sistemleştirilebilir. Ne var ki, okullarımızda-ki araç gereçler ya yığıntı, ya da yayıntıdır. Önceleri, kaynak yetersizliği gerekçesi ile karşı çıkan bilgisayar destekli öğretim, "eğitimi eğitimcilere bırakamayacak kadar cazip" bulanlara kaynak sağlamıştır. Bilgisayar destekli öğretim için ayrılan kaynakların, her deneme-de nerelere harcandığının, saçı bitmedik yetimlere ve yolunmadık tüyü kalmamış vergi yükümlülerine açık-lanması, helal ve haram konusunda pek titiz olanların, ahlaki sorumluluğudur. Kuruyup giden yalnız parasal kaynak değil bir çözüm ümidinin cansuyudur.

Öğretim yöntemleri: Talimsiz Terbiye

**Abartıya kapılmak sizi amaçtan uzaklaştırır.
Amaç, herşeyden önce gerçeği yansıtmaktır.**

Hamlet (William Shakespeare)

Eğitimde, hem öğretmenler hem öğrenciler çifte standart kullanır. Başarıyı sahiplenir, başarısızlığı karşı tarafa yıkarlar. Öğrenci dilinde, "zayıf"ı öğretmen verir, "pekiyi" alan kendisidir. Öğretmene göre de, öğrenci dersi dinlemelidir. Çünkü, kendisi dersini pek güzel anlatmaktadır. Zaten, "ders anlatmak" sözcüğü "öğretmek" ile eş anlamlı kullanıldığı sürece eğitimde Cicero'dan daha ileri bir çağa geçilemeyecektir. Araştırmacı ve buldurucu yöntemlerin pahası ödenemedikçe, ucuz bildirim ve anlatımların cezasına katlanılacaktır.

ABD ve dünyanın diğer ülkelerindeki eğitimciler, eğitimin yükünü etkileşimli TV, çoğul ortam yazılımları ve benzeri yaklaşımlarla okuldan eve aktarmaya uğraşmaktadırlar. Böylece, sonsuz sabırlı dönüt ve sınırsız düzelti ilkelerinin yaşama geçmesini bekliyorlar. Türkiye'de zorunlu okul eğitimi süresi 5 yıl, yıllık ders saati 700 ve sınıf mevcutları 50-70 arasındadır. Ama, Türkiye'de tekrarlayıcı, pekiştirici ve sınavcı ev alıştırmaları yasaklanmış, kopyacılığı pekiştiren göz boyama yönetmeliği çıkarılmıştır. Evet, ev ödevi gibi doğal bir öğrenme rehberliği bile yönetmeliğe bağlanmıştır. Talim Terbiye, terbiyede serbest talimi men etmiştir. Bu yönetmelik uyarınca, öğrenciler her yıl herhangi bir konuda araştırma yaparak öğretmenlerine sunacaklardır. Ancak, şeriat yalnız gezmez. Hilesi ile birlikte gelir. Ödev yönetmeliğine karşı da "hile-i şeriye" türemiştir. Artık, öğrenciler herhangi bir konuyu değil, o konuda uzman akrabalarını araştırmaktadırlar. Piyasada da sayfa sayısına bağlı fiyatlarıyla bir ödev pazarı doğmuştur. Öte yandan, emir demiri kesemeyeceği için gerçek ev ödevi süreci de doğal yaşamını sürdürmektedir. Böylece, öğrenci gözünde ikiyüzlülük meşruiyet kazanmıştır.

Öğretmen: Abalı

**Nasreddin Hoca şehir meydanında güvercinlere ekmek kırıntıları serpiyordu.
Sordular:**

- N'apıyorsun Hoca?
- Kaplanları uzak tutuyorum.
- Akşehir'de ne zaman kaplan görüldü ki, Hocam?
- Demek ki, etkili oluyorum, değil mi?

Denizler mürekkep olsa öğretmenden beklenenleri ve öğretmene düzülen övgüleri yazmaya yetmez. Ama, özel ders veremeyen, ikinci iş bulamayan öğretmenin öğretmen gibi yaşaması olası değildir.

İrfan ordusu cehaletle savaşırken enflasyona yenilmiştir. 1995 fiyatlarıyla, ayda 500 milyon kazananlarının olduğu doğruysa bile, çocuklarımızı okutanların canına okunmuştur. Bu yüzden öğretmen açığı ülkenin eğitim gündeminden düşmez.

20 Eylül 1995 tarihinde, günün Milli Eğitim Bakanı, kendisini öğretmen açığı konusunda sıkıştıran TV muhabirlerine "Eğitim, öğretim öğretmensiz de devam eder" diyebilmiştir. Kulaklarına inanamayan TV muhabiri sorusunu tekrarlayınca da ısrarla "Eder, eder, devam eder" diye demecini perçinlemiştir. Öğretmensiz eğitimi kim düşlerse düşlesin, öğretmen eğitimin toplumsal dokusunda vazgeçilemez bir öğedir. Ayrıca bir bilgi kaynağı, yani bir öğretim donanımı olarak görev yapar. Öğretim yöntemlerinin tek seçicisi ve uygulayıcısıdır. Öğretmeni sistem içinde başlıbaşına bir bileşen yapan özelliği, sistemin diğer bileşenlerini tasarlama, düzenleme, değiştirme ve değerlendirme yetkisidir. Bu, kuramsal tanımdır. Uygulamada öğretmen yönergelerle adım atar. Kural ve buyruklarla kısıkvrak bağlıdır. Giyim kuşamından, ağzından çıkabilecek sözcüklere kadar denetim altındadır. Ders kitabının dışına çıkamaz, yorum ve eleştiri yapamaz. Öte yandan günlük planını her sınıf için ayrı yazacak, günde altı saat soluk tüketecek, tebeşir tozu yutacaktır.

Bir yandan disiplin cezası verecek, beri yanda öğrenciye sırdaş olacaktır. Okula erken gelip kol etkinlikleri düzenleyecek, eve gidince yazılıları okuyacaktır. Öte yandan kendisinden, yüzlerce öğrenciye erdem örneği olması beklenen öğretmen sevk kağıdı almadan hastaneye gidemez. Böylesine bir kuşku ve güvensizlik reva görülmüştür.

Öğretmenler eğitim sisteminde yaratıcılıklarına en çok başvurulacak kümeyi oluştururlar. Bilgi ve görüşlerinin, öğrencilerinkinden aşağıda kalmayacağı bir yaşam standardına kavuşturulmalıdırlar.

Yaratıcılığa zaman ayırabilmeleri için yükleri azaltılmalı, moralleri yükseltilmelidir. Sınavları, ders notları düzenlenip basılmalı, istedikleri araç-gereçlerle donatılmalıdır. Kaçınılmaz zorunluluklar olmadıkça sürece öğretmenlere 15 saatin üstünde ders verilmemeli, öğretim görevi dışındaki yaratıcı ve üretici katkıları da ödüllendirilmelidir.

Bir çözüm önerisi: Yarın olmaz, şimdi!

Dünle birlikte gitti, cancağızım

Ne varsa düne ait

Şimdi yeni şeyler söylemek lazım.

Mevlana

Kitle iletişim araçları, hızlı ulaşım, yoğun ekonomik ilişkiler dünyayı küçültmüştür. Gençleri günün belirli saatlerinde okul duvarları arasında karentinaya almak değer yargılarını denetim altında tutmaya, dünyayı algılamalarını engellemeye yetmeyecektir. Okul, çevresindeki kuşatma kaldırılarak çevresiyle kucaklaştırılmalıdır. Dünya sorunları sınıfa girmeli, sınıfın penceresi ışığa açılmalıdır. Çevreyi yok sayan tekkeler köhneyip gittiler. Okula boşvererek çıraqlarını kendileri yetiştiren ustalar çağdaş üretimin hızına ayak uyduramıyorlar. Eğitimi yaşamın sürdüğü her yere yaymak, hem okullarda daha çok gence yer açacak, hem de herkes daha uzun süre eğitilmiş olacaktır. Günümüzün karmaşık, çetrefil, büyük ölçekli hızla yenilenen araştırma ve üretim sistemlerini okul ve endüstri pay-

laşmak zorundadır. Kaç üniversiteye bir reaktör, bir tersane, bir rafineri kurulabilir? Öğrencilere çağ geçmişi üretim araçlarını vererek oyalamak yerine okul bitince kullanacakları teknoloji ile bir an önce tanıştırmamanın yolları bulunmalıdır. Eğitim görevi yapan işletmelerin donanımları da daha kısa süreler içinde daha çok kullanılarak sık sık yenilemenin pahası düşürülebilir.

Tüm karamsar görüntüye rağmen, Türk eğitiminde olumlu gelişmeler de var. Sözde de olsa "herkes" eğitimin etkisini ve önemini biliyor. Buradaki herkes geçekten Türkiye'de yaşayan tüm insanları kapsıyor. İlkokul düzeyinde okullaşma kararlı dengeye ulaşmıştır.

1945 ile 1991 yıllarını kapsayan bir incelemede, ortaokul, lise ve yüksekokul düzeylerinde okullaşmanın gelir esnekliği 1.00'den yüksek çıkmıştır. Demek ki, Türkiye'de eğitim talebindeki artış oranı gerideki artış oranından daha yüksek olmaktadır. Bunun anlamı, okumamış insanlarımızın kendilerine dayatılan meslek fetişizminden yılmamış olmasıdır. Meslek fetişizmi yüzünden arkeoloji, felsefe, fizik astronomi önemsenmiyor. Önemsenmeyince, bundan zararlı çıkan fizik mi yoksa Türkiye mi, filozoflar mı oluyor Türkler mi?

Türkiye'de insanlar "diplomalı işsiz" olmayı, hem işsiz hem de diplomasız olmaya tercih ediyorlar. İnsanlar "diplomalı işsiz" olmayı, iş bulup da diplomasız kalmaya tercih ediyorlar. Bunun anlamı, yakın bir gelecekte sokaklarımız daha temiz olacak demektir. Bunun anlamı, daha çok sürücümüz eylemsizlik ilkesinden, momentumun korunumu kanunundan haberdar olacak demektir.

Bunun anlamı, otoyolda işportacılık yapanların sayısı azalacak demektir. Tarih diplomalı reklamcılarımız, psikoloji bilen banka memurlarımız, kimyadan anlayan ev kadınlarımız, arkeoloji okumuş antikacılarımız olabilecek demektir. Artık yazının başlığındaki soruya yanıt verebiliriz: Evet!

Prof. Dr. Ali Baykal

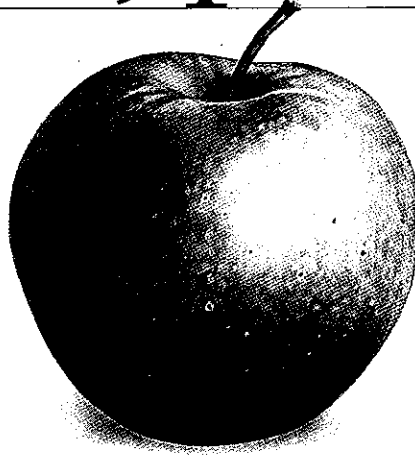
Boğaziçi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Şimdi, paranızı

Eskiden
mümkün müydü?

Değildi... Paranızın tamamını vadeli
yatırdınız, günü gelmeden çekemediniz.
Yatırım yapmadınız, paranız değer
kaybetti.

Bir kısmını dövize yatırıp kazanmak
istediniz; önce bankaya, oradan döviz
bürosuna, oradan yine bankaya...
En az 3 saatiniz gitti.

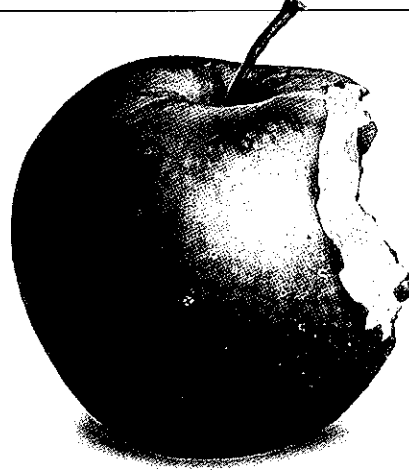
harcarken bile

Çözüm?..

Şöyle: Garanti'de bir E.L.M.A. HESABI
açtırdınız.

Günlük nakit ihtiyacınızı belirlediniz.
Nakit fazlasını işletmek için sunulan
yatırım ürünlerinden birini, veya birden
fazlasını seçtiniz: Dolar, Mark,
Garanti Yatırım Fonları... Paranız,
para kazanmaya başladı.

Belirlediğiniz günlük nakit miktarını
aşmanız mı gerekti? Sorun değil,
aşabilirsiniz. Aştığınız kadarı, seçtiğiniz
yatırımdan otomatik olarak hesabınıza
aktarılacak. Hepsi bu kadar...

işletmeniz mümkün!

Bundan sonra, dilerseniz kira, elektrik
faturası, taksit gibi düzenli ödemeleriniz de
sizin yerinize hesabınızdan yapılacaktır.

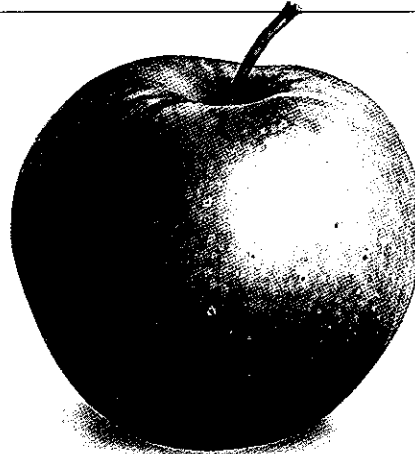
Ayrıca, hesabınızda yapılan tüm
işlemleri ve yatırımlarınızın durumunu
gösteren bir ekstre, her ay adresinize
postalanacaktır.

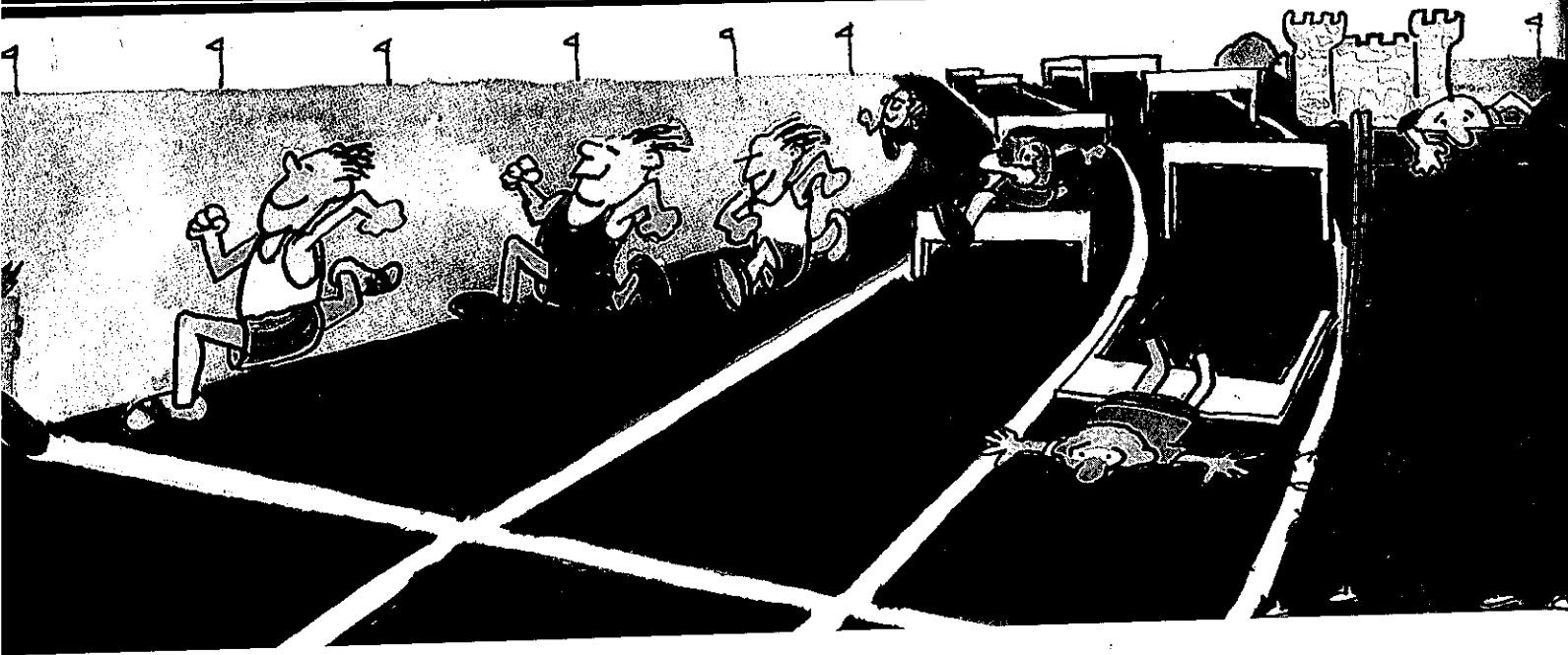
E.L.M.A. HESABI paranızı, sizin seçim-
lerinize göre otomatik olarak yönetecek.
Siz, harcarken bile kazanacaksınız.

Siz, böyle bir hesabınız olsun
istemey misiniz?

E.L.M.A. HESABI

Bu büyük
kolaylık,
bu ülkede sadece
Garanti'de.

Üniversite ve Liseler Yarışın sonu önceden belli

M. Ruhi Köse

1970'li yıllardan sonra Türk eğitim sisteminde yaşanmakta olan sorunların en önemlisi ortaöğretime geçişte yaşanan sıkıntılardır. Ortaöğretimi bitirip yükseköğrenim yapmak isteyenlerin sayısı ile üniversitelerin alma sayısı arasındaki dengesizlikler son 25 yıldan bu yana çok büyük bir büyüme eğilimi göstermiştir. 1969 yılında Türkiye'deki liselerden mezun olan öğrencilerin toplam sayısı üniversitelerin kabul edebildiği toplam öğrenci sayısının altında kahrken, ilk defa 1970 yılında liselerden mezun olan 3.000 öğrenci üniversitelere girememiştir. **Liseyi bitirip üniversiteye giremeyen öğrenci sayısı 1971'de 12.550'ye, 1972'de ise 17.437'ye yükselmiştir.** Bu artış son beş yılda büyük bir patlamaya dönüşmüş, **1989'da 229.554'e 1990'da 242.828'e, 1991'de 260.876'ya 1992'de 305.519'a ve 1993'de 355.105'e yükselmiştir.** Yukarıdaki rakamlar sadece sözkonusu yıllarda liseyi bitirip üniversitelere giremeyen öğrenci sayılarını göstermektedir. Eski yıllardan bekleyen öğrenciler bu sayılara dahil edilmemiştir.

Otaöğretimle yükseköğretim arasında bir tür kopuş ifade eden bu arz-talep dengesizliği, en üst düzey dev-

let yetkililerinden okul yöneticileri ve öğretmenlere kadar bütün resmi sorumlular ile anne-baba ve henüz ilkokula giden çocuklara kadar herkesi, büyük ölçüde tedirgin etmektedir. Geçişteki dengesizliklerin artması, Türkiye toplumsal gerçekliğinde "Üniversite Hazırlık Kursları" diye bilinen bir başka eğitimsel olgunun ortaya çıkmasına ve hızla yayılmasına yol açmıştır. Türkiye'de üniversite giriş sınavlarında öğrencilerin göstermiş oldukları başarı düzeyi, daha önce bitirmiş oldukları ortaöğretim kurumlarının verimlilik ve etkinliğinin temel ölçütü olarak değerlendirilmektedir.

Ortaöğretimden yükseköğretime geçişte üniversite giriş sınavlarında somutlaşan başarı düzeyindeki değişiklik, genel olarak aile ve okul gibi iki temel kurumun ekonomik, kültürel, demografik ve eğitsel özellikleri, ve bu özellikleri belirleyen dış toplumsal faktörlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Sınırlı da olsa, daha önce yapılmış olan bazı araştırmalarda (Köse, 1989, Köse, 1990, Günçer & Köse, 1993) ailenin sosyoekonomik özellikleri, mezun olunan lisenin niteliği ile üniversiteye hazırlanma kurslarının öğrencilerin üniversite giriş sınavlarındaki başarı düzeyi üzerinde-

ki etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada ise üniversite giriş sınavına katılan öğrencilerin, sınavda göstermiş oldukları başarı düzeyinin mezun olunan lisenin türüne bağlı olarak ne kadar değişkenlik gösterdiği incelenmeye çalışılacaktır.

Kapsam ve yöntem

Bu araştırma, 1993 Üniversite Giriş Sınavlarına ilişkin Türkiye'deki 73 ilin il genel, il akademik liseleri, il meslek liseleri, normal devlet liseleri, Türkçe eğitim yapan özel liseler, yabancı dilde eğitim yapan özel liseler, Anadolu liseleri, İmam Hatip liseleri, öğretmen liseleri ve endüstri meslek liselerinin sayısal ve sözel beceri, fizik kimya biyoloji, Türkçe, matematik, tarih, coğrafya, felsefe ve yabancı dil başarı ortalamaları ile ÖSS kazanma, ÖYS yerleşme ve ÖSS+ÖYS yerleşme oranlarını kapsayan veriler temelinde yürütülmüştür.

Araştırma verilerinin analizinde, korelasyon ve veriyans analizi teknikleri kullanılmıştır.

Bulgular

1993 ÖSS ve ÖYS Sınavlarında okul türlerine bağlı olarak beceri ve başarı düzeyleri ile yükseköğretim kurumlarına yerleşme oranları karşılaştırıldığında şöyle bir tablo ortaya çıkıyor: Sayısal beceri düzeyi ele alındığında, sözel beceri düzeyinin Öğrenci Seçme Sınavını kazanma oranı ile daha çok ilişkili olduğu gözlenmektedir. (94>81) Benzer eğilim, başarı alanlarında da gözlenmektedir. Fizik, kimya, biyoloji, matematik, Türkçe, tarih, coğrafya, felsefe ve yabancı dil gibi farklı başarı alanlarının Öğrenci Seçme Sınavıyla ilişkilerine bakıldığında, en yüksek bağıntı katsayısının Türkçe başarı alanında ortaya çıktığı gözlenmektedir. (91) Diğer taraftan, analiz sonuçları, Öğrenci Seçme Sınavıyla en az ilişkili olan iki başarı alanının matematik ve yabancı dil olduğunu göstermektedir. (77) Öğrenci Seçme Sınavı ile tüm beceri ve başarı alanları arasındaki bağıntı katsayıları, Öğrenci Seçme Sınavını kazanmada sözel beceri ve Türkçe başarı düzeylerinin sayısal beceri ile matematik ve fizik, kimya, biyoloji gibi fen başarı düzeylerinden daha etkili olduğunu göstermektedir.

ÖYS sonuçlarına göre yükseköğ-

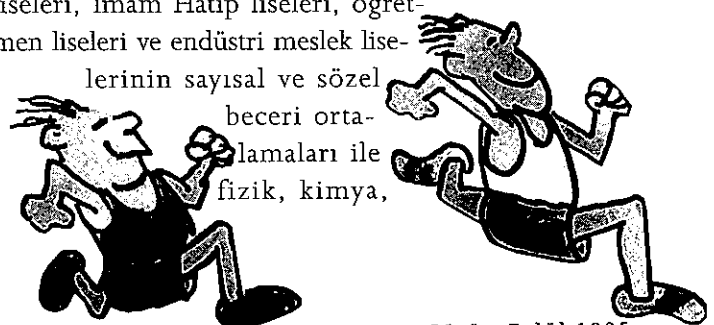

retim kurumlarına yerleşme oranları ile öğrencilerin her iki sınavdaki beceri ve başarı düzeyleri arasındaki bağıntı katsayıları zıt yönde bir eğilim göstermektedir. Öğrenci Seçme Sınavını kazanma düzeyinde olduğu gibi üniversiteye yerleşme oranının sözel beceri ve Türkçe başarısından çok, sayısal beceri ile matematik ve fizik, kimya, biyoloji gibi fen başarı alanları ile çok yakından ilişkili olduğu gözlenmektedir. Sözel beceri düzeyi ile üniversiteye yerleşme oranı arasındaki bağıntı katsayısı 89'da kalırken, sayısal beceri düzeyi ile üniversiteye yerleşme oranı arasındaki bağıntı katsayısı 95'e yükselmektedir. Aynı eğilim, başarı alanlarında da gözlenmektedir. Matematik ile fizik, kimya ve biyoloji gibi fen alanlarındaki başarı düzeyleri ile üniversiteye yerleşme oranı arasındaki bağıntı katsayıları 90'larda seyrederken, Türkçe ile tarih, coğrafya, felsefe ve yabancı dil gibi sosyal alanlardaki başarı düzeyleri ile üniversiteye yerleşme oranı arasındaki bağıntı katsayıları 80'lerde seyretmektedir.

Üniversitelere yerleşen toplam öğrenci (ÖSS+ÖYS) oranlarına bakıldığında sayısal beceri ile matematik ve fizik, kimya, biyoloji gibi fen alanlarındaki başarı düzeyleri arasındaki ilişkilerin Türkçe ile tarih, coğrafya, felsefe ve yabancı dil gibi sosyal alanlardaki başarı düzeyleri arasındaki ilişkilerden daha güçlü olduğu görülecektir. Üniversitelere yerleşen toplam öğrenci oranı ile sayısal beceri düzeyi arasındaki bağıntı katsayısı 90 iken bu katsayı sözel beceride 85'e düşmektedir. Aynı şekilde, matematik ile fizik, kimya ve biyoloji gibi fen alanlarındaki başarı düzeyleri ile toplam yerleşme oranı arasındaki bağıntı katsayıları 88 ile 89 arasında kalırken, bu katsayılar Türkçe ile tarih, coğrafya, felsefe ve yabancı dil gibi sosyal alanlarda 77 ile 85 arasında kalmaktadır.

Türkiye'deki 73 il, bu illerdeki akademik ve meslek liseleri, normal devlet liseleri, Türkçe eğitim yapan özel liseler, yabancı dilde eğitim yapan özel liseler, Anadolu liseleri, İmam Hatip liseleri, öğretmen liseleri ve endüstri meslek lise-

lerinin sayısal ve sözel beceri ortalamaları ile fizik, kimya,

biyoloji, matematik, Türkçe, tarih, coğrafya, felsefe ve yabancı dil başarı ortalamaları ve ÖSS kazanma, ÖYS ve ÖSS+ÖYS yerleşme oranları ise şöyledir: Sayısal beceri ortalaması en yüksek olan okul türü Anadolu liseleridir. **(33.20)** Anadolu liselerini, yabancı dilde eğitim yapan özel liseler **(24.58)** ve Türkçe eğitim yapan özel liseler **(20.65)** izlemektedir. Akademik liseler arasında sayısal beceri ortalaması en düşük olan okullar ise öğretmen liseleri **(4.78)** ile İmam Hatip liseleri **(5.04)** olarak gözlenmektedir. Tüm liseler arasında en düşük sayısal başarı ortalaması ise, endüstri meslek liselerinde **(3.80)** gözlenmektedir. Akademik liselerin sayısal beceri ortalaması meslek liselerinin ortalamasının hemen hemen üç katı daha yüksek çıkmaktadır. Normal devlet liselerinin sayısal beceri ortalaması **(8.62)**, akademik liselerin ortalamasının **(9.27)** altında kalmaktadır. İmam Hatip liseleri, öğretmen liseleri, meslek liseleri ve endüstri meslek liselerinin sayısal beceri ortalamaları il ortalamasının altında kalmaktadır. Sayısal beceri ortalamalarında dikkati çeken en önemli nokta ortalamalar arasındaki değişkenliğin çok yüksek olmasıdır.

Sayısal beceride olduğu gibi akademik liseler grubunun sözel beceri ortalaması **(33.16)** meslek liselerinin sözel beceri ortalamasından **(25.61)** yüksek çıkmaktadır. Akademik liseler arasında en yüksek sözel beceri ortalamaları, Anadolu liselerinde **(50.94)** ve yabancı dilde eğitim yapan özel liselerde **(47.32)** gözlenmektedir. İmam Hatip liselerinin sözel beceri ortalamaları ilginç bir yükselme göstererek **(38.88)** üçüncü en yüksek ortalamayla Türkçe eğitim yapan özel liselerin **(38.64)**, öğretmen liselerinin **(37.81)** ve normal devlet liselerinin **(31.80)** önüne geçtiği görülmektedir. Bütün okullar arasında en düşük sözel beceri ortalamalarına sahip olan meslek liseleri ve endüstri meslek liselerinin sözel beceri ortalamaları **(22.40)** il ortalamasının altında kalmaktadır.

Fizik, kimya ve biyoloji başarı ortalamalarına bakıldığında da akademik ve meslek liseleri arasında birinci grubun lehinde çok önemli farklar gözlenmektedir. Her üç alandaki başarı ortalamaları açısından da Anadolu liseleri **(9.61, 10.47, 5.08)** yine ilk sırada yer almaktadırlar. Anadolu liselerini ise yabancı dilde eğitim yapan özel liseler ve Türkçe eğitim yapan özel liseler izlemek-

tedirler. Akademik liseler grubunda en düşük fizik, kimya ve biyoloji başarı ortalamaları öğretmen liselerinde gözlenmektedir. **(1.93, 3.19, 1.08)** Ayrıca, meslek liseleri grubu ve endüstri meslek liselerinin fizik, kimya ve biyoloji başarı ortalamaları oldukça düşük düzeylerde seyretmekte, öğretmen liseleri ile birlikte il ortalamalarının altında kalmaktadır.

Matematik başarısında ilk üç sırayı yine Anadolu liseleri **(23.82)**, yabancı dilde eğitim yapan özel liseler **(19.36)** ve Türkçe eğitim yapan özel liseler **(36.55)** ve İmam Hatip liselerinin **(34.22)** aldığı görülmektedir. Türkçe başarı ortalaması en düşük olan okullar ise, sırasıyla öğretmen liseleri **(31.43)**, normal devlet liseleri **(29.39)** ve endüstri meslek liseleridir. **(21.51)** Meslek liseleri ve endüstri meslek liselerinin Türkçe başarı ortalamaları il ortalamasının altında kalmaktadır.

Tarih, coğrafya ve felsefe başarı ortalamalarına bakıldığında ise, sırasıyla Anadolu liseleri **(16.38, 13.39, 13.66)**, yabancı dilde eğitim yapan özel liseler **(13.68, 11.31, 11.84)** ve İmam Hatip liselerinin **(13.51, 10.83, 10.46)** ilk üç sırada yer aldıkları görülmektedir. Tarih, coğrafya ve felsefe ortalamaları en düşük olan okullar ise sırasıyla, Türkçe eğitim yapan özel liseler **(10.18, 9.00, 9.08)**, normal devlet liseleri **(10.06, 8.50, 8.57)** ve endüstri meslek liseleridirler. **(7.49, 6.11, 4.80)** Her zaman olduğu gibi, meslek liseleri grubu ve endüstri meslek liselerinin tarih, coğrafya ve felsefe başarı ortalamaları il ortalamalarının altında seyretmektedir.

Okulların yabancı dil başarı ortalamaları arasında büyük bir kopuş gözlenmektedir. Yabancı dilde eğitim yapan özel liseler **(43.66)**, Anadolu liseleri **(42.48)** ve Türkçe eğitim yapan özel liseler **(40.42)** ilk üç sırayı alırken, normal devlet liseleri **(10.85)**, İmam Hatip liseleri **(6.16)** ve endüstri meslek liseleri **(3.34)** ise son üç sırada kalmaktadırlar. İlk üç sırada yer alan liselerin yabancı dil başarı ortalamaları son üç sıradaki liselerin başarı ortalamasından altı kat daha fazla çıkmaktadır.

ÖSS kazanma oranlarına bakıldığında da, yine Anadolu liselerinin, yabancı dilde eğitim yapan özel liselerin ve Türkçe eğitim yapan özel liselerin ilk üç sırada yer aldıkları görülmektedir. Anadolu liselerinden sınava giren her bin kişiden **989**'u, yabancı dilde eğitim yapan özel liselerden her bin kişiden **982**'si ve Türkçe

eğitim yapan özel liselerden her bin kişiden **917'si** ÖSS'yi kazanmıştır. Son üç sırayı ise İmam Hatip liseleri (**binde 728**), normal devlet liseleri (**binde 678**) ve endüstri meslek liseleri (**binde 369**) almaktadır. Daha önceki durumlarda olduğu gibi akademik liseler ile meslek liseleri arasında, birinci grubun lehine, büyük farklılıklar gözlenmektedir.

Okul türleri arasındaki en büyük farklılıklar Öğrenci Yerleştirme Sınavındaki başarı oranlarında gözlenmektedir. ÖYS ile üniversitelere yerleşen öğrenci oranı Anadolu liselerinde **binde 568**, yabancı dilde eğitim yapan özel liselerde **binde 543**, Türkçe eğitim yapan özel liselerde ise **binde 316** olarak gerçekleşmiştir. En alt sıraları ise **binde 88**'le normal devlet liseleri ve **binde 17**'yle endüstri meslek liseleri almaktadır.

Toplam yerleşen (ÖSS+ÖYS) oranları da aynı eğilimi göstermektedir. Küçük bir değişiklik, yabancı dilde eğitim yapan özel liseler **binde 595**'lik oranla Anadolu liselerinin (**binde 578**) önünde ilk sırayı, İmam Hatip liseleri de **binde 156**'lık bir oranla öğretmen liselerinin (**binde 143**) önünde dördüncü sıraya yerleşmektedirler. Normal devlet liseleri (**binde 133**) ve endüstri meslek liseleri (**binde 83**) yine en son sıralarda yer almaktadırlar.

Okulların sözel ve sayısal beceri ortalamaları, fizik, kimya, biyoloji, Türkçe, matematik, tarih, coğrafya, felsefe ve yabancı dil başarı ortalamaları ile ÖSS kazanma, ÖYS yerleşme ve toplam yerleşme oranları arasındaki farklılıklar ele alındığında şöyle bir sonuç çıkmaktadır; Okulların beceri başarı kazanma ve yerleşme ortalamaları ve oranları arasındaki bütün farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı çıkmaktadır. Göreli olarak farklılıkların en anlamlı çıktığı alanlar, sayısal beceri **E (9.545) = 411.83, P < .0001**, ÖYS yerleşme oranı **F (9.545) = 404.74, P < .0001** ve matematik başarı ortalamasıdır **F (9.545) = 306.31, P < .0001**.

Sonuç

Bu araştırmanın bulguları, 1993 Üniversite Giriş Sınavlarına farklı türdeki liselerden katılan öğrencilerin sınavlardaki beceri, başarı ve üniversiteye yerleşme düzeyleri arasında çok önemli eşitsizlikler olduğunu göstermektedir. Bulgular, ilköğretim sonrası sınavlarla öğ-

renci alan ve yabancı dilde eğitim yapan Anadolu liseleri ile özel liselerin üniversite giriş sınavlarına katılan öğrencilerinin diğer liselerin öğrencileri ile karşılaştırıldığında mutlak bir üstünlüğe sahip olduklarını göstermektedir. Anadolu lisesi çıkışlı öğrenciler üniversite giriş sınavlarındaki bütün ölçütler açısından en üst sırada yer almaktadırlar. Yabancı dilde eğitim yapan özel liseler ise ikinci sırada yer alırken, Türkçe eğitim yapan özel liselerin durumunun ise sandığı kadar iyi olmadığını gözükmemektedir. Bu liselerden sınavlara katılan öğrencilerin sözel beceri, tarih, coğrafya ve felsefe başarı ortalamaları ile ÖSS kazanma, ÖYS ve toplam yerleşme oranları normal devlet liselerinden daha yüksek çıkmaktadır. Akademik liseler grubunda yer alan ve Türkiye'deki en geniş öğrenci kitlesini barındıran normal devlet liseleri grup içindeki en kötü konuma sahip görünmektedir. 1993 yılında bu liselerden **220.459** öğrenci üniversite giriş sınavlarına katılmış, fakat sadece **29.660** öğrenci üniversitelere girebilmiştir. **192.000** öğrenci ise açıkta kalmıştır. Meslek liseleri ve bu liselerin en geniş öğrenci kitlesine sahip endüstri meslek liseleri öğrencilerinin üniversiteye giriş şansları ise yok denecek kadar azdır. Meslek liselerinden sınavlara katılan her bin öğrenciden sadece **30'u**, endüstri meslek liselerinden ise bin öğrenciden yalnızca **17'si** ÖYS ile üniversitelere yerleşebilmektedir.

Sınırlı da olsa, bu çalışmanın sonunda elde edilen bulgular Türkiye'deki ortaöğretim politikalarının gözden geçirilerek yeniden oluşturulmasının, yabancı dilde eğitim yapan resmi ve özel liselerin sayısının artırılmasının, ortaöğretim yapan okulların çeşitlendirilerek mesleki ve teknik eğitimin cazip kılınmasının kısa vadede zorunluklar olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

1. Köse, M.R. (1989) Prediction of Educational Performance of Turkish High School Seniors from selected Variables (Unpublished Ph. D. Dissertation) The Institute of Social Sciences, METU, ANKARA.
2. Köse, M.R. (1990) "Aile Sosyo Ekonomik Durumu, Lise Özellikleri ve Üniversite Sınavlarına Hazırlama Kurslarının Eğitimsel Başarı Üzerindeki Etkileri", "Eğitim ve Bilim", 78, 9-17
3. Günger, B. & Köse, M.R. (1993) "Family and School Influences on Academic Achievement in Turkey", Education & Society 11: 51-63
4. ÖSYM (1993) Ortaöğretim Kuramlarına Göre 1993 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı Sonuçları, ÖSYM Yayınları, Ankara

Yrd. Doç. M. Ruhi Köse

ODTÜ Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi

Sınai mülkiyet hakları yasalarla düzenlendi

Patent, marka ve tasarımlar güvencede

Uğur G. Yalçiner

"Sınai Mülkiyet" kavramı genel tanımı ile, sanayi-
de ve tarımdaki buluşların, yeniliklerin, yeni tasa-
rımların ve özgün çalışmaların ilk uygulayıcıları
adına veya ticaret alanında üretilen ve satılan malla-
rın üzerlerindeki üreticisinin veya satıcısının ayırde-
dilmesini sağlayacak işaretlerin sahipleri adına kayıt
edilmesini ve böylece ilk uygulayıcıların ürünü
üretme ve satma hakkına belirli bir süre sahip olma-
larını sağlayan gayri maddi bir hakkın tanımıdır. Sı-
nai Mülkiyet hakları;

- patentler,
- faydalı modeller,
- ticaret ve hizmet markaları,
- tasarımlar,
- coğrafi işaretler,
- entegre devrelerin topografyalarından oluşmaktadır.

Bugün Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması'na
taraf bir ülke olmanın yanı sıra Avrupa ile Gümrük
Birliği'ne geçiş aşamasındaki Türkiye'nin, hem ulusal
sanayi ve ticareti, hem de uluslararası ticaret ve reka-

bette hak ettiği yeri alması için sınai mülkiyet hakla-
rının uluslararası standartlarda ve etkin biçimde ko-
runmasına ilişkin yasaların yürürlüğe girmesi büyük
önem taşımaktadır. Bu önem nedeniyle Türkiye'de
hem bu konularla ilgili ulusal mevzuatın geliştirilme-
si, hem de uluslararası anlaşmalara katılım konusun-
da çok önemli ve ciddi çalışmalar yürütülmüş ve bir-
çok mevzuat 27 Haziran 1995 tarihinde yürürlüğe
konulmuştur.

Sınai mülkiyet hakları

Patentler: Ülkelerin ekonomik gelişmelerinde, yeni-
liklerin ve yeni buluşların sanayiye uygulanması bü-
yük önem taşımaktadır. Bu konudaki en önemli etken,
buluş sahibinin ödüllendirilmesi ve buluş yapılması-
nın özendirilmesidir. Patent sistemi, buluş sahibine,
buluşunu açıklaması karşılığında buluş konusu ürünü
üretme, satma ve kullandırma konusunda belirli bir
süre (20 yıl) ayrıcalık veren ve böylece buluş yapıl-
masını özendirerek sanayinin gelişmesine yardım

eden ve bugün bütün gelişmiş ülkelerce kabul edilecek uygulanan bir sistemdir.

Faydalı modeller: Türkiye'de ve dünyada yeni olan ve sanayiye uygulanabilen buluşların bir başka ifade ile küçük buluşların sahiplerine buluşlarını açıklamaları karşılığında belirli bir süre (10 yıl), buluş konusu ürünü üretme ve pazarlama hakkının tanınmasıdır.

Ticaret ve hizmet markaları: Marka, bir teşebbüsün mal veya hizmetlerini bir başka teşebbüsün mal veya hizmetlerinden ayırt etmeyi sağlaması koşuluyla, kişi adları dahil, özellikle sözcükler, şekiller, harfler, sayılar gibi çizimle görüntülenebilen veya benzer biçimde ifade edilebilen, baskı yoluyla yayınlanabilen ve çoğaltılabilen her türlü işaretleri içerir. Marka, mal veya ambalajı ile birlikte tescil ettirilebilir. Bu durumda mal veya ambalajın tescili marka sahibine mal veya ambalaj için inhisari bir hak sağlamaz. Marka koruması 10 yıl olup, koruma her 10 yılda bir yenilenmek koşuluyla uzatılabilir.

Tasarımlar: Bilgisayar programları ve yarı iletkenlerin topografyaları hariç olmak üzere, endüstriyel yolla veya elle üretilen bileşik bir sistem veya bunu oluşturan parçalar, setler, takımlar, ambalajlar gibi nesneler ile, birden çok nesnenin veya sunuşun birarada algılanabilen bileşimleri, grafik semboller ve tipografik karakterleri de kapsamak üzere bir ürünün tümü, veya bir parçası veya üzerindeki süslemenin, çizgi, şekil, biçim, renk, doku, ses, malzeme veya esneklik gibi insan duyuları ile algılanan çeşitli unsur veya özelliklerinin oluşturduğu tasarımların ayırt edici nitelik içeren ve yeni olanlarının tescil edilmesi ve sahiplerinin, bu tasarımları içeren ürünleri belirli bir süre (5 yıl + 4 x 5 yıl) üretme hakkına sahip olmaları tasarım koruması olarak tanımlanmaktadır.

Tasarımın patentten farkı, ürüne insan duyuları ile algılanabilen biçimsel özellik kazandırılmasıdır. Bu özellik, ürüne fonksiyonel üstünlük kazandırdığı zaman bu tasarım patent ile korunur.

Coğrafi işaretler: Sınai mülkiyet hakları kapsamında olan coğrafi işaretler menşe ve mahreç işaretleri olarak iki grupta anılırlar. Bir ürünün menşei olan yöre, alan veya bölge adı menşe adı olarak anılır. Bu

şekilde anılabilmesi için ürünün;

- Coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, alan, bölge veya çok özel durumlarda ülkeden kaynaklanan bir ürün olması,

- Tüm veya esas nitelik veya özellikleri bu yöre, alan veya bölgeye özgü doğa ve beşeri unsurlardan kaynaklanan bir ürün olması,

- Üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinin tümüyle bu yöre, alan veya bölge sınırları içinde yapılan bir ürün olması, şartlarının birlikte karşılanması gerekir.

Bir ürünün menşei olan yöre, alan veya bölge adının, "mahreç işareti" olarak tescil edilmesi için;

- Coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, alan, veya bölgeden kaynaklanan bir ürün olması,

- Belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarıyla bu yöre, alan veya bölge ile özdeşleşmiş bir ürün olması,

- Üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinden en az birinin belirlenmiş yöre, alan veya bölge sınırları içinde yapılan bir ürün olması şartlarının birlikte karşılanması gerekir.

Entegre devrelerin topografyaları: Entegre devrelerin, elektronik ürünlerin, elektronik aygıtların kartlarının devre topografyalarının özellikleri bu topografyayı tasarlayanlara özgü özellikler taşır. Bu topografyaların sadece, bu tasarımların sahipleri tarafından kullanılması hakkıdır.

Sınai mülkiyet sisteminin altyapısı

Bir ülkede "sınai mülkiyet hakları"nın etkin biçimde korunması, sağlıklı ve sağlam bir sanayinin ve kararlı ekonominin temel koşullarından biridir. Sınai hakların ülkede etkin biçimde korunabilmesi ise, bir sistem olarak nitelenen aşağıdaki öğelerin birarada varlığı ve işlemesi ile mümkündür.

- İdari işlemleri yürütecek, iyi organize olmuş, gerekli donanım ve eğitilmiş elemanlara sahip Patent Enstitüsü,

- Uluslararası standartlara uygun yasalar, (patent, marka, tasarım, coğrafi işaretler için)

- Yasal statü kazandırılmış ve denetime tabi patent, marka, tasarım vekilleri,

- İhtisas mahkemeleri,

Türk Patent Enstitüsü

Türk Patent Enstitüsü, patentler ve markalar gibi sınai hakların korunması için gerekli işlemleri yürütmek, sınai haklar konusunda sanayicilerin, ticaretle iştigal eden kişiler ile araştırma geliştirme kurumlarının bilgilendirilmesini sağlamak ve Türkiye'nin bu konudaki uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerini yerine getirmek üzere 24 Haziran 1994 tarihinde, 544 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur.

Türkiye'nin de taraf olduğu Paris Sözleşmesi adıyla anılan Sınai Mülkiyetin Uluslararası Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin 12. maddesi, Sözleşmeye taraf ülkeleri "özel bir sınai mülkiyet idaresi" kurmakla yükümlü kılmaktadır. Bu yükümlülük, sınai mülkiyet ile ilgili ulusal ve uluslararası mevzuatın bütün ülkelerde özel bir kamu kurumu tarafından yürütüleceğinin Sözleşmeyi imzalayan ülkeler tarafından kabul edilmesi demektir.

Sınai mülkiyet haklarının korunması ile ilgili işlemlerin hem teknik, hem de hukuki uygulamaları birarada kapsamayı, bu uygulamaların hem ulusal, hem de uluslararası mevzuatla birlikte yürütülmesi zorunluluğunun olması, bu mevzuatın her yıl diplomatik konferanslarla geliştirilmesi ve ülkelerin ulusal mevzuatlarının yakınlaştırılması çalışmalarının sürekli yapıyor olması dikkate alındığında "özel kamu kurumu" deyiminin anlamı ve gerekliliği çok iyi anlaşılmaktadır. Özel kamu kurumunun temelinde bağımsız bir yapı yatmaktadır. Bu bağımsızlık, gelişmiş ülkelerde idari ve mali özerklikle ortaya konulmaktadır.

İdari özerklik, hem kamu kurumunun yöneticilerinin atanması/görevlendirilmesi/seçilmesi anlamında özerklik hem de kurumun personelinin atanması ve terfileri gibi konularda özerklik demektir. İdari özerklik, gelişmiş ülkelerin sınai mülkiyet haklarının korunması ile ilgili işlemleri yürütmekle görevli patent ofislerinde uygulanmaktadır.

Mali özerklik ise, kurumun yapacağı hizmetler karşılığında ücret alması ve böylece elde ettiği gelirlerini, daha verimli ve süratli hizmet vermek için harcayabilmesidir. Hizmet karşılığı alınan ücretle-

rin başvuru sahiplerinin ülkesine bakılmaksızın eşit olarak uygulanması Paris Sözleşmesi'nin bir başka hükmüdür.

Ülkeler arasındaki ilişkilerin sadece teknik ve ekonomik işbirliği olmadığı, ilişkilerin yönlenmesi ve gelişmesinde ticaretin son derece önemli olduğu bir gerçektir. 1948 yılında dünyanın gündemine gelen, uluslararası platformda yıllar süren görüşmelerle şekillenen ve Aralık 1993'de mutabakata varılarak 15 Nisan 1994'de imzalanan ve 1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe giren Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması'nın en önemli özelliklerinden birisi fikri ve sınai mülkiyet haklarının, taraf ülkelerin tamamında standart olarak ve etkin biçimde korunmasını öngörmesidir.

Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği de ticari ürünlerin serbest dolaşması ilkesini, bu ürünleri üretenlerin sınai mülkiyet haklarının tüm ülkelerde eşit olarak korunması ilkesi ile ayrılmaz bir bütün olarak kabul etmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması ve Avrupa Gümrük Birliği ile ilgili bu değerlendirmeler, sınai mülkiyet haklarının tüm ülkelerde eşit ve etkin biçimde korunmasının zorunluluğunu belirtmekte, bunu sağlamanın da temelinde güçlü ve bağımsız yapıdaki Enstitü'nün kurulmuş olması ve iyi işlemesinin yattığını ortaya koymaktadır.

Patent ve marka vekilleri

Türk Patent Enstitüsü'nün kuruluşuyla patent ve marka vekillerine de yasal statü kazandırılmıştır. Enstitü nezdinde işlem yapma yetkisinde olan kişilerin;

- Türk Vatandaşı olmak,
- Fiil Ehliyetine sahip bulunmak,
- Türkiye'de ikamet etmek,
- Yüz kısaltıcı bir suçtan mahkumiyeti bulunmamak,
- En az dört yıllık yüksek öğrenim yapmış olmak,
- Enstitü tarafından, yönetmelikte belirtilen esaslar çerçevesinde yapılan Vekillik Yeterlik Sınavı'nda başarılı olmak,
- Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tesbit edilen miktarda, mesleki sorumluluk sigortası yaptırmış ol-

Tek Dokunuş!

E.C.A. MIX'ler soğukla sıcaklığın ideal karışımını tek dokunuşla ayarlar.
Olağanüstü estetiği ve kalitesiyle yıllarca bulunduğu
mekâna güzellik katar.

E.C.A.®
"Yıllarca Beraber"

GENEL DAĞITIM: ELMOR TESİSAT MALZEMESİ TİCARET A.Ş.

MERKEZ (İstanbul): Kemeraltı Cad. Ümmehan 71/2 Karaköy-İSTANBUL Tel: (0212) 251 70 06 (6 hat) Faks: (0212) 249 90 91
BÖLGE TEMSİLCİLİKLERİ ANKARA Tel: (0312) 431 11 32 (2 hat) Faks: (0312) 431 61 43 İZMİR Tel: (0232) 433 91 95 (2 hat) Faks: (0232) 458 33 33
ADANA Tel: (0322) 352 53 55 / 56 Faks: (0322) 351 85 57 SAMSUN Tel: (0362) 233 97 57- 234 01 89 Faks: (0362) 234 01 89 BURSA Tel: (0224) 223 43 61
220 79 72 Faks: (0224) 220 24 52 ANTALYA Tel: (0242) 242 27 15 - 242 77 15 Faks: (0242) 242 77 15 SATIŞ SONRASI SERVİS EMAR A.Ş. MERKEZ (İstanbul):
Dragos Yolu, Çayırlar Mevkii No:5, 81540 Maltepe - İSTANBUL Tel: (0216) 305 07 24 - 305 55 04 Faks: (0216) 305 65 43 İSTANBUL BÖLGE: Tel: (0212) 249 93 94
251 45 20 ANKARA BÖLGE: Tel: (0312) 426 67 08 - 426 55 00 İZMİR BÖLGE Tel: (0232) 449 06 51 - 449 06 52

ELMOR A.Ş. VE EMAR A.Ş. ELGİNKAN TOPLULUĞU KURULUŞLARIDIR.

mak niteliklerine sahip olmaları şartı gereklidir.

Böylece, patent ve marka işlemleri için yetkili olacak ve başvuru sahiplerini Enstitü nezdinde temsil etme, danışmanlık yapma ve sınai hakların korunması için Enstitü nezdinde gerekli girişimlerde bulunma ve işlemleri yürütme yetkilerini sahip olacaklardır.

Türkiye'de sınai hakların korunması konusunda yürürlüğe konan yeni mevzuatın getirdikleri

1. Patent Haklarının Korunması Hakkında 551 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname: Patent haklarının korunması hakkındaki mevzuatın hazırlanmasında Türkiye'nin gerçekleri ve talepleri dikkate alınmıştır. Diğer taraftan Türk patent sisteminin başka ülkelerin ve Avrupa Topluluğu'nun modern patent sistemleri ile harmonizasyonuna özen gösterilmiştir.

27 Haziran 1995 tarihinde 551 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yürürlüğe giren bu mevzuat; patent koruması yanı sıra, faydalı model belgesi korumasını, incelemesiz patent verilmesi sistemini, patent verilebilirlik kriterleri olarak; "yenilik", "teknğin bilinen durumunun aşılması" ve "sanayiye uygulanabilirlik" kriterlerini, koruma süreleri olarak incelemesiz patentler için ise 20 yıl korumayı, işçi buluşları kavramını, zorunlu lisans koşullarını kapsamaktadır.

2. Markaların Korunması Hakkında 556 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname: Markaların korunması hakkında hazırlanmış olan Kanun Hükmünde 1965 yılından beri yürürlükte olan 551 sayılı Markalar Kanunu'nun eksikliklerini gidermek ve marka korumasında diğer ülkelerdeki uygulamalar ile uyumlu bir mevzuatı kapsamaya amaçlamıştır.

556 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, ticaret ve hizmet markalarının tescili ve korunması ile ilgili hükümleri kapsamaktadır. Bu mevzuat ile sağlanan korumadan, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ikametgahı olan veya sınai veya ticari faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişiler veya Paris veya Bern Sözleşmeleri ile Dünya Ticaret Örgütü'nü kuran Anlaşma hükümleri dahilinde başvuru hakkına sahip kişiler yararlanacaktır.

Başka tescilli markalar ile biçim, mana ve telaffuz bakımından benzer olmayan markalar tescil edilebile-

cektir. Tescil sisteminde marka başvuruları tescil öncesinde yayınlanacak ve ilgili kişilerin itirazları çerçevesinde değerlendirilecektir.

Markaların korunması hakkındaki mevzuat, tescilli markaların kullanımı konusunda hak sahibine münhasır yetkiler tanımaktadır. Hak sahibine tanınan yetkilerin sınırlandırılması ve hakkaniyete uygun kullanım ile ilgili hükümlerde Türkiye'nin taraf olduğu Paris Anlaşması, Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması ve Avrupa Birliği mevzuatındaki hükümler gözönüne alınmıştır. Marka koruması her 10 yılda bir yenilenmek üzere başlangıçta 10 yıldır.

Tescil edilmiş bir markanın hangi hallerde iptal edileceği, hak sahibinin hakkından vazgeçmesi ve sonuçları da markaların korunması hakkındaki mevzuat içinde ayrıntılı olarak hükme bağlanmıştır.

Hak sahibine tanınan münhasır yetkilerin, üçüncü kişiler tarafından izinsiz kullanımı tecavüz olarak değerlendirilmiş ve bu durum hukuk ve ceza davaları ile yaptırıma bağlanmıştır. Hukuk davalarında tecavüzün önlenmesi, kaldırılması, maddi ve manevi tazminat; ceza davalarında ise caydırıcılığı sağlayıcı nitelikte para ve hapis cezaları ile işyerinin kapatılması ve ticaretten men cezası öngörülmektedir.

Markaların korunması hakkında mevzuatta Ceza davalarında tatbikat yapılabilmesi şikayete tabi tutulmuş, bu davaların şahsi dava olmadığı özellikle vurgulanmıştır.

3. Tasarımların Korunması Hakkında 554 sayılı Kanun Hükmünde Kararname: Ülkemizin Haziran 1995'e kadar özel bir mevzuat ile korunması olmayan tasarımların tüm gelişmiş ülkelerde olduğu gibi özel bir yasa ile korunmasını sağlamak amacıyla Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname tasarımların korunmasına ilişkin ilkeleri, yöntemleri ve koruma kurallarını kapsayacak şekilde hazırlanmıştır.

Tasarımların korunmasındaki amaç, hem tasarımcıların yeni ve özgün tasarımlar üretmeleri için teşviki, hem de konu ile ilgili endüstrilerin oluşmasını ve gelişmesini sağlamaktadır. Koruma ile tasarımcılara ve endüstrinin ilgili sektörlerine sağlanan güven ülkenin endüstriyel gelişmesine de önemli katkılar sağlamaktadır.

27 Haziran 1995 tarihinde yürürlüğe giren 554 Sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunma Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname, dünyada yeni olan ve diğer tasarımlara göre ayırt edici nitelikte olan tasarımların 5 yıl süre ile korunmasını öngörmektedir. Bu koruma süresi başvuru sahibinin isteğine göre her biri 5 yıl olmak üzere 4 kez yenilebilecektir. Böylece koruma süresi 25 yıla kadar çıkabilmektedir.

Tasarımların Korunması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname ile sağlanan korumadan, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ikametgahı olan, veya sınai veya ticari faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişiler, Paris ve Bern Sözleşmeleri ile Dünya Ticaret Örgütü'nü Kuran Anlaşma hükümleri dahilinde başvuru hakkına sahip kişiler yararlanacaktır.

Tasarımların korunması, incelemesiz tescil esasına dayalı olarak kurulmuştur. Tüm başvuruların yayımlanması ilkesi benimsenmiştir. Korumadan sadece tescilli tasarım sahipleri yararlanacaktır.

Kanun Hükmünde Kararnamede tescil ile ilgili usule ilişkin hükümlerde uluslararası uygulamalar ve kriterler dikkate alınmıştır. Bu konuda en önemli özelliklerden biri, tekstil gibi modası çabuk geçen tasarımlar için farklı ve daha basit bir usul olarak dünyada uygulanan ertelenmiş yayınlama sisteminin mevzuat içinde yer almış olmasıdır.

Hak sahibine tanınan münhasır yetkilerin, üçüncü kişiler tarafından izinsiz kullanımı tecavüz olarak değerlendirilmiş ve bu durum hukuk ve ceza davaları ile yaptırıma bağlanmıştır. Hukuk davalarında tecavüzün önlenmesi, kaldırılması, maddi ve manevi tazminat; ceza davalarında ise caydırıcılığı sağlayıcı nitelikte para ve hapis cezaları ile işyerinin kapatılması ve ticaretten men cezası öngörülmektedir.

Her iki tip davada ayrıca tecavüz teşkil eden ürünlere ve bunların üretilmesini sağlayan araçlara el konulması ve imhası ile ilgili hükümler de bu mevzuatta yer almaktadır.

Ceza davalarında takibat yapılabilmesi şikayete tabi tutulmuş, bu davaların şahsi dava olmadığı özellikle vurgulanmıştır.

4. Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında 555 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname: Menşe adı ve

mahreç işaretlerinden oluşan coğrafi işaretlerin tescilli, korunması ve diğer işlemleri ile ilgili ilkeler ve korumaya koşulları 27 Haziran 1995 tarihinde yürürlüğe giren 555 Sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname kapsamında hüküm altına alınmıştır.

Kanun Hükmünde Kararnameye göre sözkonusu ürünün üreticisi olan gerçek veya tüzel kişiler, tüketici dernekleri veya konu ve coğrafi yöre ile ilgili kamu kuruluşları tarafından coğrafi işaret tescil başvurusu yapılabilecektir.

Bir coğrafi işaretin tescili için aşağıda belirtilen bilgi ve unsurlarla başvuruda bulunmak şarttır.

- Başvuru sahibinin kimliğine ve yukarıda belirtilen başvuru gruplarından hangisine dahil olduğuna ilişkin bilgileri de içeren başvuru dilekçesi,
- Tescili istenen menşe adı ve mahreç işareti ve ilgili ürünün adı,
- Ürünün tanımı, ürünün ve gerekiyorsa hammaddenin fiziksel kimyasal, mikrobiyolojik ve benzeri ilgili özelliklerini açıklayıcı teknik bilgiler ve belgeler,
- Yöre, alan veya bölgenin coğrafi sınırlarını açıkça tanımlayan ve belirleyen bilgiler ve belgeler,
- Ürünün üretim tekniğine ve varsa yerel özel üretim teknik ve şartlarına ilişkin bilgiler,
- Ürünün, tescili talep edilen işaretle menşe adı ya da mahreç işareti olma özelliklerini taşıdığına ilişkin bilgiler,
- Ürünün kalitesinin denetleme biçimini ayrıntılı olarak açıklayan bilgiler,
- Tescilli menşe adı veya mahreç işaretinin kullanım biçimi, markalama, işaretleme veya etiketleme şekillerini ayrıntılarıyla açıklayan bilgiler.

Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname, özellikle ülkemizde doğal ürünler, sanayi, maden, tarım ve el sanatları ürünlerinden coğrafi özelliklere bağlı olarak aranan niteliklere haiz olanlarının korunmasını sağlamaktadır.

Bu mevzuatın oluşması ile karşılıklılık ilkesi gereği coğrafi işaret taşıyan Türk ürünleri başka ülkelerde de coğrafi işaret olarak korunabilecektir.

5. Sınai Mülkiyet Hakları Konusunda İhtisas Mahkemeleri: Sınai haklar sisteminin temelini

oluşturan öğeler arasında yer alan İhtisas Mahkemeleri, hazırlanmış olan mevzuat ile getirilen çok önemli çözümlerden biridir. Bu mevzuat ile düzenlenen hukuk ilişkilerinden doğabilecek davalar da görevli ve yetkili mahkeme olarak Adalet Bakanlığı'nca İhtisas Mahkemeleri kurulması öngörülmekte ve sınai mülkiyet hakları ile ilgili bütün davalarda, görevli mahkemenin, Adalet Bakanlığı'nca kurulacak İhtisas Mahkemeleri olacağı hükmüne bağlanmaktadır.

Asliye Ticaret ve Asliye Ceza Mahkemeleri'nden hangilerinin İhtisas Mahkemesi olarak görevlendirileceği ve bu mahkemelerin yargı çevresinin ne olacağı Adalet Bakanlığı'nın teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nca belirlenecektir.

İhtisas Mahkemeleri kuruluncaya kadar, sınai mülkiyet hakları ile ilgili açılan davalar için, Asliye Ticaret ve Asliye Ceza Mahkemeleri'nin hangilerinin İhtisas Mahkemesi olarak görevlendirileceği ve bu mahkemelerin yargı çevresi Adalet Bakanlığı'nın teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından belirlenecektir.

Türkiye'de sınai mülkiyet sisteminin etkinliğinden beklenen yararlar

Türk Patent Enstitüsü'nün görevlerini etkin biçimde ve süratli yapması ve sınai mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin mevzuat düzenlemelerinin uluslararası standartlarda yürürlüğe konulması ile;

- Araştırma geliştirme faaliyetlerinde artış olacaktır,
- Yeni üretim usülleri ve ürünlerin sanayiye uygulanması artacaktır,
- Ülke içindeki buluş faaliyetlerinin artması ve yeni buluşların sanayiye uygulanması sonucu sanayide ve dolayısı ile ekonomide önemli gelişmeler sağlanacaktır,
- Üniversite-sanayi işbirliği gelişecektir,
- Yeni teknolojiler ve yeni buluşlara ilişkin bilgi yaygınlaşacaktır,
- Yabancı sermaye girişi ve yabancı yatırımlar artacaktır,
- İhtisas Mahkemeleri kurulacak, etkin bir sınai mülkiyet koruması sağlanabilecektir,

• Patent vekilleri yasal niteliğe ve düzenlemelere kavuşması ile Paris Anlaşması hükümlerine uygun patent vekilliği müessesesi kurulmuş olacaktır.

Türk Patent Enstitüsü'nün

yakın gelecekte yapması gereken çalışmalar

Türk Patent Enstitüsü'nün yakın gelecekte yapacağı çalışmalar şu şekilde özetlenebilir.

- Türk Patent Enstitüsü'nün ekipman, personel, dökümantasyon ve diğer olanakları ile uluslararası standartlarda kurumsal gelişimin sağlanması,
- Patent koruması hakkında yönetmeliklerin yürürlüğe konulması ve uygulanması,
- Markaların korunması hakkında yönetmeliklerin yürürlüğe konulması ve uygulanması,
- Tasarımların korunması hakkında yönetmeliklerin yürürlüğe konulması ve uygulanması,
- Coğrafi işaretlerin korunması hakkında yönetmeliklerin yürürlüğe konulması ve uygulanması,
- Sınai mülkiyet alanında mevcut uluslararası anlaşmaların ayrıntılı biçimde analiz edilerek Türkiye'nin menfaatlerine uygun olanlarına katılımın sağlanması.

Değerlendirme ve sonuç

Sınai mülkiyet haklarının etkin biçimde korunması için gerekli olan altyapı bugün Türkiye'de çok büyük ölçüde kurulmuştur. Bu altyapının oluşturulması için Türkiye'nin ciddi ve etkin çalışmalar yapmasının nedeni, sadece Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması hükümlerinin yerine getirilme zorunluluğu olmayıp daha da önemlisi bu gelişmelerin Türk sanayi ve ticaretine sağlayacağı çok olumlu katkılardır. Türk Patent Enstitüsü'nün kuruluşu etkin bir sınai mülkiyet korumasının adım adım gerçekleştirilmesi için atılan ilk ve en önemli adım olup diğer adımlar Türk Patent Enstitüsü tarafından sırasıyla ve zamanında atılmaktadır. Bu gelişmeler Türkiye'nin uluslararası alanda saygınlığını da artırmaktadır.

Uğur G. Yalçın
Türk Patent Enstitüsü Başkanı

Endüstriyel tasarımların korunması hakkında kanun hükmünde kararname üzerine düşünceler...

Halid Kemal Elbir I.O. Hukuk Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi

27 Haziran 1995 tarihli ve 22326 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Kararname’de, Tasarımın 39 maddesi hususunda ileri sürdüğümüz önerilerin 21’inin Kanun metninde kısmen veya tamamen nazara alındığını; bazılarının tamamen Tasarım’dan çıkarılmış olduğunu memnuniyet ile müşahade etmiş bulunuyoruz.

Önerilerimizin nazara alınmadığı maddelere gelince: Tavsiyelerimizin sadece maddenin dili ile ilgili olanları önemli değildir. Buna mukabil, birkaç tanesi ileride bazı hukuki sıkıntılar yaratabilir. Daha önce hazırladığımız Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Tasarısı üzerinde görüşlerimizi içeren raporda, Kanun Tasarısı’nın tüm olarak değerlendirilmesinde aynen şunları yazmıştık: “Yukarıda da belirtildiği gibi, tasarı birçok yabancı mevzuat ve Milletlerarası Kaynaklar tetkik edilerek meydana getirilmiştir.(Bu husus tasarımın gerekçesinde teferruatlı bir şekilde anlatılmaktadır) Sistematik ve kanun yapma tekniği bakımlarından tenkit edilecek hususlar mevcuttur.

Bilhassa tek bir maddede daha sistemli şekilde toplanması mümkün hususlar birçok madde içinde ele alınmış, (bilhassa hukuk ve ceza davaları ile ilgili hükümler) bazı metinler tercüme edilirken, açıklıktan ve Türkçe dilinden uzaklaşmış ve bilhassa hazırlanan bazı maddeler tamamen anlaşılabilir hale gelmiştir. Biz bu mütalaamızda, tasarımın sistematizmasının yapılaş metodunu değiştirme teklifinde bulunmuyoruz. Tasarımın bir an önce T.B.M.M.’ye (daha doğrusu bir Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmak üzere Bakanlar Kurulu’na) sunulacağı bilindiğinden, şekille ilgili tenkit ve temennileri bir yana bırakıp, madde madde bir analize gitmeyi ve hukuk teorisi ve tatbikatı yönünden düşüncelerimizi tasarı maddelerini takip ederek bildirmeyi daha yerinde bulduk.”

Aynı düşünceye sadık kalarak, sakıncalı bulduğumuz Kanun’un 17, 19, 20, 22 ve 23. maddeleridir.

Tasarım hakkının kapsamını tanzim eden 17. maddede, tasarım hakkı sahibini daha fazla korumak için bir ürünü “kötü niyetle satın alanı” da sorunlu kılmak ve böylece memleketimizde mevcut “kara piyasa”ya kısmen son vermek imkanını temin mümkün olacaktır. Bu halde alıcının “kötü niyetli ol-

ması” şartı aranacaktır. Bu durum, bilhassa “toptan” satışlarda ekonomik önem kazanır.

“Gasp hali” ile ilgili 19. maddede, gasp halinde tasarım hakkı sahipliğinin kendisine devir edilmesi değil, tasarım hakkı sahipliğinin “tanınması” talep ve dava edilir. İkinci fıkraya bir sarahat getirerek “... göre bir kısmî hak sahipliği...” şeklinde kaleme almak daha yerindedir. Kanunımızca, dava hakkının kullanılması süresini öğrenme (ittıla) tarihinden itibaren beş yıl ve herhalde tescilli tasarım hakkının koruma süresinin bitimine kadar tesbit edilmesi yerinde olur. Bu halde (kötü niyet) zaman aşımı üzerine tesir etmemeli, istenecek ve hükmedilecek tazminat miktarında rol oynamalıdır.

Son fıkra bakımından: Davacı talep ettiği takdirde, mahkemenin aldığı bir tedbir kararı var ise, onu da Tasarım Sicili’ne kaydettilerilmelidir. Zira kararın “kesin hüküm” niteliği alması uzun bir süre istemektedir.

Gasbın sona erdirilmesinin sonuçlarına gelince, (madde 20) 19. maddede teklif ettiğimiz formüle uygun düşmesi için 1. fıkra şöyle başlamalıdır: “Hakiki tasarım hakkı sahibinin 19. madde hükmüne göre mahkemece tanınması halinde hakları da sona erer” Son fıkradaki “Eski tasarım hakkı sahibi” ibaresi hukuki duruma uymadığı için “Gerçek tasarım sahibi olmadığı anlaşılan” cümlesi ile değiştirilmeli ve “veya ondan lisans alan” sarahati getirilmelidir.

Tamir amaçlı kullanım hükmü (madde 22) kötü niyetli elerde çok büyük sorunlar yaratacak niteliktedir. Bizce tamir amacı tasarım hakkı sahibine üçüncü kişi tarafından bildirilmeli, ancak tasarım sahibi buna 1 ay içinde itiraz etmediği takdirde onarıma girişilebilmesi ve hak sahibinin teklifi reddetmesi kötü niyetli bulunuyorsa, mahkemenin müdahalesinin istenmesi daha yerinde bir tutum olur. Maddenin sonuna bu fıkra eklenebilir: “Yukarıda şartlar mevcut olduğu takdirde, üçüncü şahıs tamir amacını yazı ile tasarım sahibi veya lisans sahibine bildirir. Hak sahibi bir ay zarfında buna itiraz etmediği takdirde tamire gidebilir. Teklife itiraz, kötü niyetli ise tamire ve bu maddenin tatbikine mahkeme karar verir.”

Önceki kullanımdan doğan hak (madde 23). konusunda, kanaatimizce bu maddenin ele aldığı konu daha açık bir şekilde ve tasarımcıyı fazla zarara sokmadan 20. maddenin 2, 3 ve 4. fıkraları ile getirilen hükümler ile karşılanmıştır. 23. madde bu şekli ile tasarım sahibinin elinden bütün haklarını almaktadır. Dolayısıyla, tasarıdan çıkarılmalıdır.

Kanun, bu şekli ile kabul edildiğine göre, yukarıda ileri sürdüğümüz bazı tehlikeler içtihal yolu ile yumuşamaya müsaittir.

İstanbul'da eski olan her mekanın,
her semtin bir öyküsü vardır.
Bu mekanlarda yaşanan hayatlar bitse de,
geçmişin izlerini taşırlar.
Borsa'nın öyküsü de Galata'da başlar.
Havyar Han, Komisyon Han,
Mehmet Ali Han, Vakıf Han, Borsa'nın
misafir olduğu Hanlar'dır.
1985'e gelindiğinde İMKB'nin
kurulmasıyla, yeni bir döneme girilir ve
bu yeniliği uygun olarak İMKB İstinye'deki
modern binasına taşınır.
Bugün ise, eski Han'lar başka misafirlere
kucak açıyor.....

Tarih yolculuğunda

İstanbul Borsası

Zafer Toprak

Galata Borsası Osmanlı Devleti'ne borç veren Batılı mali kurumların ve onların bir ölçüde İstanbul'daki uzantıları olan Galata bankerlerinin girişimiyle doğdu. Bu nedenle Osmanlı'da borsa faaliyetlerini başlatanlar Galata bankerleri diye bilinir. Babıali'nin vergi gelirlerinin düzensizliği nedeniyle zaman zaman Galata bankerlerine başvurulur, onlardan genellikle hasat ertesine kadar kısa vadeli borç alınırdı.

Bu bankerler zaman zaman iltizam usulüyle devletin gelirlerini de topladılar. 1860'lı yıllarda İstanbul'da mubayaacı, oyuncu, tellal adlarıyla menkul değerlerin ticaretini yapan bir esnaf türedi.

Hisse senetleri ve tahvillerin alınıp satılması, önceleri Galata'da Havyar Hanı ile çevredeki mağazalarda yapıldı. Bir süre sonra Havyar Hanı'nın karşısındaki Komisyon Hanı adıyla inşa edilmiş olan binaya geçildi. Üst kattaki salon Borsa diye adlandırıldı. İşlemler arttıkça Komisyon Hanı'nın diğer bölümleri de borsacılar tarafından kiralandı. Gidererek çevredeki mağaza ve han odaları da borsa işlemlerini yürüten kimselerin büroları oldu. Bu arada borsa mensupları arasında çıkan anlaşmazlıklara çözüm getirmek üzere bir Borsa Meclisi oluşturuldu. O günlerde Konsolid diye anılan tahviller birçok kişinin yatırım aracı oldu.

1870'lerde Büyük Buhran Osmanlı'yı da etkiledi. Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın, danışmanı John Paşa aracılığıyla borsada sattığı tahvillerin faizleri, buhran nedeniyle devlet tarafından ödenemeyince, Londra, Paris ve İstanbul'da Konsolidler hızla değer yitirdi. Bu kağıtları ellerinde bulunduranlar büyük zarara uğradılar. Sultan Abdülhamid döneminde sözkonusu tahvillerin faizlerinin ödenmesine yeniden başlanmışsa da, Konsolid büyük ölçüde itibar yitirdi.

İstanbul'da borsanın oluşumuna başlangıçta devlet pek ilgi göstermedi. Borsa bir sivil örgüt olarak kendiliğinden oluştu. Borsa işlemlerine ilk dönemlerde Müslümanların ilgisi hemen hemen yoktu. O günlerin anlayışına göre Konsolid ile oynamaya İslam dini cevaz vermiyordu. Halk arasında ayıp sayılıyordu. Borsa Hanı ve çevresindeki işlemler gayrimüslimlerin

denetimindeydi. Çoğunluğu Rum ve Yunanlı olan borsa aboneleri 1867'de bir tüzükle borsa işlemleri ve bu işlemleri yapanlarla ilgili birçok esas tespit ederek mevzuat oluşturdular. Abonelerin borsaya yazılması ve kabulü, görevleri ve sorumlulukları gibi konular bu mevzuatta yer aldı. Ayrıca yönetim kurulunun ve komite adını verdikleri üç üyeden oluşan danışma kurulunun seçimini belirlediler. Peşin, vadeli ve primli işlemlerle havale konuları ve on beş günde bir hesapları kapatılması kararlaştırıldı.

Bu arada Borsa dışında işlem yapılması yasaklandı. Ancak buna uyulmadığından, bin Konsolid'den az olmak üzere dışarıda yapılmış olan işlemlerin Küçük Borsa kapsamına girmesi kabul edildi. İşlemlerde yolsuzluk yapanlar hakkında borsadan geçici çıkarma ve 1 liradan 30 liraya kadar para cezası alınması uygun görüldü.

Komisyon Hanı'nın 1913'te yıkılması üzerine Mehmet Ali Hanı'na geçildi. Borsa, Cihan Harbi yıllarında kapalı kaldı. Mütareke yıllarında Mertebani Sokağı'nda bir başka handa açıldı. 1921 yılında tekrar inşa edilen Komisyon Hanı'na taşındı.

Galata Borsası, devletin borçlanma senetlerinin Avrupa borsalarındaki piyasasına karşı içeride de bir piyasa oluşturarak değerlenmesini sağladı. Ancak Galata Borsası Osmanlı ekonomisine kalıcı katkılarda bulunamadı; tasarruf sahiplerine güven telkin edemedi.

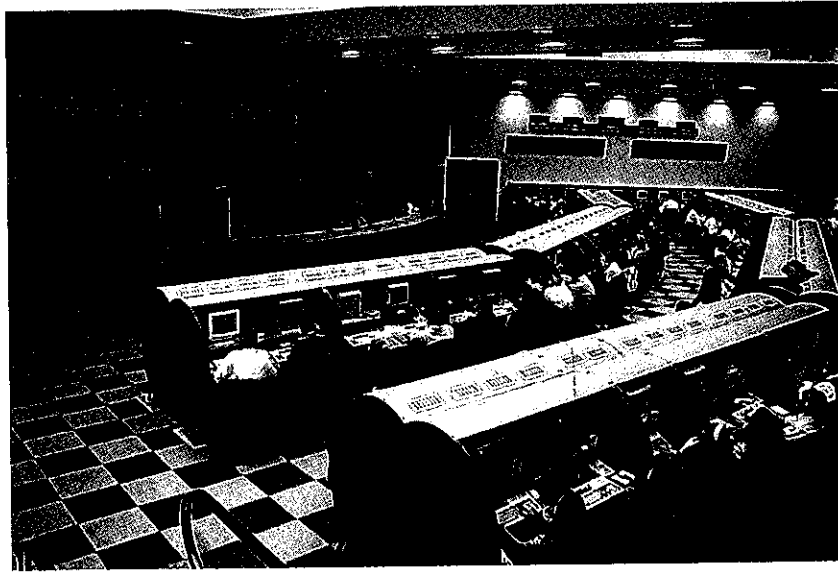
Cumhuriyet ertesi İstanbul Borsası'na istikrar kazandırılmak istendi. Bu nedenle Galata gibi Osmanlı döneminde spekülasyon girişimlerin yoğun olduğu bir çevreden uzaklaşılması gündeme geldi. 1 Nisan 1926 günü Borsa, Bahçekapı'da o zaman yeni inşa edilmiş olan Dördüncü Vakıf Hanı'na taşındı. Borsa acentaları da Galata'daki han odalarını terkederek toplu halde

Mütakaidin-i Askeriye
Ticaret Anonim Şirketi'nin 1 TL
değerindeki hisse senedi

Dördüncü Vakıf Han'ın asma katıyla birinci katına yerleştiler. Bankalar da acentaların peşisıra Han'da birer kombiyo bürosu açtılar. İMKB kuruluncaya kadar borsa bu handa kaldı.

1926 krizi atlatıldı derken, 1929 Dünya buhranı para piyasalarına büyük bir darbe vurdu. 1929, ayrıca Lozan'da belirlenen 1919 gümrük tarifelerinin 5 yıllık süresinin uygulama-daki son yılıydı. İthalatçı büyük

Cumhuriyet'in ilk yılları hükümetler için zor bir dönemdi. Türk parasının değerini dış paralara karşı korumak ayrı bir uğraş gerektiriyordu. Her türlü çabaya karşın Borsa'da Türk parasına bir türlü istikrar kazandırılmıyordu. 1926 ortalarında İngiliz lirası alım satımında olağandışı bir gelişme izlenmiş, Sterlin'e olan talep birdenbire yükselmişti. Önlem olarak 28 Ağustos'ta Borsa bir hafta süreyle kapatıldı. Borsa dışında işlem yapılan yerler de kolluk kuvvetlerince denetlendi.

ölçüde stoğa giderek ticaret bilançosunda önemli bir açığın oluşmasına neden oldu. Dış ticaret açığı 1928'de 26 milyon dolardan 1929'da 54 milyon dolara çıktı. Hükümet, gerek buhran, gerek dış ticaret açığı nedeniyle köklü önlemlere başvurdu. Bankalar Komisyonu kuruldu. Döviz arz ve talebi bundan böyle denetim altında bulundurulacaktı. Bu arada borsa yeniden yapılandırıldı. Bu arada Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu 1929'da çıkarıldı. 1906

Beko Active 368 bas sistemli stereo müzik seti

Dünya markası Beko'dan size, müziği üçüncü boyutuyla yaşatacak yepyeni bir müzik seti: Beko Active. Beko Active Stereo Müzik Seti'nde 4 bant dijital radyo, çift kasetçalar, CD player, uzaktan kumanda ve tüm Beko müzik setlerindeki üstünlüklerin yanı sıra ekstra bir özellik daha var: Bas sesleri veren üçüncü hoparlör. Beko Active ile siz de seste üçüncü boyutu yakalayın, müziği doya doya yaşayın.

Seste 3. boyutu* yakalayın.

* Bas sesleri veren ekstra
üçüncü hoparlör

MÜZİK SETİNDE DE

BEKO

Bir dünya markası

Uzun yıllar

**İstanbul'da borsa dendiğinde,
akla Ticaret Borsası geldi.**

**Osmanlı döneminde bugünkü
anlamda ticaret borsası**

niteliğinde olmamakla beraber

İstanbul'da Bal Kapanı,

Yağ Kapanı, Un Kapanı gibi

pazar yerleri, birer mal grubu

borsası niteliğindeydi.

tarihli Esham ve Tahvilat ve Kambiyo ve Nukut Borsası tüzüğü kaldırıldı. Bu yıllarda Borsa'nın ana işlevi menkul değerlerden çok kambiyo işlemleri idi. O tarihlerde Türkiye'de hisse senedi piyasası oluşturacak sermaye birikimi oluşmamıştı. Kısa bir süre sonra buhranın da etkisiyle devlet kambiyo denetimine girmek zorunda kaldı. Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Kanun (1930) çıkarılarak kambiyo, nukut, esham, tahvilat alım ve satımının, ülkeden ihracının düzenlenmesi ve sınırlanmasıyla birlikte Türk parası kıymetinin korunması amacıyla, Bankalar Kurulu yetkilerle donatıldı. Kambiyo, nukut, esham ve tahvilat işlerinde spekülasyon yasaklandı. Maliye Bakanlığı'nca düzenlenen ve ilan edilen ihtiyaç listesine uygun olmayan ya da borsa, banka ve Maliye Bakanlığı'ndan izin almış banker gışeleri dışında açıktan yapılan kambiyo alım ve satımı spekülasyon olarak görüldü. Açıktan veya borsa ve banka dışında yapılan tahvil ve kupon alım satımı da spekülasyondur. Coberler bundan böyle kendi nam ve hesaplarına da ol-

sa borsadan esham ve tahvilat alıp satamayacaklardı. 1930'lu yıllarda borsa tüm dünyada büyük darbe yemişti. 1929 ertesi sanayileşmiş ülkelerde hisse senedi fiyatlarının hızla düşüşü birçok banka ve şirketi iflasa sürüklemiş, borsalara güven sarsılmıştı. Liberal ekonomiler çözülürken, devlet birçok ülkede ekonomiye müdahale etmişti. Türkiye'de de benzer gelişmeler izlendi. Kambiyo işlemleri Türk Parası Kıymetini Koruma mevzuatıyla sıkı sıkıya denetleniyordu. Bu denetim 1938 Nisan ayında çıkarılan bir kararnameyle İstanbul Borsası'nın 3 yıl süreyle kapatılması ve Ankara'da "Kambiyo Esham ve Tahvilat Borsası"nın açılmasıyla sonuçlandı. Döviz fiyatlarında meydana çıkan dalgalanma ve yükselmelerin yarattığı kaygı hükümeti böyle bir karara sevk etmişti. Böylece, İstanbul'da dövizler üzerinde yoğunlaşan spekülatif baskılar berteraf edilecek, Borsa'da olup bitenler gözetim altına alınacaktı. Borsa'nın Anka-

ra'ya nakliyle borsa acentaları da bürolarını başkente taşımak zorunda kaldılar. İstanbul'da birer irtibat bürosu bıraktılar. Cober, kulisyе gibi borsa üyeleri borsa ilişkilerini teknolojinin elverdiği ölçüde İstanbul'dan yönetmeyi denediler.

1 Nisan 1941 günlü bir kararname ile Ankara Borsası kapatıldı ve borsa tekrar İstanbul'da açıldı. Ancak bu yıllarda, savaşa girilmese de, İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri derin oldu. Spekülasyon, istifçilik, nüfuz ticareti gibi ekonomiyi rayından çıkaran gelişmeler karşısında Milli Korunma Kanunu kabul edildi. Varlık Vergisi Kanunu, Toprak Mahsülleri Vergisi Kanunu gibi olağanüstü durum kanunlarıyla ülke ekonomisine çeki düzen verilmek istendi. Hükümete verilen geniş yetkiler Borsa'nın alanını her geçen gün daralttı. Öte yandan, 1930'ların ilk yarısından beri sürdürülen devletçilik politikası esham ve tahvil piyasasını hemen hemen olanaksız kılmıştı.

Uzun yıllar İstanbul'da borsa dendiğinde akla Tica-

ret Borsası geldi. Osmanlı döneminde bugünkü anlamda ticaret borsası niteliğinde olmamakla beraber İstanbul'da Bal Kapanı, Yağ Kapanı, Un Kapanı gibi pazar yerleri, birer mal grubu borsası niteliğindeydi. Osmanlı'da ilk ticaret borsası 1892 yılında İzmir'de kuruldu. Bunu 1913 yılında Adana ve 1920 yılında Antalya ticaret borsaları izledi.

Ticaret borsaları ile ilgili ilk mevzuat 24 Haziran 1875 tarihli kararnameydi. Bu kararnamenin üçüncü kısmında Ticaret Nezareti'ne bağlı olarak Ticaret ve Ziraat Meclislerinin kurulacağından söz ediliyordu. Bu meclisler bugünkü ticaret odalarının görevlerini yapıyorlardı. Ticaret borsalarının kurulması ve yönetimi bu meclislere verilmişti.

12 Mayıs 1886 tarihli Umum Borsalar Nizamnamesi ticaret borsalarını, esham ve tahvilat borsaları ile birlikte tanımladı. Bu nizamnamenin bazı hükümleri 1943 yılına kadar yürürlükte kaldı. Umum Borsalar Nizamnamesi'ne göre ticaret borsaları ticaret odaları tarafından ve valinin izni ile kurulacaktı. Borsalarda merkezde Ticaret Nezareti'nin, taşrada ise vali ya da mutasarrıfın birer temsilcisi bulunacaktı. 8 Ekim 1888 günlü bir başka nizamname ile borsa simsarı ve tellallarının görev ve yetkileri düzenlendi.

Cumhuriyet ertesi 22 Nisan 1925 günlü Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu'na ait 27 Eylül 1929 günlü nizamnamede ticaret borsaları, borsa alıcı ve satıcıları ile simsar ve tellallar hakkında hükümler bulunmakla beraber, borsalar, 1886 tarihli nizamnameye ve buna dayanılarak çıkarılan yönetmeliklere göre yönetildi.

Cumhuriyet hükümeti ticaret ve sanayi odalarına yeni bir düzen getirdiye de ticaret ve zahire

borsalarını eski düzeninde, yani 1886 tarihli Umum Borsalar Nizamnamesi bünyesinde bıraktı. Bu nedenle her borsa kendi talimatnamesi ile kendine özgü bir düzen kurdu ve ülkenin değişik yörelerine borsalar değişik sistemlere göre yönetildi.

1925 yılında faaliyete geçmiş olmasına karşın İstanbul'da ticaret borsası kurma girişimleri 1880'lere kadar gider. 1882'de kurulan Dersaadet Ticaret Odası'nın tüzüğünde ticaret ve zahire borsası kurulması öngörülüyor. Meşrutiyet yıllarında çalışmalar yoğunlaşmışsa da savaşlar nedeniyle sürekli ertelendi. Cumhuriyet'in ilanı ertesi, 9 Temmuz 1924'te Ticaret ve Sanayi Odası başkanı Hüseyin Hüsnü Bey başkanlığında bir komisyon kurularak ticaret ve zahire borsası talimatnamesi Ticaret Vekaleti'ne gönderildi. Talimatname değişikliklerle, 19 Ekim 1924'te onaylandı. İlk yönetim kurulu üyeleri Oda tarafından atandı. İlk toplantısını 6 Aralık 1924'te yapan kurul, borsanın açılmasına karar verdi. Borsa çalışmalarına Galata'daki Şark Han'da başladı. Kısa süre sonra Konsolit Han'a taşındı. 1926'dan itibaren Birinci Hamidiye Medresesi'nde çalışmalarını sürdürdü. 1 Mart 1925'te ilk borsa bülteni yayımlandı.

Talimatnameye göre borsa üyeleri aboneler, mübayaacılar ve simsarlar olmak üzere üçe ayrıldı. Aboneler, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı ticaret ve sanayi erbabıyla işlemleri kendi adlarına yapan ticaret komisyoncularıydı. Mübayaacılar ancak müşterileri adına işlem yapabilen kişilerdi. Simsarlar ise

müşterilerle mübayaacılar arasında aracı olan kişilerdi; kendi adlarına ya da başkaları adına işlem yapamıyorlardı. İstanbul Ticaret ve Zahire Borsası'na abone, mübayaacı ve simsar olabilmek için ticari ve me-

**Gösterdiği hızlı büyümeyle
ekonomik ve mali sistemin
ayrılmaz bir parçasına dönüşen İMKB,
1993 sonunda % 156'lık getirisi ile
dünyanın en çok kazandıran
borsası oldu.**

deni vasıfları taşımak gerekiyordu. Mübayaacı ve simsarların Türk uyruğunda olması şarttı. Yabancı devlet uyruğu aboneler Borsa'da oy kullanamıyordu.

İstanbul Ticaret ve Zahire Borsası, Borsa'da yazılı Türk uyruğundan birinci ve ikinci sınıf abonelerle mübayaacılar tarafından ve Türk uyruğunda birinci sınıf abone ve mübayaacılar arasından seçilmiş olan 7 ve Ticaret Odası'nca atanmış iki üyeden oluşan 9 kişilik bir Borsa Heyeti aracılığıyla yönetiliyordu. Heyet, bir yıllığına göreve geliyordu. Borsa komiseri ve umumi katibi Ticaret Vekaleti tarafından seçiliyordu. Komiser ve umumi katiple muntaka ticaret müdürü ve Belediye iktisat müdürü Heyet'in doğal üyesiydi. Borsa işlerinden doğan anlaşmazlıklar müşterilerin başvurusu üzerine 3 kişilik bir sulh ve hakem heyeti tarafından çözüm buluyordu. 1942 yılı verilerine göre İstanbul Ticaret ve Zahire Borsası'nın abone adedi 287 idi. İstanbul'da ayrıca 27 üyeli bir Hayvan Borsası vardı.

1935 yılında toplanan Ticaret ve Sanayi Odaları umumi kongresinde ticaret ve zahire borsalarının durumu da ele alındı. Bu kuruluşların islahı ile yeniden düzenlenerek tüzel kişiliğe sahip olmaları önerildi. Kongrede alınan kararlar ışığında hazırlanarak TBMM'ce kabul edilen 11 Ocak 1943 günlü Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu ticaret borsalarına ait yeni hükümler getirdi. Borsalar tüzel kişiliği haiz birer meslek teşekkülü olarak tanımlandı. 1950 yılında kabul edilen bir yasayla da ticaret borsaları kamu tüzel kişisi oldu.

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanan borsa geleneği 1985'te İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) ile yeni bir döneme girdi. Yeni yapılanmanın ilk yıllarında üyelerinin önemli bir kısmını, gerçek kişi ya da kurum görevlisi olarak eski borsa çevresinden gelen elemanlar oluşturdu.

İMKB hukuken 1985 yılı sonunda doğmuşsa da 1981 Temmuz'unda yayınlanan Sermaye Piyasası Kanunu ve bu kanunla ihdas edilen Sermaye Piyasası Kurulu borsa ile ilgili yolu açan gelişmelerdi. Kanunun gerekçesinde temel ilkelerden birinin "menkul kıymetler borsalarının çalışmasına elverişli bir orta-

mı hazırlamak" olduğu belirtiliyordu.

Kısa bir süreden beri faaliyette olmasına karşın İMKB gösterdiği hızlı büyümeyle ekonomik ve mali sistemin ayrılmaz bir parçasına dönüştü. 1993 sonunda % 156'lık getirisi ile dünyanın en çok kazandıran borsası oldu.

İMKB, dolar bazında kümülatif işlem hacmi esas alındığında hisse senedi piyasasında dünyada 29. tahvil piyasasında ise 15. sırada bulunmaktadır. Dolar bazında işlem gören şirketlerin piyasa değeri açısından dünyada 31. sırada bulunan İMKB'nin bu konuda yıl içindeki büyümede ise % 211.9 oranı ile dünyada birincidir.

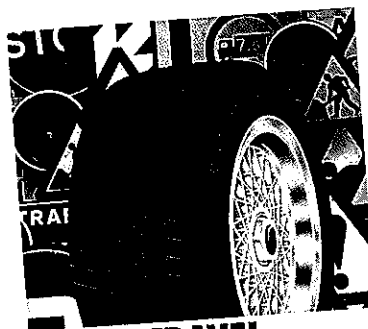
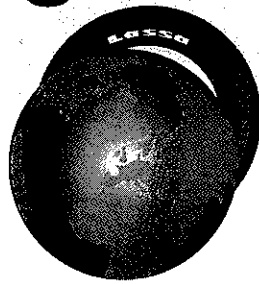
İMKB'nin tahvil piyasası günlük ortalama işlem hacmi 1991 yılında 10 milyar lira iken, Ekim 1993'te 1 trilyon liraya ulaştı. 1993 yılında borsada hisse senetleri ve tahvil piyasalarında oluşan sisteme repo ve kupon piyasaları da dahil edildi.

İMKB, Aralık 1993'te Elektronik İMKB Alım Satım Sistemi'ni (ELİT) faaliyete geçirdi. Bu sistemle yatırımcılar işlemleri ekran üzerinden görerek yaptırabilmeleri mümkün olmaktadır. Hisse senedi ve kupon piyasalarında az işlem gören hisselerden başlanarak aşama aşama bilgisayarlı alım satıma geçilmektedir. ELİT sistemiyle Nisan 1993'te yatırımcıların ve araştırmacıların hizmetine sunulan Veri Bankası'na ulaşabilmeleri kolaylaştı.

Böylece Türk borsa sistemi giderek şeffaflaştı ve dünya ile bütünleşmeye hazır duruma geldi. Dünyadaki 117 borsadan ancak 44'ünün kabul edildiği Uluslararası Borsalar Federasyonu (FIBV) Üyeliği'ne kabul edilmiş olması İMKB'nin bu hızlı gelişmesinin ve uluslararası bütünleşmeye hazır olmasının sonucudur. İMKB, Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler Komisyonu (Securities and Exchange Commission) tarafından Kabul Görmüş Ülke Dışı Yatırım Piyasası (designated off-shore market) olarak resmen ilan edilmiştir.

Prof. Dr. Zafer Toprak
Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

Dünyaya bakın, Lassa'yı göreceksiniz.

TRAVEL INSURANCE.

Les pneus Lassa sont étudiés pour résister à toutes les sollicitations des voitures de haute performance. En silence et en souplesse, même dans des conditions extrêmes. La construction à filon renforcé, l'enveloppe en spirale et le caoutchouc de nylon sans soudure sur les crêtes assurent une sécurité de freinage élevée et assurent une bonne précision de conduite. Lassa Impetus, la force positive de haute performance.

BRISA

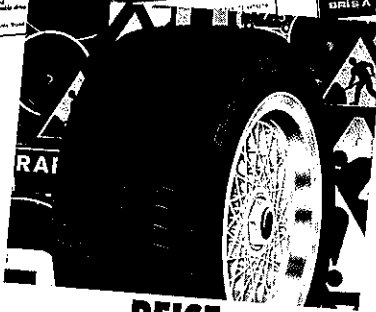
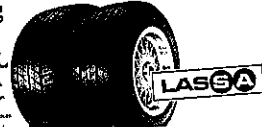
Quality, technology and value.

Les pneus Lassa sont étudiés pour résister à toutes les sollicitations des voitures de haute performance. En silence et en souplesse, même dans des conditions extrêmes. La construction à filon renforcé, l'enveloppe en spirale et le caoutchouc de nylon sans soudure sur les crêtes assurent une sécurité de freinage élevée et assurent une bonne précision de conduite. Lassa Impetus, la force positive de haute performance.

LOW PROFILE HIGH VALUE

IMPETUS HR 65
IMPETUS HR 70

Les pneus Lassa sont étudiés pour résister à toutes les sollicitations des voitures de haute performance. En silence et en souplesse, même dans des conditions extrêmes. La construction à filon renforcé, l'enveloppe en spirale et le caoutchouc de nylon sans soudure sur les crêtes assurent une sécurité de freinage élevée et assurent une bonne précision de conduite. Lassa Impetus, la force positive de haute performance.

REISE- VERSICHERUNG.

Les pneus Lassa sont étudiés pour résister à toutes les sollicitations des voitures de haute performance. En silence et en souplesse, même dans des conditions extrêmes. La construction à filon renforcé, l'enveloppe en spirale et le caoutchouc de nylon sans soudure sur les crêtes assurent une sécurité de freinage élevée et assurent une bonne précision de conduite. Lassa Impetus, la force positive de haute performance.

LASSA Qualità, Tecnologia e Pregio.

Les pneus Lassa sont étudiés pour résister à toutes les sollicitations des voitures de haute performance. En silence et en souplesse, même dans des conditions extrêmes. La construction à filon renforcé, l'enveloppe en spirale et le caoutchouc de nylon sans soudure sur les crêtes assurent une sécurité de freinage élevée et assurent une bonne précision de conduite. Lassa Impetus, la force positive de haute performance.

Avete la nostra parola.

THE GOOD DIE OLD.

Les pneus Lassa sont étudiés pour résister à toutes les sollicitations des voitures de haute performance. En silence et en souplesse, même dans des conditions extrêmes. La construction à filon renforcé, l'enveloppe en spirale et le caoutchouc de nylon sans soudure sur les crêtes assurent une sécurité de freinage élevée et assurent une bonne précision de conduite. Lassa Impetus, la force positive de haute performance.

Impetus: Le roulement silencieux de la vitesse

Les pneus Lassa sont étudiés pour résister à toutes les sollicitations des voitures de haute performance. En silence et en souplesse, même dans des conditions extrêmes. La construction à filon renforcé, l'enveloppe en spirale et le caoutchouc de nylon sans soudure sur les crêtes assurent une sécurité de freinage élevée et assurent une bonne précision de conduite. Lassa Impetus, la force positive de haute performance.

Produit par BRISA BRIDGESTONE SABANCI TIRE MANUFACTURING AND TRADING INC.
BRISA BRIDGESTONE SABANCI TIRE MANUFACTURING AND TRADING INC.
BRISA BRIDGESTONE SABANCI TIRE MANUFACTURING AND TRADING INC.

Les pneus Lassa sont étudiés pour résister à toutes les sollicitations des voitures de haute performance. En silence et en souplesse, même dans des conditions extrêmes. La construction à filon renforcé, l'enveloppe en spirale et le caoutchouc de nylon sans soudure sur les crêtes assurent une sécurité de freinage élevée et assurent une bonne précision de conduite. Lassa Impetus, la force positive de haute performance.

Impetus 65. Impetus HR 70. Impetus HR 60.

Avrupa'da Etik, Din ve Laiklik*

Toplum, insanlığın birlikte yaşama tarihi içinde ortaya çıkmış bir olgu, bir kavramdır. Tarihsel bir kategori olduğu için bileşkesinde pek çok unsuru barındırır. Piyasa, ekonomik örgütlenme, fiziki mekan, sosyal birliktelik, siyasi ilişkiler bu çeşitlilik içindeki somut öğelerdir. Bunların yanında toplumu oluşturan bireylerin birarada olmalarını anlamlandıran daha soyut unsurlar da vardır. Bu değişik, hatta birbiriyle çelişki içindeki bileşkenlerin tutkallı niteliğindeki en önemli öge ise, o toplumun etiğidir. Etik bir bakıma toplumun kendi varoluşuyla ilgili felsefi soruların cevaplandırılabilceği, bir ahlaki değerler sisteminin oluşturulacağı alandır. Nitekim, Alman sosyolog Max Weber çağdaş kapitalizmin yükselişi ve kurumsallaşabilmesiyle protestan inancının etiği arasındaki ilişkiyi Çağdaş toplumu anlayabilmek için yaptığı tahlilin merkezine yerleştirir.

Aydınlanma çağı ve Fransız Devrimi'nin tanımladıkları modernite anlayışının giderek eleştirilene açık hale gelmesiyle, bunlardan kaynaklanan bakış açılarının sorgulanması gündeme geldi. Rasyonel mutlak değerler, bilimperestlik haline gelen doğanın akıl yoluyla her şekilde ve dilendiği gibi değiştirilebileceğine olan inanç, inancın önemini dışlayan kuru maddecilik, artan şekilde saldırıya uğradı. Dinin, özellikle son dönemlerde hem uhrevi hem de siyasi tanımlamalarla güç kazanması laiklik, din, toplumsal etik konularının tüm ağırlıklarıyla yeniden gündeme gelmesine, çağdaş toplumda bireysellik, bireycilik ve cemaat aidiyetleri arasındaki doğru denge noktasının nerede olması gerektiği sorularının artırılmasına da yol açtı. Toplumdaki bütünleştirici etiğin dinsel mi laik mi olması gerektiği sorgulandı. Cumhuriyet'le birlikte kendi uygarlık alanını değiştirmiş olan Türkiye toplumunun da bu kavramlar çerçevesinde kendisine yeniden bakmasının, kendisini incelemesinin gerektiği son zamanlardaki gelişmelerle iyice ortaya çıktı.

1994 Nisan'ında Fransız Kültür Merkezi'nde düzenlenen bir paneldeki metinlerin ve tartışmaların biraraya getirildiği Avrupa'da Etik, Din ve Laiklik adlı kitap Türkiye'yi çok yakından ilgilendiren konularda önemli soruları ve cevap arayışlarını tartışmaya açıyor.

İslam, laiklik ve Türkiye

Türkiye'de dinle devlet işlerinin birbirinden ayrılması şeklinde tanımlanan ancak devletin dini kontrol altında tutması şeklinde uygulanan laiklik, Batı'nın gelişme süreci içinde, onun toplumsal güç dengeleriyle ve felsefi gelişmesiyle ortaya çıkmış bir toplumsal etikdir. Tek bir tanımı ya da uygulanış şekli de yoktur. İslamcı düşünür Ali Buluç'un, sorunları "modernite içinde ele aldıkları" için eleştirdiği konuşmacılardan Olivier Abel'e göre, "Laiklik fıkri farklı unsurları biraraya getiren bir karma, iki ilke arasında bir uzlaşmadır." Fransa'nın kendine özgü ve Türkiye'deki modernleşmeci seçkinler tarafından benimsenen laiklik anlayışıyla Protestan Avrupa'nın ya da ABD'nin yaşama geçirdiği laiklik anlayışı da aynı değildir. Bu bağlamda, "Birinci ilke, kamu alanına ve yurttaşlık alanına girildiğinde çeşitli dinsel ve cemaatçi aidiyetleri dışarıda bırakarak homojen bir zemin yaratmaya çalışan cumhuriyetçi bir ilkedir. İkinci ilke ise, toplumsal süreçlerin daha çok işlemesinden yana olan daha demokratik bir ilkedir; kendiliğinden dinden bağımsızlaşmadır, sekülerleşmedir ve aidiyetlerin kendileri de bu vesileyle farklılaşır, özelleşir, öznelleşir, çoğullaşır..." Bir başka anlatıyla moderniteye hakim olan Fransız tipi laiklik anlayışında toplumun homojenliği veri olarak alınmış bu homojenliğin yaratılması amaçlanmıştır. Bugün varılmış olan noktada ise, toplumlardaki çeşitliliklerin varlıklarını birarada sürdürebilmeleri demokratik bir yapının temel niteliği haline gelmektedir. Cumhuriyetçi anlayışın kılıplarının esnetilmesi ve ancak bu şekilde aşırı tekelleşmeye ya da cemaatleşmeye kayabilecek ikinci ilkeyi dengelemesi gerekmektedir.

Türkiye'de uygulanan laikliğin içine girdiği krizin temelinde tartışmacılara göre başlıca üç neden yatmaktadır. Bunlardan birincisi, çoğunluğu Müslüman bir topluma sahip olan Türkiye'de laiklik, İslam dini içinden felsefi tartışmalar sonucu ortaya çıkarak kabul edilmiş değildir. İkincisi, buna bağlı olarak laiklik ilkesinin etik özellikleri gözardı edilmiş, felsefesi derinleştirilmemiş ve fazlasıyla siyasi olarak algılanmıştır. Üçüncüsü, toplanıya dinleyici

* Abel, Arkoun, Mardin, "Avrupa'da Etik, Din ve Laiklik" (İstanbul: Metis Yayınları, 1995)

olarak katılan sosyolog Nilüfer Göle'nin de vurguladığı gibi, "laiklikle İslam arasındaki gerilimi anlayabilmek için laikliğin nötr bir ilke olmadığını, bir iktidar alanını tanımladığı gibi, kastvari yaşam biçimlerini de tanımladığını görmek" gerektiğidir.

Türkiye'de laiklik ve ahlak savaşları

Birinci nedenle ilgili olarak, toplantıya konuşmacı olarak katılan Cezayirli saygıdeğer bilimadamı Mohammed Arkoun "Kuran'ın elbetteki Tanrı kelamı olduğunu, ancak bunun tarih içinde yaratılmış bir Tanrı kelamı olduğunu söyleyerek, vahiyi, yayıldığı toplumların somut tarihine bağlama girişimi" olan Mutezile adlı teolojik ekolün hicri beşinci yüzyılda yasaklanmasıyla genişleyen düşünülemez ve düşünülmeyen alanında İslami Felsefe Üretimini ulemaya köreltildiğini ileri sürüyor. Bu nedenle "Laiklik hem Türkiye'de hem de bütün diğer Müslüman ülkelerde, gerekli entelektüel ve kültürel hazırlık olmadan ve özellikle, modern ve eleştirel değerlerin taşıyıcısı olan bir toplumsal sınıf var olmadan devreye sokulmuştur."

Türkiye'de dinin toplumsal rolü ve Türk laikliğinin temel özellikleri üzerine özgün düşünceler üreten Şerif Mardin de konuşmacı olarak katıldığı toplantıda, ülkede halihazırda kimlik arayışlarının gerisinde "kollektif bellek ve meşruiyetlerin çatışması"nı gördüğünü belirtiyor. Mardin'e göre "dinsel olanı, tutkuyla yenmeye azmettiği eski rejimle özdeş" gören Cumhuriyet, bu şekilde "toplumsal mikroyapıları görmezden gelmiş" ve kollektif belleği hayli zayıflatmıştır. Buna bağlı olarak Cumhuriyet, halkın egemenliği kavramını kabul ettirmekte aslında hemen hiç zorlanmadığı halde toplumsal yapıyı oluşturmada asli olan sorunla, yani "temelden yola çıkarak yurttaşların uymaları gereken etik ilkelerin neler olduğunu, gündelik ailevi ilişkilerin hangi temel üzerinde yeniden kurulacağını belirleyen ilke" sorunuyla ilgilenmemiştir. Bunun sonuçlarından biri de, toplum için dinsel olanın yerine geçecek bir etik çerçevenin, söylemin yaratılamaması, dinsel olmayan bir ahlaki değerler silsilesinin oluşturulamamasıydı.

Bu boşluk toplum içinde alttan alta kendini yeniden üreten dinsel etik tarafından doldurulmuş, tüm dünyadaki modernlik krizine koşturarak sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda başkaldıran İslamcı hareketlerin de başlıca meşruiyet kaynaklarından birini oluşturmuştur.

Yeni dönemde ortaya çıkan siyasileşmiş dini akımların laik projeye ortak çok yönleri vardır ve bunlar geleceğin toplumunu tanımlamak için rekabet halindedirler. Mo-

dern dönemin cumhuriyetçi laikliğinde de, siyasallaşmış dine dayalı dünya görüşünde de çoğulculuğa, çeşitliliğe, renkliliğe yer yoktur. Biraz da bu nedenle mücadele, ahlaki ilkeler platformunda verilmekte, yaşam tarzları ya da bunlara egemen olacak kuralların tanımlanmasında odaklaşmaktadır. Birinci elde, laikliğin ve dinsel olanın birarada yaşamayı becerip beceremeyecekleri gündeme gelmektedir. Abel'in vurguladığı gibi "tuhaf bir şekilde, bir çoğulluk, ama coşkun inanç çoğulluğu olduğu içindir ki toplumsal birlik zemini mümkün bir zemindir. Dolayısıyla biz, ne, her türlü çoğulluğun reddedildiği homojen bir zemine mahkumuz, ne de içinde hiçbir homojenliğin, hiçbir ortak tartışma alanının olmadığı bir çoğulluk zeminine mahkumuz. Tersine, çoğulluk ve birlik karşılıklı olarak birbirlerini güçlendirirler ve birbirlerine ihtiyaçları vardır."

İkinci elde ise, laiklik ile dinsel olan arasındaki mücadelede sadece ahlaki değerler çatışmasına saplanmak da eksik bir yaklaşımdır. Mardin'in tebliğinde değindiği, ancak geliştirmede bir boyuta da dikkat etmek gerekir: "Bileşenleri kapitalizm ve sanayileşmenin yükselişi ile dünya ölçeğindeki iletişimin yeni bir aşaması olan küreselleşmenin oluşturduğu, tüm dünyayı kapsayan tarihsel bir durum"dur, bugün yaşanan. Tartışmalara katılan toplum bilimci Çağlar Keyder'in vurguladığı gibi "Şu anda içinde bulunduğumuz dönemde birtakım şeyler artık imkansız, bir çok şey çözüldü. Bu çözülmüşlüğü gözardı ederek, yani ortada bir siyasi düzen eksikliği olduğunu unutarak, sanki bütün mesele din ve laisite arasında gidip gelen bir birlikte yaşama arayışymış gibi soruları koymak" çok doğru da olmayabilir.

Tebliğ ve sorulara yöneltilebilecek bir eleştiri, resmi laiklik anlayışının zora girmesine ve giderek otoriter nüvesine daha çok yaslanmak zorunda kalmasına rağmen, yaklaşık yetmiş yıllık uygulamanın ve Osmanlı'nın son döneminde zaten varolan eğilimlerin de etkisiyle, laikliğin Türk toplumunda bir varoluş şekli bularak kökleşmesiyle ilgili tartışmaların eksikliği idi. Gerek tebliğlerin düzeyi gerekse de tartışma bölümünde sorulan soruların, aktarılan ek bilgilerin zenginliğiyle, bu dönemde Türkiye'de yaşayan insanları birinci derecede ilgilendiren meseleleri ele alan bu kısa, ancak değerli yapıt süregiden toplumsal arayışlara çok önemli bir katkıda bulunuyor.

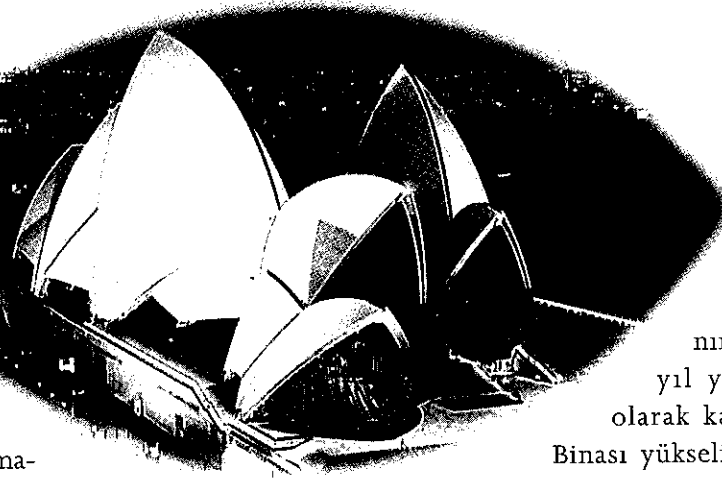
Solî Özel

Sidney

Dünyanın en güzel kentlerinden olan Sidney'nin en çarpıcı yanı, irili ufaklı çok sayıda körfez ve belki yüzlerce kilometre uzanan kıyılardan oluşması. Eğimli tepecikler üzerine kurulmuş olan şehir, bu görüntüsüyle çok etkileyici ve hoş manzaralar sunuyor. Sidney'de büyük iş merkezleri dışında gökdelenlere rastlamak mümkün değil. Çünkü onlar kendi bütünlükleri içinde, ayrı bir kent görüntüsü veriyorlar. Bunun dışında bulunan kesimlerde yapı yükseklikleri de oldukça makul.

Sokak ve caddelerde ileri bir kent uygarlığının izleri görülüyor. Her şey planlı ve düzenli. Ayrıca, toplu taşımacılıkta halka gösterilen kolaylıklar tek kelimeyle övgüye değer. Metro ağı, otobüs ve kısa mesafeli vapur seferleriyle, halkın işe gidiş ve dönüşleri gayet düzenli ve çağdaş. Ne yollarda ard arda araçlar sıralanıyor, ne de insanlar.

Dört milyon insanın yaşadığı Sidney'de dünyanın en ünlü 20. yüzyıl yapılarından biri olarak kabul gören Opera

Binası yükseliyor. Yalnızca Sidney'in değil, Avustralya'nın da simgesi

olan bu modern yapı birçok dergi ve kitaba kapak olmuş bugüne kadar. Opera, konser, dram tiyatrosu salonlarının dışında Opera Binası'nda toplam 6 bin koltuğa sahip iki tane çok amaçlı salon ve bir açık-

hava tiyatrosu bulunuyor. Binanın yapım

süreci de oldukça maceralı. 1954 yılın-

da binanın projesi için bir yarışma

düzenlenmiş. Birinciliği kazanan

Danimarkalı mimar ve diğer ilgi-

liler kolları sıvamışlar ama, so-

run üstüne sorun çıkmış. Önce

zemin yeterli sağlamlıkta bulun-

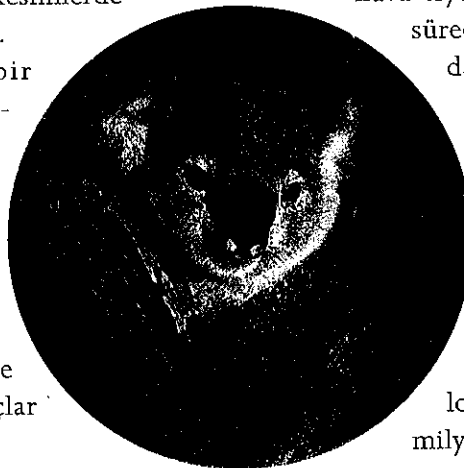
mamış, her şey yeniden başlamış,

ardından bir sürü başka sorun bir-

birini izlemiş. 7 milyon dolara ma-

lolacağı hesaplanan bina sonuçta 102

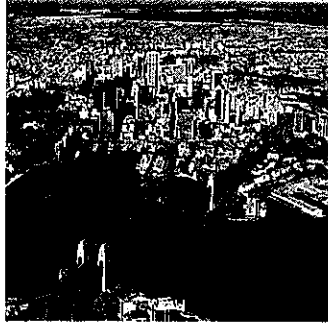
milyon dolara çıkmış ve yapımı tam 14

yıl sürmüş. Bina bittiğinde de kendinden çok sözettirmiş. Örneğin, Times gazetesi "yüzyılın mimari eseri" diye şapka çıkarırken, karşı görüşte olanlar da yok değilmiş. Onlara göre ise, bina "yelkenli", "saman yığını" ya da "futbol maçına giden rahibeler grubu"na benziyormuş.

Sidney, merkezi dışında 450 kenar mahalleden kurulu. Bu mahallelerdeki evler hep tek katlı ve bahçe içinde... Sidney Hava Limanı ise Avustralya'daki en büyük hava limanı. Sidney'i gezerken en çok keyif alınacak şeylerden biri de, kentin kısa yolları üzerinde gemi ile dolaşmak. Böylelikle, limanın okyanusla buluştuğu noktaya kadar gidip daha تنها koyları görme şansını yakalamak mümkün. Geziler arasında kısa, uzun, çaylı, yemekli olmak üzere birden çok seçenek söz konusu.

Sidney Akvaryumu da görülecek yerlerden biri. Akvaryumda bölgeye ait beş bin çeşit balık 146 metrelik yeraltı tünellerinde yürürken izlenebiliyor. Kentin bir diğer ilginç mekanı ise, yılda bir milyon kişinin gezdiği Sidney Kulesi. 305 metre uzunluğundaki bu kule, aynı zamanda kentin en yüksek yapısı. İçindeki barda bir kadeh bir şey içerken ya da kendi ekseni etrafında dönen bir lokantada yemek yerken, bir taraftan da Sidney'i kuşbakışı seyretmek mümkün; çok da keyifli tabii. 1968 yılında Vietnam'da savaşan Ameri-

kan askerlerinin burada tatil yaparken, bir taraftan da vatan hasretini giderebilmeleri için kurulmuş olan Amerikan Lokantası ise hâlâ çekicili-

ğini koruyor.

Sidney, plaj bakımından da çok zengin. Üstelik bir belediye hizmeti olduğu için plaja giriş serbest. 340 plajdan hangisine giderseniz gidin, tertemiz tesislerde, hiçbir ücret ödmeden okyanusun sularına bırakabilirsiniz kendinizi. Deniz suyu sıcaklığı

ise 16-20 derece arasında değişiyor. Ülke insanlarının deniz sporlarına düşkünlüğü, Sidney sahillerinde hemen belli ediyor kendini. Ayrıca kentte çok sayıda golf sahasının da bulunması, kentte en önemli spor dallarından birinin golf oldu-

ğunun açık göstergesi.

Avustralya'nın en gelişmiş ve en kalabalık iki kentinden biri Sidney, diğeri ise Melbourne, "Niçin ikisinden biri başkent değil?" diye sorulabilir rahatlıkla. Ben de öyle yaptım ve karşıma yine "Melbourne-Sidney çekişmesi" çıktı. Bir zamanlar bu yüzden neredeyse birbirlerine savaş ilan edeceklermiş. Sonunda "ne şiş yansın, ne kebab" formülü

uygulanmış ve çözüm bulunmuş. İki kentin arasında, dağ başına Ankara gibi bir kent inşa etmişler: Canberra...

Prof. Dr. Orhan Kural
İTÜ Maden Mühendisliği Bölümü
Öğretim Üyesi

The collage displays several covers of the magazine 'TÜSİAD KONJONKTÜR' (TUSIAD CONJUNCTURE) from 1995. The covers are arranged in a grid-like fashion, with some overlapping. The magazine is published by TÜSİAD (The Union of Chambers and Commodity Exchanges of Turkey).

Key headlines and images visible on the covers include:

- Top Left:** '1995' and 'TÜSİAD KONJONKTÜR'.
- Top Right:** '1995' and 'TÜSİAD KONJONKTÜR'.
- Middle Left:** 'DÜNYA ÇAPINDA BİR PERFORMANSA DOĞRU' (Towards a Performance on a World Scale) and '1995'.
- Middle Center:** 'THE TURKISH ECONOMY '95' and a hot air balloon.
- Middle Right:** '2000'Lİ YILLARA DOĞRU YENİ EKONOMİK SÜPERGÜÇ' (Towards the 2000s: A New Economic Supergo) and 'ÇİN' (China).
- Bottom Left:** 'TÜRKİYE İÇİN YENİ BİR SEÇİM YÖNTEMİ TASARIMINA DOĞRU' (Towards a New Selection Method Design for Turkey) and a hot air balloon.
- Bottom Center:** 'TÜRKİYE İÇİN YENİ BİR ORTA VADELİ İSTİKRAR PROGRAMINA DOĞRU' (Towards a New Medium-Term Stability Program for Turkey) and a hot air balloon.
- Bottom Right:** '1995' and 'TÜSİAD KONJONKTÜR'.

70. YAŞINDA ŞAİR

Attilâ İlhan

kadınlar sonbahar

kadınlar sonbaharın yapraklarını düşmeye başlar
titrek dudakları soluklaşır
nabız kaybolur omuzları çöküşe geçer
sisli bir nebulanın gölgesinde kalırlar

sevgililer

dünkü

deniz kenarında bulutlar birikir
ılık bir aydınlıkla yıkayıp yorgun ellerini
görgülü ihtiyarlar bir bir ortalıktan çekilir

yaşlandıkça insan dünya başkalaşır

yorgun serüvenci

ben yeşil bir su içtim onsekiz
emirgân'da içtim temmuz'da
bütün karadeniz denizordu
rüzgâr çözülmüş denizden
işte ben klor içtim
bıyıklarımın dört ila beş
büyük rezilligimden bir tane
saat yirmibiri
gözlerimi mi
sarhoşlar gitti
istinye'de gemici
avuçlarımda
oksijeni
başka bir kan
az sonra böbrekte
yabancı bir ışık
rüzgâr dudaklarımı kesiyor
şimdi git onbeş yıl önce gel
yalnızlar sokağında bekliyorum
turnak uçlarımdan kan sızıyor
kan burun deliklerimden sızıyor
bütün camlarım kırılmış yorgunum

[illegible]

kadefini kaldır onsekiz bir daha kaldır
yıkılsın bu temmuz bırak ayaklarına
kafesinden çıkar yürek diye taşıdığını
köprülerini at gemilerini batır
ellerini ellerimin üstüne koy onsekiz
sen de bir ıslık uydur devrik ışığımıza
ömrümüzü bir suç gibi ayarlamadık mı
ağır bir hüküm giyer gibi öleceğiz

"Bana kendi küçük ama klavyesi büyük bir taşınabilir bilgisayar gerek"

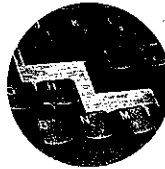
"Üstelik ekranı da büyük olsun ki gözlerim rahat etsin"

"Bütün bunlar iyi ama taşırken de kollarım kopmasın"

Genişleyebilen klavyeli

Think Pad 701C

Pek az bilgisayar herkesin isteğini karşılayabilir. Ama bir notebook var ki herkes için ideal.

Yeni IBM ThinkPad 701C.

Benzersiz tasarımlı, genişleyebilen klavyeye ve 10.4 inçlik büyük boy renkli ekrana sahip. Üstelik sadece

- Ağırlık: 2.2 kg.
- 9.7" (en) x 7.9" (boy) x 1.7" (yükseklik)
- 10.4" Dual Scan (DSTN) Renkli Ekran
- 486 DX4 75 MHz
- 8 MB Bellek

- 540 MB Disk
- 14.4 Kbps data/fax modem bağlanabilme olanağı

- OS/2 Warp, DOS 6.3 ve Windows 3.11

Ayrıntılı bilgi için hergün 9:00 - 19:00 arası açık olan ücretsiz IBM PC Çözüm Hattı hizmetinizde: (0-800) 211 40 32-33

IBM